

www. Irodalmi Jelen .hu

Stiller Kriszta versei

Alan Britt-versek
Sohár Pál fordításában

Gál Soma: Felemel

Zalán Tibor versei

Jónás Tamás:
A pofon – újra

Tóth Erzsébet:
Elővesszük a fekete ruhát

Vaszilij Bogdanov:
Emigránsok XX. –
Egy furcsa pár

Böszörményi Zoltán:
„A szabadság ízét 56 adta meg”
(beszélgetés Kabdebó Tamással)

Kántor Zsolt:
A közgazdász líra diszkrét bája
(Báger Gusztáv: Mondtam-e?)

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: Böszörményi Zoltán

Főszerkesztő-helyettes: Bege Magdolna

Mányoki Endre (főmunkatárs), Boldog Zoltán (kritika, interjú),

Laik Eszter (helyszíni tudósítás), Varga Melinda (Kolozsvár),

Szócs Tekla (fotó).

Olvasószerkesztő: Hudy Árpád

Lektor: Jámbor Gyula

Makkai Ádám (főmunkatárs, Hawaii)

Rendszergazda: Csipkár Nándor

Igazgató: Kurjatkó Péter

A borítón: **Móré-Sághi Annamária** falikárpitja

STILLER KRISZTA versei

felelgető

- Elindulok, ahogy kérted,
ne félj, mindjárt megyek érted.
Kis szoknyában, nagy kalapban
az egünkön csonka nap van.
- Gyere hozzám, ahogy kértem,
összerogytam, fáj a térdem.
Mellettem fák, csupa ágból
félek már a nagyvilágtól.
- Belefonlak két karomba
nem a fák, a létra ronda
istenünket visszakérem
ne lógjon már drótkötélen
- Fogalmad sincs, hogy szeretlek
fűszálak, fák mind nevetnek.
Jó lenne az utat tudni
kérelek, taníts meg hazudni.
- Hogy legyek én veled boldog?
A lelkemen sötét foltok.
Világ végén kutatók
körülottem fényvadászok.
- Miért vagyok én veled boldog?
Kitalálni a te dolgod.
Sötét foltok nem zavarnak,
Fényíze van az avarnak.
- Füstszag ömlik, tán a csend ég
– Szívemben laksz, örök vendég.
– Feléd nyúlok, isten ökle.
– Maradj velem, mindörökre.

ringató

Isten cigit sodor,
egy felhőn teker,
nem tudom, anyámék
merre mentek el.
Fejemen a paplan,
némán dúdlok,
tök egyedül lenni
nem is új dolog.
Táncot jár a függöny,
néha fellobog,
elképzelt anyáktól
ringatást lopok.
Nem ropognak ágak,
sem a fegyverek,
aludj már el végre,
átkozott gyerek.

névtelen

szívvörös pulcsim évek óta hordom
másikat találni tök nehéz lehet
a szemben zöld tűz, testem körül kordon
mindenkinek intek, hogy továbbmehet
győztem már életet, száz és száz halált
mégsem tudom a keresztneved
mint egy kutya, ki végre fát talált
üríték, míg az úristen nevet
de nem az isten az, ki életeket másít
talpad alá bújnék, mint egy régi szőnyeg
és amikor rám néz, köp egyet, vagy ásít
míg ráncaim a ráncaidba nőnek
nem veszek már semmit könnyedén
a mosolyod te lehetsz, de a könnyed én

ördögűző

holnap jön az isten, ahogy minden szerdán
remélem, legalább itt marad ebédig
nem tudom elvinni, bedöglött a verdám
kettesben maradunk, angyalok se védik
szóval itt leszünk, az úr és én, mi ketten
én hallgatok, amíg ő beszélget
tulajdonképp jöhetne már kedden
most nagylelkű leszek, akár nálam élhet
azt hiszem, nem akar, folyton tőlem retteg
pedig én jó vagyok, mosolygós az ajkam
uram, ne félj, hiszen észrevetted
vagy, ha nem, hát nézz már végig rajtam
ha végre kibékülnénk, lehetnék a támasz
de pólódon felirat: apage satanas

marionett

Esteledik kint, lámpa szuszog már, zárnak a boltok.
Tegnap a tóban túl sokat úsztam, fáj a bicepszem.
Verseket írok májusi csendben, mint aki boldog.
Reszket a szív, csak sejtem a ritmust, néha lefekszem.
Langyos a tested, öklöm a párnád, mozdul a farkad.
Nem tudom, alszol? Arcodon árnyak, fénybaba táncol.
Megfeszülök, mert úgy vagyok itt, hogy mégsem akartad.
Fénybaba testről lógnak a drótok, néha viháncol.
Asztalodon kés, vágd el a drótot, félek a fénytől.
Jobb a homályban, hol cigiszótól hangos az ágyad.
Nem takarom be, reszket a testem, tán a reménytől
Isteni szikrát pöcköl a hasra éjjeli vágyad.
Bent a szobában két kis önarckép, egyik a baltás.
Nyári ruhákat dobtam az ágyra, néha levedlek.
Éva a kígyó párja valóban, isten a pajtás.
Nézd meg a puncim, édes az íze, mint a nevednek.
Északi vér vagy, Dávid a csillag, mely nyakamon lóg.
Függök a dróton, két lator is van, ők se kereszten.
Álmodok ébren, nincs pszichiáter, nincsenek ollók.
Térdelek édes, hidd el a látványt, nem csak elestem.
Tartsd csak a testem, fénybaba arcát rátetováalom.
Oltsd el a lámpát, emberi bőröm fénytelin ázik.
Fogd a kezem, most párnacsücsökre ráül az álom
Árjaszemedben lassan elülnek halni a nácik.

GÁL SOMA

Felemel

Nagyapám felemel. Az egyetlen, aki képes és hajlandó is erre a mutatványra. Semmi se zavarja a közös számunkat, kacagva hasítom a levegőt, amerre forgat. És forgat. Forgat.

Nagyapám nem ivott. Azokban az években. Aztán az éjjeliszekrényre került a házi szilva, a garázsba a demizsonok, ezután ő a terasz helyett ide járt. Nagyanyám sopánkodott érte, így meg úgy visz el ez meg az, ő meg diplomatikusan hallgatott, és amikor már túl hosszú-ra nyúlt a szentbeszéd, hát megáldotta magát a garázsban: vízből fehéret. Végül nekünk kellett lebeszél-ni. Nagymamát. Aztán később már csak a kórházban próbálták leszoktatni, mikor ezért-azért bekerült, se dohány, se alkohol, de minden nővérnél és orvosnál makacsabb volt, hazakerülve a reggeli bögre langyos tejen kívül csak a saját borát itta, a karton szofi pedig hol itt, hol ott tűnt fel és el körülötte.

Azt a forgást nem ülte meg a borgőz. Emlékeznék rá.

Mint ahogy emlékszem arra is, mikor teának nézve először kóstoltam meg azt a bort. Amikor még mustként szopogattam el belőle egyлитernyit is, és sűrűn rohantam a szőlős hátuljába. Mikor először vet-

tem részt a szüret minden apró munkálatában, és amikor lelkesen, de annál kevesebb hozzáértéssel kezembe vettem a szőlőshegyet. Jólesett akkor minden apró szerencse: a tökéletes mennyiségű esőzések, a domboldalt simogató napsugarak, a must páratlanul jó cukorfoka. Az öreg hordók meg kicsit jobban igyekeztek a munkájukkal, hogy az első terményem a legnagyobb rendben forrjon. Az első bor, ami nem nagyapámé, mint inkább enyém volt.

És ahogy nagyapám felemel és forgat, a gyerek még nem gondol se szőlőre, se borra, nem bír betelni a csodákkal, repül, kergetheti a nyári lepkéket, „pilla, pillá”, kacagja a gyerekhang, és nagyapám lefékez egy pillanatra. „Nézzük a pillákat, Jocó?”, kérdi, a gyerek meg boldogan nevetgél tovább és bólogat is hozzá. Nagyapám volt, aki mindent olyan örömmel mutatott nekem (akár sokadszor is), mintha ő is épp akkor fedezné fel. Metszeni is ő tanított, ahogy még vagy száz embert a faluban. Pedig az alföldi béresgyerek nem látott szőlőt, míg a zalai dombokra nem költözött. Egyszerű a képlet: ő csupán mindennek, amibe belekezdett, a legnagyobb szakértelemmel járt utána. Már zeng a fülemben, ahogy kántál „háromnegyszála hosszúból, atöbbi csapon, derügyből nefolyjonám!”, és viaskodtunk ketten a gonosz peronoszpóra lovagjaival, kaszaboltunk darázsdandárokat és ősszel vödörből etettük arany bogyókkal a daráló-sárkányt, az meg cserébe mennyei, édes masszát köpött szája másik végén. Ám mindezek előtt nagyapám megmutatta a pillangókat. A vállán ücsörgött a gyerek, és „Nézd a káposztalepkét, Jocó, hát fecskeszárnyút hányszor látsz, úgy cikázik, mint a napsugár, vagy tán kardoslepke, nem is tudom, de az biztosan egy boglárkalepke”, ujjával mutat végig a kert repkedő virágain, a gyerek talán nem is azt a pillát nézi, amit épp megnevez, közelebb tartja mutatóujját az unokához, „Figyeld, Jocó, a pávaszemest, látod, hogy vitorlázik, itt ni, nézd, szépen közel, itt”, aztán akkor szakad meg még a nevetés is, két egyformán kerek szempár mered a pillára, ami bátran üldögel a gö-

csörtös mutatóujjon. A gyerek még nem látott ilyet. Mégsem kapdos utána, mint máskor tenné. Nagypám se látott ilyet. Egyszerre telepedett vállukra a csoda filigrán, ízelt lábaival. Egy percig.

Öt perc múlva már az egész tornác hallgatja a mesét, az egész család ámul, mert „Képzeld, képzeljétek el, a pillangók, és Jocó nézegette, aztán a pávaszemes, olyan szépen közel, a picur meg nem látja, mutatom (nem értik), így mutatom, pont olyat, vagy talán ugyanazt, mint ott, ni, és ahogy az ujjam követi, hát nem rárepül”. Hogyne repülne, és egy szempillantás múlva mindenki érti, mert a pilla akár apró vasszeg cuppan rá a mágnesujjra, és tíz ugyanúgy barna, egyformán kerek szempár mered, már legalább tíz csoda rebegteti szárnyait a vállakon.

Ezt mind már csak hallottam. Nem emlékeztem belőle semmire. Vártam ugyan, hogy a következő, majd a harmadik unoka visszahívja-e a csodát, ám az addigra rég másfele repkedett, nem jött haza harmadszor. Nagypám lehetett az utolsó öreg, akivel még megtörtént.

ZALÁN TIBOR versei

Ősz

Levél lebben Az
emberből ki világból
már kifelé Hull

Illat

Még tartasz de a
semmi is körülvesz ha
illata átjár

Idill

A hullaházban
egy férfi – nekünk háttal –
virágot ültet

Mellétdal

Milyen magányosak éjjel a hegyek
kik holdtalan csillagtalán égben állnak
mikor óra sem kong mert vége a világnak

Milyen magányosak éjjel a vizek
mikor rázuhan a mindenség árnya
Isten üres szemgödrére – rá a világra

Milyen magányos vagy te éjről éjre
torkodat szorítja emléktelen tenger
s nagy fekete lepkék halnak meg szemedben

Emlék, geller

Szavak Meztelen
és véres húsdarabok
fekete tányéron
Nagy a hold Üvegcserepek
ragyognak a fűben
Valahol a szél megáll
Üres bakancsban homály
rohad
Kér és térdre ereszkedik
hozzá
Kavicsot ropogtat szájában
egy gyermek
Tarkón csapott nyúl
pofáján dermed a vér

JÓNÁS TAMÁS

A pofon – újra

Nem mertem neki megmutatni a verset, de tudom, hogy olvasta. Nem is akartam neki megmutatni. Egy verset. Tegyem elé? Apu, vers. Rólad, anyuról. Hogyan haldoklotok. Mi ez? Teljesen hülyeség. Hülyeségekkel nem terhelem apámat, arra ott van bárki más. Olvasson bárki más verseket apámról, ő ne. Ő az én apám. Egyesek szerint a fia vagyok. Nekem mindegy. Van ez a viszony köztünk. Ami akármilyen. Mert leírtam, hogy anyu, amikor meghalt, halálba parancsolta apámat, maga után, nincs kifogás, nem kell ezen megbotránkozni, az van, ami van, két ember között, anyu is megmondta, amikor rájuk nyitottam az ajtót szeretkezéskor, és apámat nem láttam, a takaró alatt dolgozott, anyu elégedetten nézte a plafont, kicsit talán egykedvűen, de már ehhez sincs közöm, anyám rám se nézne, ha tudná, hogy ilyesmiket írok, így, ilyen nem egyenesen mondatokkal, van, amelyekben még állítmány sincs, ez is milyen. Hülye. Ség. Ilyenekkel ő nem foglalkozna. A pont a mondat végén, vessző kell néha, de csak annyi, amennyi segíti az értést, írni fölösleges, beszélni kell, amit nem lehet beszéddel elintézni, az városi malacság. A vers cifra szolgál. Vagy krémes. Vagy bokazokni. Vagy fejevakaró. Szóval semmi, semmi haszna. Apu elé verset tenni. Amikor húsételt akar. Csupa semmirekellő dologgal töltöm az életem, anyuapu. Annak csak annyi haszna van, hogy semmi haszna nincs, szóval anyuapu, lusta vagyok. Ezt megértenék.

Jól van. A pofon. Megírom újra. Úgy kezdődött, hogy anyám megfenyegetett. Ezen mosolyogtam akkor, ma jólesne. Ja, tudom, József Attila is valami ilyesmiért könyörgött, de József Attila hülye volt, mert komolyan vette, amit érzett, sőt, amit leírt. Azt egyáltalán nem szabad komolyan venni. Ha valaki meghal előttem, adja át neki. Vagy mindegy. Ne adja át, mit üzengetek én itt bárkinek. A pofon. Hogy megfenyegetett anyu. De hiába. És akkor én elmentem focizni, mert nem tudtam. Úgy tudtam, hogy nem tudok. Mert nyolc éven át nem tudtam, mindig engem választottak ki utoljára a csapatba. Kapusnak se voltam jó, mert lefeküdtem, úgy nehéz védeni, párszor azért csodálkoztam, hogy miért nem működik ez a fekvé védés, de tényleg nem működött. Ki lehet próbálni, nem működik. A kapu ugyanis magas, aki meg fekszik, az kifejezetten alacsony. De ha nem is magas labda jön, hanem csak amolyan guruló, például házipassz, ha ezt így mondják, amikor saját csapattárs adja haza a labdát, azt érdemes megfogni, nem hagyni végigcsorogni a testeden, hiába szép és nehéz, mert amikor végigcsorog, végül is az úgy nevezett gólvonalon átmegy, és akkor baj van. A másik csapat sem örül kifejezetten, mert ezt talán potyának mondják vagy minek, a te csapatod meg kifejezetten ideges lesz, és azt mondják, hogy a kurva életbe, hát, ilyen nincs. Volt. Nem is egyszer. Kapuban nem jó fekvüdni. Egyébként lakáskapuban sem, lépcsőházban kifejezetten nem jó, mert előbb-utóbb megrugdosnak, és a vesédnek annyi. A pofon, kínos ügy. Kerülgetem a kását. Szóval elmentem focizni, az is csak tudatállapot. És akkor éppen hajlandó voltam rá, friss srác voltam a lakótelepen (tanácsi lakás, a kényelem netovábbja, össze-visszakomfortos, áthallgatható lakás, beton, tizedik emelet, luxus, tényleg, semmi mellébeszéd, semmi huncutság, a piac is közel volt, nekünk luxus). És reggel hétkor mentem el foci-tudatállapotba, kiderült, hogy jó vagyok, nyolc évig rossz voltam, aztán hirtelen gyors, cseles és baszott erősen rúgó, egészségpályás győztes lettem. Meglepett,

meg nem is lepett meg. Jólesett, hogy a focicsapatot kísérő lányok kuncogtak, összesúgtak. Én mindig ilyen összesúgásra vágytam. Büszke voltam magamra. Estig. 10-ig. Akkor mentem haza. Anyu szerint ilyet nem lehet csinálni. Mi lesz az ő idegeivel. Majd apád ad neked. Gondolkodtam, vajon, mit. Apu jön haza, fusiban volt, fáradt, festékes, enne, inna, aludna. De anyu bemegy a nagyszobába, bezárja az ajtót, beszél vele. Apu fáradtan, szelíden szól.

– Tamás!

Megyek, teljes ernyedtséggel, fáradtsággal, büszkeséggel, kiderült aznap, ugye, hogy tudatállapoti focista vagyok, egyelőre a legjobb, a legeredményesebb, már össze is súgnak, kuncognak a csajok, a legjobbak, amikor akkora gólt lőttem, hogy a kapu feldőlt.

– Tessék!

Egy ideig magáztam apámat, akkor már nem, de ez a tessék még magázó lenne, ha lehetne ilyesmit a nyelvvel, az intonáltsága azért magázó volt.

Pofon. Nem túlzok, túloztam már eleget: három métert repültem, közben még gondolkodni is volt időm, hogy mi van? Apu szemében semmi harag. Ez tulajdonképpen anyu keze. Aki ül kint a konyhán. Nézi a reptemet. Nekicsapódtam a bejárati ajtónak. Hú, bassza meg, gondoltam, ilyenek a szülők.

– Ezt megérdemelted – mondta apu, és már le is feküdt.

Ja, tudom, apu. Azóta. Kellett hozzá 26 év. De megértettem.

Azon gondolkodom, hogy én mit tennék a fiammal, ha azt tenné, amit én tettem magammal. Apu miatt. Mert ő nem tett semmit. Én nyilván tennék valamit, ha kiderülne, hogy a fiam vágja az ereit, gyógyszereket szed, síneken mászkál, szóval keresi a bajt vagy a halált vagy az őt keresőket. De az én apám semmit. Talán, hogy mi köze van neki ehhez? Nem hiszem. Akkor most szeret vagy nem szeret? Ide jutok, eddig a képtelen mondatig, ami kérdés ráadásul, kiráz a hidedg a kérdésektől. Mert minden kérdésre eleve kész

a válasz. Alig van pár igazi kérdés, ezt is tudni kell. A szeretet vagy nem szeret egészen egyszerűen nem létező ügy. Mert szeretés nincs. Valami sokkal bonyolultabb van. Viszony. És az nem csak szeretetet. Folyton le akarjuk egyszerűsíteni a sorsot, Istent, meg ami még ehhez hozzátartozik, talán az ördög, mit tudom én, a fák pl. biztosan, az eget sem szabad kihagyni, de ez az egész egyben van, egy. Egy zacskóba van bezárva. És abban azért van egy dobogó szív, ez biztos, ezt ki kell emelni. Gondolatilag. Tehát, hogy apám nem mentett meg sosem, és nem is mentetőzött emiatt. És akkor vajon ez azt jelenti-e, hogy nekem se kell megmentenem a gyereket, ha így esne? Ezt jelenti, igen. Ezt illik megértenem. A fiamnak is illik megértenie. Nincs megmentés. Valamit nagyon elrontottam korábban, még a születése előtt jóval, ha meg kellene őt menteni. Mert őt megmenteni csak az Isten tudná, ha olyanja lenne, de ő is olyan, mint apu. Direkt módon, mint egy sürgősségi sebész, nem ment meg senkit. Úristen, az apám isten!

TÓTH ERZSÉBET

Elő vesszük a fekete ruhát

Görömbei András emlékére

újra ezek a szédült
levendulaillatú gyilkos nyarak
nyirokhálóing, ragacspárna
halálra ébredünk megint
ilyen ez a nyár, motyogjuk
de már a tavalyi is ilyen volt
ilyen volt a tél az ősz a tavasz
halálra ébredünk évek óta
mit tehetünk
elő vesszük a fekete ruhát
nem vagyok halálos, mondja Parkinson úr
akkor foglaljon helyet
mindjárt jön Embólia kisasszony
hozza a kávé
aztán a motyogás is abbamarad
némaság zuhan ránk, fáj a beszéd
pedig hogy szerettünk azelőtt
a halotról diskurálni, be nem állt a szánk
fontoskodni, hogy így meg úgy
pofázni a halál ellen
hogyan addig se sírjunk
már csak magamnak beszélek
hogyan tanítani kell és ő tanított
mert az igazi tudomány már művészet
bizony, akadémikus urak
tanítani őket, okosakat és butákat
amíg van kit tanítani
a zsebükben késsel gyelőket

a pókerszívű cyberzsivány kölyköket
beterelni valahogy a szellem szentélyeibe
gyere ide
hívott magához Nagy Gáspár temetésén
vállamra tette a kezét
aztán hallanom kellett a sírást
mert nézni sehova nem mertem
nem tudom, hány temetés jött még
de sokkal több az elviselhetőnél
pár évig bírta még
szívós, megsebzett lénye
átremegett még néhányszor Budapesten
reszkető testét, ami maradt belőle
fel tudták még tenni a vonatra
azután könnyű lett nagyon
szegény emberek
mennyit botladoznak életükben temetőikben
mégsem tudják megtanulni a temetői illetem
nincs illem
csak fehér rózsák és férfikönnyek...
itt hagyta nekünk a jóság emlékét vigasznak
bizonyosság volt, hogy létezik jóság
ki mondja nekem majd az ő temetésén
hogy álljak mellé

SZŐKE IMRE MÁTYÁS versei

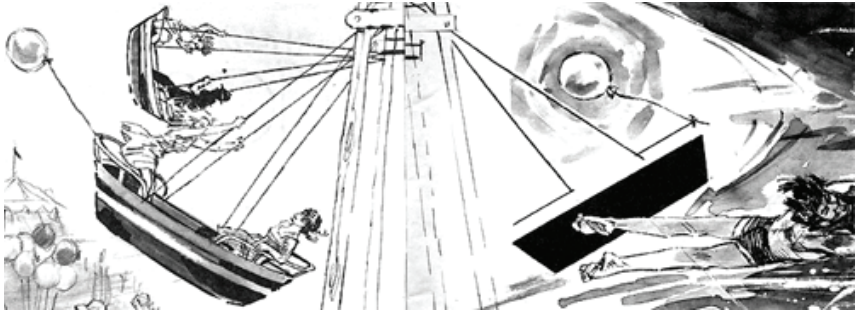
Sz. úr

Egy naplóbejegyzés tanúsága szerint
Sz. úr vétkezett.
Elméje „tompá” volt, és nem mosott kezét
„mindegyik” halála után.

Azt írja még, szeme sarkából
dühöngő lelkeket látott
a Dózsa György úti temetőben,
pedig oda csak szeretkezni
meg snapszerozni járt
„azzal a mozivászszerű nővel”.

„Az üresség feltölt, és megtéveszt a sors” –
ez áll az utolsó oldalon.

Dátum, aláírás: Sz. úr.
S végül, hogy „Túl jó! Irgalom!”

Zórád Ernő Ádám című grafikájának részlete

kódex

a bölcs nagy de sosem nagyobb
a bölcs kicsi mindig kisebb
piros legókból zöld tornyot épít
pontosan ismertette a körülményeket
ha út nincs hozzá teóriája
ha szeret elfelejt róla beszélni
a bölcs törékeny testén mindig keresztülnézhetsz
ahogy a csuklós buszon
és finom
pörkölt
kávét
illata
van

csuang ce felhőt eszik

idő

csuang ce felhőt eszik
az aréna pláza bejárata előtt
három éve repül felé egy százforintos
pörög a levegőben
nyolc évig tart míg teleszívja
tüdejét levegővel
nemsokára esni fog
figyelmezteti dédunokámat
valaki
lassan
lassan
kinyit egy kék esernyőt

tér

csuang ce körül a város fekete
az ablakok fehérek
egyik lába kijev főterén
bécsben a másik a mariahilfer
strasse torkolatánál
pont lehugyozhatná budapestet
de szüksége nincs
pénisze hegyére vércse száll

háy

fegyvertisztítás közben
véletlenül átlőttem saját térdkalácsomat
a la manche csatornán
valahol
dover fehér sziklái fölött
lelassult
szelek szántotta kukoricaföldek
leheletéből született
nagytestű ölyv kapta el
büszkén jelenthetem hiába
egyenlő erők küzdöttek meg a levegőben
és amikor vérző térdkalácsom
végül kiszabadította magát
a bestia karmai közül ősz
mankóval járó farmerek néztek fel az égre
szeplős kisfiúk rángatták meg
a nadrágjuk szárát ijedten
és mindenkinek eszébe jutott a második
világháború
az én acélos térdkalácsom
köré fenyegetően gyűltek a királyi
légierő fantom típusú vadászgépei
hogy titkos légibázisra kísérik
anglia szegény gyáva és szennyezett
nem valószínű hogy
valaha partra szálllok
jelentettem ki tárgyilagosan
a honvéd kórház kettes számú
kivilágított műtőjében
elmosolyodott az aneszteziológus
ugye maga nem zsidó

kérdeztem tőle még
elalvás előtt

SZÓKE IMRE MÁTYÁS

JOANNA MAYA*

Fejezetek CSOBÁNKA ZSUZSA
készülő regényéből

(mintha lenne győzelem)

A háztetők az őszi évszakokban bemohásodtak. A szél felkapta és a korhadó cserepek közé szórta a spórákat, melyekre aztán egy szombat délután hullani kezdett az eső. Joanna Maya a hitről annyit tudott, ugyanúgy szemeteli az ég, mint az esőt és a mohaspórákat, és csak az Isten tudja, min múlik, melyik tetőn lombosodik ki. A korhadás a város arcáé lett, mint a Goran szeme körül nemrégiben keletkezett mélyedések és barázdák, melyekre ő maga hívta fel Jojka figyelmét. Nézte a szemüveg alatti bőrt, nézte Goran szemét, egészen közel kellett állnia. A moha felülről csupán zöldesség, a férfi arca távolról csupán közeledés. De a lepkéssé puhult bőrben azok a cirádák mintát alkottak, és nagyon mélyre repítették Jojkát, mintha lehetne beljebb menni emberen, mint a szembogárban tükröződve önma-ga felé. A ráncokban ott voltak a percek, az órák, a napok és az összes hét, amíg Goran addig nézte a vakítóan fehér vásznat, míg végül az ég szinte magától került rá. Le sem alapozta a fát, utólag a rostok maguk is életre keltek, külön réteget alkottak a felhőkön. A moha mindebből annyit látott, valahol az emberfeletti térben van egy város, amely egyik tízemeletesének tetejéről egészen apróvá válik, és ő, az a parányi zöld megszűnik elemeiből lenni, csak rámutatás marad, a háztetőket kitakaró rész. Hiánnya utal a jelenlétével, mely hiány aztán a tízemeletesről kiegészítésre vár, mint a város körül húzódó tenger.

Jojka addig nézte a legszélső sávot, míg az erdő megszűnt erdő lenni, az emberek mozdulatlaná váltak, és mozdulatlaná a köröző galambok is.

Pedig korábban napokat töltött azzal, hogy leült a ház elé, és a nemesített madarakat figyelte. A fekete és fehér színű galambok szabályosan köröztek a kémény körül, ovális volt ez inkább, mint teljes kerekesség, mintha a lencse formában lenne valami, ami közelebb visz a szárnyaláshoz. Egy hófehér galamb volt, látszott, hogy számára egészen mást jelent abban a pillanatban idő és tér, hogy a többi galamb szinte csak azért van ott, hogy legyenek arra tanúk, amit ő megél. És akkor kezdték. Egymásra mutattak a repülésben, a fehér galamb a figyelmet vívta ki, a többi pedig boldogan küzdött, hitegette magát, hogy talán mégis utolérhető a fehér. Mintha lenne győzelem, gondolta Jojka, pedig a galamb azért győzhetett, mert nem a győzelemre figyelt, csak a repülésre, a lencse gömbölydedebb részeire. A többi galamb azért volt képes figyelni, mert nem a lencsére figyelt, hanem az együttmozgásra, amit az a fehér teremtett maga körül. A lencse a fehér galambot, a fehér galamb a lencsét, a többiek az együttmozgásra figyeltek. És a mozgásban elkezdett halkán zöngicsélni a szél, míg korábban hallhatatlan volt. A fehér beelőzte a többieket, az egyik fordulatnál szűkebb szöveget zárt, alig győzték utolérni. Nem látták már a fehérségét, alig hallották a suhogást. Mintha egy dallammá váltak volna ők mind, mind külön-külön áhított terekké maga körül, holott ugyanabban a térben. De amit kiszeltek maguknak, az a jelenvaló figyelem, az mégiscsak a sajátjuk volt, egyesével mind egyik külön képzelte el maga köré.

Ugyanígy a mohát maguk alatt, a moha alatt a cserepeket, a cserepek alatt a tetőszerkezetet, és mindezek mélyén azt a nőt is, akit egy festő Joanna Mayának becézett. Akit úgy bocsátott útjára, hogy tudta, a lány végigmegy rajta, és amikor majd a fa erezete végre megmutatja a felhőben a saját arcát, az sem lesz más, mint pusztá tükröződés. Ahogy késő tavasszal a cserepek-

ből kivirágzó kövirózsák is egy másik perspektívából a tízemeletesről. A város szélén lévő erdők köré még hosszan elnyúló mezőket hordott össze a víz, mely aztán úgy ölelte körül, mintha valójában felhő lenne, mely a horizonton nyújt érzécsalódást. Jojka nézte az eget, mely felhők a túlpartot mutatták, a hitet, hogy van a tengeren túl is élet, hogy van olyan víz, ami valójában levegő. És a felhők között volt olyan, mely aztán kitapogatta a tengert, és cakkos partot rajzolt köré, sötétebb és világosabb színekből, amelyeken aztán pont úgy tört meg a fény, hogy egy hatalmas gömbbe hengergetett össze egy szivárványt. Jojka soha még ilyet nem látott: hogy a szivárvány kitöltötte önmaga terét, pontosan annyi volt csak, amennyi lehetett, de annyi pontosan volt, amennyi lehetett. És a fehér galamb akkor a tetőre ereszkedett, a többiek pedig szótlanul elhúzódtak, abbahagyták ők is a körözést. Jojkát pedig hársillat csapta meg, és egy másik zene, méhek döngtek, és kezdtek új dallamba. A csöndet szólította meg a méhek hada, a szivárványból szakadt ki egy szín, mely hanggá változott, de ahogy abban a színben benne volt a skála, úgy a méhek zsongásában is az összes hang. Dalol a hárs, mosolyodott el a lány, és Goranra gondolt, ahogy megindul az ecset felé. Vajon leírható-e az első mozdulat, amivel a fehérhez ér.

Máskor a felhígított festéket lötytyenti a fára, és a festékből, ahogy a fára szárad, visszanéz egy arc, mely arcokat aztán képtelen elfelejteni. És hiába kerülnek el a műteremből a képek, azok mindegyike ugyanarra a retinára feszül, és egy világot teremt Goran köré, mintha felhőkből és horizontból maga köré képzelhetné a tengert. De akkor már ő is egy toronyban áll, és abban a toronyban végtelenül egyedül van, pusztán csak azért, mert kiszakította önmagát az együttmozgás ritmusából. De akkor már nem bánja, mert tudja, pont úgy szakadt ki, mint a szivárványból az a cseppnyi szín, amelyben ott húzódik az összes többi.

Nézi a mezőt, a szemében újra ringani kezd a szél, a megereszkedett, petyhüdt bőr most már nem is

öreg, egyszerűen csak az időről beszél, hogy a mélyedésekben van olyan kitágítható rés, mely mélyebb és végtelenebb, mint bármely evilági tenger. Ez az a sáv, amibe az ecset a kezében az anyaghoz ér, mely új világokat teremt önmaga köré. Jójka mindezt tudja. És megnyugszik, mert Gorannak igaza volt, a tudás igenis nyugalmat ad, türelmet, mintha egy gyár falán lévő hatalmas órát nézne az ór, aki tudja, kár aggódnia, minden mutató az övé. Mert azt az órát ő tervezte, ő faragta ki a kis- és a nagymutatót, a számlapot is ő álmodta meg, és azt is, hogy lesz egy élet, amíg ő nem bírja róla levenni a szemét. De persze addig el kell jutnia. Addig számos életen át kell megálmodnia, miféle fából legyen a mutató, miféle égre emlékeztessen az a kék, amibe a számlaphoz kevert színeket meríti. Akkor végre néznie sem kell, úgy látja, mennyi idő van még hátra, mit mutat az az óra. A végtelen hogyan ér körbe, körbe önmagával, hogy aztán újrakezdje a hársról való zenét.

(lakat a számra)

Megint Istenről beszélgettünk, de addigra én inkább hallgattam volna. Mindaz, amit Goran mondott, összekavarta a fejemben lévő gondolatokat, és a fotelben ülve úgy tűnt, mintha élvezné, hogy tökéletesen el vagyok veszve. Nem volt kép, amit ne festettem volna már meg, folytatta, de arra mindig vigyáztam, ne legyek tetten érhető. Aztán egy életen át mégsem bujkálhat az ember önmaga elől. Mire oda jutsz majd, hogy fontossá válhatna, jelentéktelen lesz. És amíg fontos, annyira jelentéktelen vagy hozzá képest. A vászon Isten, ha hiszel a képben, de a kép végül semmi többet nem mutat önmagadnál. Minden, ami lehetséges, már az elejétől fogva ott van benned, és pont ugyanúgy, ahogy te, magad elől, bujkál.

A mondatok egymásba értek, ha legalább a hangszínét éreztem volna, kibékülök magammal. Azt is mondta, nem lesz könnyű. Bólogattam, de fogalmam sem volt még az útról. Nem tudtam, hogy az ember mindent kibír, ha kell, és mindez elég hamar bekövetkezik, hogy próbára tehesse magát. A sárkány én voltam, és pontosan azóta, hogy valaki bennem öntudatra ébredt. Hat év nem hosszú idő. Most, hogy mindezt írom, semmi sem változott, a nagy gangos ház folyosóin azóta rettegek. Emlékszem a pállott pinceszagra, ami egészen az ablakig felér, és minden lépésnél eszembe jut, milyen egyszerű lenne levetni magam onnét. Aztán maradok. Akkor fogadtam meg, nem beszélek erről. Nem árulom el, hogyan veri hurkásra a hátamon a bőrt, hogy mekkora az a spájz, amibe úgy futok be, hogy aztán menedék helyett végül mindig a rettegés háza lesz. Palota, melyben állandóan zuhog az eső, és annyi év alatt én megszeretem a szagát, a hangját, a ritmusát is, pedig egyik sincs neki. Mert a félholtra vert test nem tud szagolni, se hallani, se érzékelni, önbecsapás az egész. Ahogy kinyitotta az ajtót, becsuktam a szemem, később már nem akartam látni, hogyan tornyosul felém. Magas volt, és időskorára sem töppedt össze, talán csak egy kicsit sűrűbb lett az ereiben folyó vér. Vagy az ér szűkült össze. Az a vér, amit minden vágyam volt szívárogni látni, és ha bármikor felsértette a kezét, elképzelttem, valami csoda folytán azon az aprócska résen megindul, és zubogó folyóvá lesz, később tenger vagy tó, mindegy, csak ne legyen vége. Akkor sújtott először, mikor idáig értem fejben. A számra lakat került, senki sem hitte volna, mindazt, ami történt. Ha nem beszélsz, ne is egyél, hangzott az ítélet, de őszintén nem értettem, mindezt hogy gondolja, azt csak nem kérheti, hogy kezdjek bele egy róla szóló történetbe.

A vászonra tehát egy szorosan zárt száj került, mint két magas épület, amint az égszakadás miatt egymásra roskad. És a törmelékek alól hiába próbált volna kimászni a szó, hiába indult meg a gyomromból az étel iránti vágy, a nyelvem béna maradt. Nagy-

anyám mindezt tűrte. Ott állt a sarokban, és nézte, a férfi mekkora erővel sújt le rám, persze nem láttam őt sem, csak a szagát éreztem, erősebb volt az esőnél is. Az eső hiányánál. A púderből az évek során vizelet és kosz lett, a csomóssá szikkadt haj szaga, amit havonta öblögetett csak le vízzel. Éhes voltam, bolondulásig éhes.

Aztán már csak arra emlékszem, hogy a falon alig maradt csempe, nagy darabokban hullott le a vakolat is. Az üvegek helyén szabadon járt-kelt a szél, átláttam a szomszéd lakásba, ahol Tímárék marták lúggal a zsiros követ. Szép formákat rajzolt a lehulló vakolat, lehetett volna Olaszország is a csizmaforma miatt. De tovább kellett volna nézmem, hogy pontos képet kapjak. Így csak valami horkanás maradt, egy tátongó éjszakai száj, horkolás közben. Körülöttem mindenhol deszkák, törmelék, a leszakadt csillár újra alacsony lett. Volt egy sáv, ahol a víz még nem száradt fel, és ki tudja, miért, ez éveken át így is maradt. Az algától zöldes lett, és pont olyan csomós alul, mint nagyanyám haja, talán csak több szál alkotta, és lélekből is több került belé. A rozsdá már türkiz színűvé rágta a csöveket, egészen szépnek láttam az elmúlásnak ezt az arcát. Lassan tápászkodtam fel, hogy akkor megindulok fölfelé. Ki a spájzból, el a nagyanyám mellett, aki kővé dermedve nézett a falról. A lépcső azonban nem vezetett sehová. Egyáltalán nem volt lépcső. Pár fok fel és le, a többi csak a gondolaté, és akkor az Isten is lehetett volna, folytattam, hátha Goran megért. Néztem, ami a lépcsőből maradt, néztem az alattam, fölöttem kígyózó sárkányt, és csöndben imádkozni kezdtem, hátha végre megszán, és kilép a képből, amiben önmagamát nézem.

Szemelvények Alan Britt „Egyedül a szörnyű mindenséggel” (Alone with the Terrible Universe) című verseskötetéből

Adátum fogalomná vált Amerikában: 9/11, WTC Twin Towers, New York. A 2001. szeptember 11-i, meghökkentően sikeres al-Kaida-támadás politikai – és immár történelmi – vetületeit sokan elemezték és vitatták világszerte, de lélektani hatásával annál kevesebben foglalkoztak. Megszólaltatták az áldozatok családtagjait, akik hangot adtak tehetetlen haragjuknak. Viszont nem kérdezték lelkiállapotáról, érzéseiről az átlagamerikait, noha a példátlan tragédia valamilyen formában az Egyesült Államok minden lakosát érintette. Több ezren haltak meg a merényletben, de ennél is jobban megdöbbenette a világ első számú szuperhatalmának polgárait a hazájuk nemzetbiztonságára és gazdaságára mért váratlan csapás, amely rávilágított a modern technológián alapuló életforma sebezhetőségére. A támadást követően nagyon kevesen tudták megfogalmazni érzéseiket; a többséget teljesen megbénította a fájdalom és a harag.

Ebben a helyzetben a költők, a nyelv mesterei voltak leginkább hivatottak arra, hogy kifejezzék a saját és polgártársaik lelkiállapotát. A tragédiával kapcsolatos költemények elárasztották az antológiákat és folyóiratokat, azonban – sajnos – nem túl magas

színvonalon. Ráadásul jobbra Amerikát okolták a történetekért. Honfitársaik szemére vetették: „Megérdemeltétek... Mi mondtuk nektek... A világnak elege volt a rabló Amerikából...” és így tovább. Az átpolitizált diskurzusban elenyészett a különböző értékrendű társadalmak nagyméretű összecsapása, s ennek jelentősége.

A kivétel Alan Britt. A katasztrófa utáni évben írt verseiből összeállított kötete az Egyedül a szörnyű mindenséggel (Alone with the Terrible Universe, Cypress Books, USA, 2011). Ennek egyes szövegei közvetlenül utalnak a tragédiára, legtöbbjük azonban hangulatkép a porfelleg árnyékában, amely a pusztítás színhelye felett egy hétig, az emberek lelkében azonban még évekig ott lebegett. Alan Britt mestere az „itt és most” művészetének. Az elröppenő, pillanatnyi élmény megörökítése és szavakba lényegítése már önmagában a transzcendens egyik kognitív útja, de ő sokszor tovább gondolja a történeteket: az emberi lét értelmét feszegeti. Néhány verséből kitűnik az emberiség iránt érzett felelősségtudata, és vannak ugyan sorai, amelyek elhangozhattak volna egy politikai fórumon is, ám költészetének értékét nem gyengítik.

Az alábbi szemelvények többnyire a kötet első feléből valók, és bár a végén úgy tűnik, hogy a költő kiszabadul nyomasztó lelki állapotából, a füst fenyegető, szimbolikus látványa megmarad.

Sohár Pál

ALAN BRITT-versek

SOHÁR PÁL fordításában

EGYEDÜL A SZÖRNYŰ MINDENSÉGGEL

(Alone with the Terrible Universe)

Árnyékom
megtámadja
a teraszt
bekerítő
cédrus
rácsait.

Fel-felvillan
a lámpafény
a sűrű, szeptemberi juharon,
foltokat vet
az izmos cédrusgerendákra.

Egy kutya,
barna-fehér
kutyus ugat,
egymás hegyén-hátán
tücskök:
temérdek pislogó korall és kagylótörmelék
a fekete parton.

2001. SZEPTEMBER 11.

(A bomba átmérője harminc centi volt. –

Jehuda Amichai)

Az a kérdés,
ha a bomba feleakkora volt,
mint a kerti grillsütőre szerelt
gázpalack,
milyen mély lehet az ártatlan éj
álmos sötétjéből
apránként feltörő gyász?

A fájdalom szirtjei
a kipufogógáz
finomított
olaj-könnycseppjei,
véres hullámverések:
Jeruzsálem, Algéria, Szudán,
Koszovó, Észak-Írország, Bogota,
és ma Manhattan szigetén, mely dús táj volt
egykoron, Walt Whitman heves reménye,
most García Lorca mérgezett lidércálma.

Így marad a kérdés,
feleakkora volt-e a bomba,
mint a kerti grillsütőre szerelt
gázpalack.
Nos, milyen mély lehet az ártatlan éj
álmos sötétjéből
apránként feltörő gyász?

MÍTOSZ

(*Myth*)

A Királynak sok alkalma
nyílt a baklövésre.

Végül is
egy hónapig tartott,
míg eljutott a hír
mindenhova,
a határon túlra is.

Ez éppen elég idő, hogy
eltüntesd a nyomaidat.

Képzeld el,
imponálna-e kéjes természetednek
egy Király vagy
egy Fáraó élete.

Ugyanakkor ne feledd,
ha egy éjszaka borral
és skarabeusz-szemű,
darázsderekű nőikkel álmodsz,
ahogyan Federico megjósolta,
néhány óriási, fekete tücsök
pillanatok alatt felfalhat.

És azon az éjszakán
leopárdszörmére
hasonlító
gyémántokat présel
át a fény
a cédrus rácsain.

VISSZA AZ ISKOLÁBA (*Return to Teaching*)

Ma a zöld színű táblára
felírtam
Federico García Lorca nevét!

Órültségem bizonyítéka tehát
a holdlepke erőlködő szárnyairól
az ujjhegyemre tapadt por?

Mit számít; ma krétával
felírtam a táblára
Federico García Lorca nevét!

EGYSZER VOLT, HOL NEM VOLT (*Fee Fie Foe Fum*)

Az Egyesült Államok,
az olajszívó óriás,
kihúzza az olajpálcát
az éhező afgán
menekültek torkából
ha a vászonsátorból,
mint éhes madarak,
kidugják
fejüket.

Másfél liter fogyott el,
mondja az Elnök (legyen ő
Republikánus vagy Demokrata).

2001. SZEPTEMBER

A szeptember dús haja smaragd,
a forgalom darázsderekú,
a kóborló köd fehér kutyája
a késő délután csontjait rágcsálja.

Szeptember látta az épületeket elporlani,
és látta a fájdalomsálat viselőket.

A sárguló lombok között
felkúszik a testes október,
a levelek hajszálereiben a nedvek keringését
lelassítja a Kanadában hirtelen kelt
hűvös szél.

Kettéhasadt vasúti kerítésre
támaszkodva figyel a Szeptember:
mint szállnak az égből
hamuval terhes légörvények,
a sárga falevelek.

IRÓNIA

(*Irony*)

Értékes perceket
tékozunk el
életünkből mindennap
a vegyeskereskedésekben,
a benzinkútnál,
vagy a hírbemondó hölgy
nyestszempilláinak csapdájában.

Azonban, ha szerencsések vagyunk,
néhány élethű pillanat cseppen ki
egy szenvedő Bartók-hegedű
nyitott sebéből.

Megeshet,
a Louvre-ban függő festmények
fehér árnyai alatt
a ritka pillanatokból
a mozsárban
kása lesz.

De ma este a percek,
mint tücskök halma,
gyöngyfüzéren
lángoló repülőgépek
egy gyászoló galamb
selymes nyakában.

2001, HALOTTAK NAPJA (*Halloween, 2001*)

Utasszállító repülőben ülni ma este
olyan,
mint utazni egy vadméh
belsejében.

Este kilenc után
a rózsabokrokba derékig
ágyazott utcalámpa
minden szenvedő kutyáért
egy fehér szirmot hullajt.

A háromezer méter magasban
morajló négymotoros gép szárnyai alatt,
az utcalámpa elhullajtott
szirmai között
boszorkányok sétálnak karöltve.

Életük nagy részét
félhomályban töltik;
mint citromhéjak,
fényfoltok hullnak sűrű, füstös hajukba.
Ők, az örök vándor boszorkák
védik meg titokban
otthonunkat.

OKTÓBERI KALAND MARYLANDBEN (*October Garden in Maryland*)

Zöld paradicsomok
könyörögnek,
hagyjuk békén őket.

Suttogva
beszélnek,
lankadatlan
simogatják egymás
üresre aszott szárát.

A hátsó sorban,
két érett paradicsom
metamorf,
áttetsző,
sárga könnyet
hullat.

Jobbra onnan,
fehérre fakult,
nyomorék karó.

Csak egy narancspiros
szépség
hajthatatlan:
meztelen valóság.

2001, JUHARFAMAGOK (*Maple Seeds, 2001*)

Jobbról és balról két mókus juharfamagokat szór
rám. Egy nagy fészek felettem,
kicsit balra a másik.
Borzos mókusok járatják szájukat,
és megvizsgálják minden
ehető falatot
az életerős juharfa ünnepi ágain.

Késő őszi
ajándékokkal halmoznak el,
barázdázott hüvelyekkel,
s elfedik versem színpadát,
őseim
hamvaira emlékeztetnek.

OKTÓBER KUTYÁI (*October Dogs*)

Szomszéd kutyák
járkálnak át a kerítésen,
ércesen ugatnak,
szaggatva vonyítanak.

Fényes nyakukról
ezüst láncok
csúsznak le
a fekete víztükör
holdvilágos tócsáiba.

SZERDA (*Wednesday*)

Búzaszőke haját
vonszolja végig az asztalon
a délutáni napsütés.

Későre jár,
seregélyek raja,
mint tört bors
leng a szélben
erre,
arra.

Hogy kicselezze a halált,
lángvörös álruhában,
November köröz a
a ház felett.

A TRAGIKUS HŐS

(Tragic Hero)

Mikor a székből
kutya lesz,
elűzött kutya,
mint amilyet Caesar
órákkal
halála előtt
rúgott félre,
egy kutya
magnéziumörvvel a nyakán,
a vak jós
rongyos maszkját
viselő
kutya.

Mikor e szék
falábaiból
vércseppek
fakadnak,
a nap sugarai,
mint termeszek
felfalják
a létedet borító
háncsot.

Azt ajánlom,
jelents beteget
azon a napon,
mint altatót,
melankólikus
álmokat végy be,
ha a zabolátlanul
dörgő ég alatt
megrezeg
a sors terrakotta-
mennyezete.

2001. DECEMBER

(December, 2001)

Többször lélegezz ki, mint be.

Kétszer vagy háromszor,
addig, amíg
meg nem tanulod.

Pörögj
kerek
bárszéken
December
fekete torkában;
egy kerek hónapig
neon-lobbanások
vagy oktalan halál?

Lila palástok
törik meg
a holdfényt,
mely fapados isteneink
ujjbegyéről
a húst leégeti.

SOHÁR PÁL

HANGOK A FÜSTÖS PORFELHŐBŐL

(2001. 09. 11.)

Már senki sem akar hallani erről; repülőgépek
az egyik fülön be a másikon ki.
De ezek... nem jönnek ki... nem szállnak tova...
Háromezer hivatalnok, tűzoltó és mentős
lett por és hamu, se ima, se ravatal...
Ízléstelen.

Senki sem akar beszélni erről...
Hátha kiesik a nyelve és inogni kezd,
mint egyensúlyt-vesztett vasgerenda,
s porladó szavakhoz vágódik...
(És mindez azután, hogy mi Dalí olvadó
óráit csodálva nőttünk fel?)
Mi ehhez képest egy közönséges repülőgép
acél- és üvegtoronyba fúródva?
Semmi, csak egy turista fotója Manhattanról?
Egy krajcárnyi szuvenír?
Semmi, csak szemfényvesztés, optikai csalódás.
Először is, az ikertornyok valótlan szerű,
olcsó hamisítványok voltak.
Díszletek, a francia filmekben használt
manhattani couleur locale,
mint ahogy az Eiffel-tornyot ékelik be minden
Párizsban játszódó hollywoodi filmbe,
ami már senkit sem érdekel.

Ha muszáj belebetegedned, mondd, hogy
Isten haragja vert meg egy bűnös népet,
a bumeráng visszarepül ahhoz, aki
szórakozásból hajította el.
Borítsd rá a bűntudat fekete leplét,
és nem fogod látni.
Mindenki más hibája volt,
mint ahogy már régen mondd.
Minek is törődsz vele? Azért, mert
kétezerégyet írnak, szeptember tizenegyet?
Fikció volt, Manhattan nemlétét bizonyította,
képzelés az egész, kapitalista trükk...
Igazából meg sem történt, és erről nem is akarok beszélni többé,
térjünk át más témára.
Jó, mondjuk valóban megtörtént, de nem velünk,
hanem a bankokkal, mint Morgan Stanley,
és azok megérdemelték,
de nem mi.
Talán egyesek közülünk. De nem te meg én;
Mi rosszat tettünk mi?
Nem tudok többet beszélni erről. A maradék kerozin
még mindig füstölög a gyomromban.
Talán mégis az én hibám volt.
Valami rosszat ehettem tegnap este.

2001. szept. 12.

DEÁK-TAKÁCS SZILVIA novellái

Tangóharmonika

Kilenc éve nem vette elő. A napot is mondja pontosan, mikor fogta utoljára, nekem nincsenek jegyzett napok az életemben. A napszakot, órát, percet, a közbeni illatokat, fényeket tudom, de napok számának nincs jelentősége, nem idéz fel semmit, hogy például tizedike vagy tizenkettedike. Nem tudom a napját első lépéseknek, első bízásnak, első mamázásnak.

Az első, ami feltűnik a nagy csat kattanásakor, a pirossága, olyan nagyon, mint a legfrissebben szedett, jól megdörzsölt cseresznyeszín. Felkapja a vállára, könnyedén, pedig hetvenes és szíves, ahogy mondja, és kezdi nyitni-csukni. Kellemes katonadalt kezd énekelni, nem akarok beleszólni, pedig érdekel, amikor elment mellőle, akkor énekelte-e.

Egyre jobban megy a hallgatás. Legutóbb, amikor elkezdett mesélni a macskáról, a testéről, hogy elütötte valami örült, pedig ebben a szűk kis utcában hova mennek, hova rohannak; a cica ugrás közben kapta az ütést, görbedt háttal esett – mint a gyermek, a nagyocska, ahogy oldalra fordulva pihen –, úgy is maradt. Eltemetni is így kellett, görbedve, nyújtózásról álmodhatott, amikor hányta rá a földet.

Szerinte a világ. A tangóharmonikáról és a macskáról szól, meg a napokról, amelyeket igenis pontosan meg kell jegyezni, számon tartani, elveszek

szerinte, ha csupán egynapiban élek. Pedig minden kattintás az életben, mondom neki, csak bele kell nézнем a jegyzeteimbe, elektronikusan, és minden-nél képben vagyok, nem, nem nézek tévét, vágok a szavába, mert tudom, ez lesz a következő nagyon fontos adat, hogy szerinte meg kell nézni mindennap a híradót, nem tudok lépést tartani, szerinte, pedig naprakész vagyok, említem, legalább kétszáz emberrel kerültem szókapcsolatba ma is, mindenről tájékoztatnak, aprólékokból összeáll a nagyképernyő a fejben, fontosabb, kell-e ma valakit vigasztalni, megmenteni, átölelni, isten áldját mondani, ámen, na.

Az ismételt kattanásra nézek fel, elfoglaltam magam, csupa szürkeség lett, cseresznyepirosnak nyoma sincs; így vesztegetsz el mindent, adatozz, mondja gyorsabban, mint máskor, most is elkéstél, ahová indulsz is később, vigyázz hazafelé a macskákra, indulj, na, holnap játszom újra, ha ideérsz időben.

Iszonyú hosszú

Felcihelődött. Húzza az időt, átnézi újra és újra a csomagjait, fogalmam nincs, meddig megy, nem is mernék kérdezni, ahogy odanéz hányavetin, de szúrósan, féloldalasan, az nem engedi a kérdést.

Amilyen messze csak bírok – hát értette szavak nélkül. Annyiféleképp tudja magát kifejezni, egyszer összegyűjtötte, hányféle szót tud mondani mozgásváltozásra, és amíg elértünk az úti célunkhoz, a messzi távolba – iszonyodtam, hogy nem bírom végigcsinálni –, végig mondta a szavakat.

szembe, de ő mindig leültetett a gyűlölt pihenésre. De most mehettem, ha nem akartam is, ez már más idő volt, volt, kong a múlt idő, sosincs hosszan jelen, hogy magyarázzam ezt meg, a jelen idő csak pillanatszerű, máris múlt: a szűrés nézés, a csomagolás, hát még az iszonyú hosszú utak vele.

Azt hittem, mindig itt lesz. Összegömbölyödnék, akár a jelen idő. Jó lett volna leülni a süppedős szőnyegre ismét, levenni egy albumot a polcról, lapozni, meghallgatni, mi jut eszébe a szőke, göndör kislányról, mi az oroszlánokról, kimeríthetetlen tárháza az emlékezetének, hol film, hol valami gyermekmese, máskor egy saját emlék vagy a fantázia uralkodott.

Megmondanám neki, merre rövidebb, merre induljon, gondterhelten hümmögök, mert segítenék, de nem akarom az indulást, szőnyeget és albumot akarok, mellé teát, akár zöld dióból, csak legyen fanyar, nem bánom, szomjan is halok akár, csak itt maradjon.

Abban bízhatom, hogy cserbenhagyja a térde, fájós térdel a túlvilágra sem érdemes menni, hiába teszik mellé a görbebotot, legfeljebb kopogtatásra lesz jó, nem segít az már semmit, de tudom, ha menni akar, tudomást sem vesz fájdalomról.

Amikor megszólal, tudom, nem jelent jót.

Ne felejtse el tavasszal ikersorokban vetni a hagyományt, védőnövényként büdöske kell közé, idejében fordíts gondot a kispadokra, ha kiviszed őket, le kell festeni, mert az első tavaszi eső szétáztatja, kiszívta a nap nyáron, vedd le a csapról a védőtakarást, a kerti madáritatókat vedd elő, hamar érkeznek hozzánk az első madarak.

Nem is hallom, amit mond, úgy teszek, mintha mesélne, nem készülhet sehova, nem hagyhat magamra ezzel az egészszel, a hosszú távokkal.

Leírtam, mit mikor kell metszeni, de ne te végezd, megkérhetsz valakit, csak ügyelj rá, sebzáró anyagot használjatok. Árvácskát csak júniusban vess, ne kapkodj, van, aminek jövő ideje van, az eper alá szórj fűrészport, nem szereted, ha földes, hiába mosod meg.

A többibe közben beletanulsz. És még valami: ne akarj annyit menni, anyádnak igaza volt, pihenj, ha neked ez jutott, hogy nem bírod, hát pihenni kell.

A csomagok kupacokban hevernek. Nem is csomagok ezek, mert nem csomagolja be, életkellékek különböző csoportokban, átlátható, rendezett, nem hamari vágta, kigondolt, kimódozott rend van ebben, át nem aludt éjszakák gondolatai rakták rendbe, a kar most csak elvégzi a parancsot.

A következő hét iszonyú hosszú. Nem találok semmit, nem tudom, kit kell megkérnem, azt sem, hogyan és mire, a tea ihatatlanul fanyar, nem jut eszembe háromnál több mozgást kifejező szó még jelen időben sem, nem akarok futni szembe a széllel, most úgy érzem, soha többet, körbe-körbe járkálok szét-szórt csomagkupacok között, csak a képes albumok valamelyike fölött lelek kis pihenésre.

Őt nem hagyta cserben semmi.

VASZILIJ BOGDANOV: EMIGRÁNSOK XX.

Egy furcsa pár

Gyagilev és Nyizsinszkij

1. Egy kapcsolat vázlata – távolról

Hát szerették egymást? Vagy nem szerették?
Ki tudhatná ma már? Kapcsolatuk nem is titkolták.
Pörögtek az évek. Megtörtént minden. Így kellett lennie?
„Valami titkos áramkör izzott köztük, s égetett!” –
röhögött a nagy beavatott, mindkettőjük bizalmasa,
a gonosz Sztravinszkij. Figyeltem a szakállas faunt
a nézőtéren, amint szerelme a fényben repül,
elválva a földtől, mint akire nem érvényesek
a gravitáció törvényei. Áhítattal nézte,
esküszöm, rajongva. Rádásul a karcsú,
démoni táncos a lányokat sem hanyagolta el,
ami féltékennyé tehetette, idegesíthette barátját.
Állandó botrányaik, közszájon forgó kapcsolatuk
a cár nemtetszését is kivívta, mégiscsak udvari
balettmesteréről volt szó. Meg is rőtta, figyelmeztette,
amit a rátarti Gyagilev már nem nyelhetett le,
s az egész csapatával Párizsba menekült, ahol balettje,
épp Nyizsinszkij zsenialitásának és Sztravinszkij
táncjátékainak köszönhetően, felért a csúcsra,
iskolát, balett-történelmet teremtve. Fantasztikusak voltak,
tanúsíthatom, de az ő kapcsolatuk megbízhatóan romlott,

már nem bíztak egymásban, kis női csukák csavarták el Nyizsinszkij balga fejét, Gyagilev őrjöngött, hepciáskodott, könyörgött, sírt, de már nem volt mit tenni. Így kellett lennie.

2. Az ötszögletű szobában – közelről, enigmatikusan

Hát szerették egymást, vagy nem szerették.
Vagy nem szerették? Így kellett lennie?
Így kellett lennie. „Hát hát” „És? És?”
„Hát hát” És? És?” Kacagások. Sírások.
Kacagások. Sírások. Őrjöngések. Viták.
Őrjöngések. Viták. Tehetetlen elváltak.
Tehetetlen elváltak. Elpörgött néhány körhinta év.
Néhány körhinta év. Szerelmük színterén
Szerelmük színterén, az ötszögletű szobában,
az ötszögletű szobában találkoztak megint.
Találkoztak megint. Még táncolt az asztal.
Még táncolt az asztal. Ő meséket mondott
Ő meséket mondott. Az asztalláb kopogott.
Az asztalláb kopogott. Neonokról mesélt.
Neonokról mesélt az órából kijöttek,
az órából kijöttek, a kakukkot félretolva,
a kakukkot félretolva, a borostás arcúak.
A borostás arcúak. Kiktől mindig féltette,
kiktől mindig féltette, vad, karcsú szerelmét.
Vad karcsú szerelmét! Hát tovább halandzsázott.
Hát tovább halandzsázott, amíg a balett-herceg,
amíg a balett-herceg a kakukk szájába,
a kakukk szájába bámult megigézten.
Bámult megigézten. „Mint egy szarkofágban,
mint egy szarkofágban, a fehér neoncsőben,
a fehér neoncsőben, fiatal leány fekszik.

Fiatal leány fekszik, haja akárha zászló.
Haja akárha zászló, lobog, lobog, lobog.
Lobog, lobog, lobog. De akkor is, elvtársak,
de akkor is elvtársak – fordult a férfiakhoz.
Fordult a férfiakhoz, az asztal nagyot koppant.
Az asztal nagyot koppant. – A kérdések maradnak.
A kérdések maradnak. A kérdőjelek. A por.
A kérdőjelek. A por. A birtokos esetek,
a birtokos esetek bizonytalansága. A menekülések.
A menekülések. Az igeidők elárvulása.
Az igeidők elárvulása. A megtartó rémek.
A megtartó rémek. A nagy menetelések.
A nagy menekülések. Az örök kérdőjelek.
Az örök kérdőjelek megmaradnak, uraim!
Megmaradnak, elvtársak!” És eltűnt a tükörben.
És eltűnt a tükörben. Így kellett lennie.

+ *Ez a talányos kettős-vers sem jelent meg az Orosz ábrándokban, a költő tekintettel lehetett barátai hiperérzékenységre, de nem szerepelt a párizsi füzetekben sem, nagymama sem ismerte, Sztravinszkij gondosan megőrzött levelei és képeslapjai között találtunk rá, az iratok rendezése során, egy üres borítékban. Kézzel írott szöveg volt, itt-ott zöld és piros tintával írt betoldásokkal, javításokkal. Nagymama döbbenten olvasta újra meg újra, de nem volt hajlandó kommentálni. „Az a gonosz törpe – célzott Sztravinszkijre – éppen eleget pletykálgodott róluk, szóban és írásban. Én mindkettőjüket szerettem. Gyagilev testes, szakállas, jó kedélyű férfiú volt, mindenáron rá szeretne volna venni nagyapádat táncjáték-szenáriók írására, Nyizsinszkij meg a legzseniálisabb táncos volt, akit valaha láthattam. Egy fiatal görög isten. Az emberekkel zárkózott volt, csak előttünk,*

barátai előtt nyílt meg időnként, a Lúdláb királynőben s vallott nyomasztó rémálmaidról, amelyek előrevetítettek sorsát. Estére rendszeren berúgott, de tudta, utána jön magyar felesége, Pulszky Romola, s taxival hazaviszi. Hogy házasságuk boldog volt-e, nem tudom. Öregségére Nyizsinszkij elméje elborult. Sajnáltam szegényt. Nagypád, halála előtt néhány évvel, elvállalta egy, a jelenkori magyar költészetet bemutató antológiába néhány magyar költő, Weöres Sándor, Kálnoky László, Vas István, Rónay György néhány versének fordítását, ezekről még utolsó versei, átíratái kapcsán lesz szó, most csak annyit, hogy az egyik magyar költő, Jékely Zoltán fordításra egyenesen ajánlott versei között felfedezte a magyar költő Nyizsinszkijhez című versét! S azonnal megrendülten le is fordította, s felolvasta nekem, megdöbbenett. Várj, megkeresem.” – És nagymama az azonnal megtalált kéziratból felolvasott két szakaszt. Idemácsolom, hiszen minden további kommentárt feleslegessé tesz:

„A függönyön, melyet reád eresztett
az örület, világcsodált korod
napja, lila fényben, széttörve reszket,
s néha látod a tested, mint forog

észvesztő táncban a világ felett!
S mit összekuszált, mint fekete mancs, a
téboly, táncaid felgöngyölt gubanca
hunyt szemed mélyén újra lepereg.”

Aztán előkerestük régi, közös, megbarnult, megsárgult, repedező fényképeiket, egy nagy Nyizsinszkij-albumot is, s gyertyát gyújtva emlékeztünk a nagy táncosra. Néha meglibbent a gyertya fénye, „Itt van” – mosolygott nagymama, állhatatosan nézve a plafon repedés-útvesztőit, közéjük képzelve Nyizsinszkij tűnő árnyát. – Tatjana Bogdanova

GERLE KISS ÉVA

ÁTIRATOK (1.)

Akár a kő

Nyár van. A nap félárbocon, sugarai megtörnek napszemüvegemen. Szentendrén vagyok, a város főterén. A levegő izzik, a táj remeg, akár a filmekben. A távolból konflis dereng, a lovak testén verejtek párolog. Bőrükön ragad a felvert por. Gyermekkorom lovai jutnak eszembe. Kapáló paták, a kislány arca előtt. A gyerek leesett a bicikliről. A ló elé. A vázon utazott, mögötte a nyeregben fiatal parasztfiú kormányozta a kétkerekűt. A kő volt a hibás. A seszínű alakzat a homokban lapult. Kitűnő mimikri. A kerekek megbicsaklottak, a küllők közé faág került, reccs... A fiú az út szélén tért magához, a kislány a ló előtt. Az állat sörényét hátradobva felnyerített, veszélyben érezte magát. A földön a gyerek mozdulatlanul feküdt. A fiú egyik karja vértől volt csíkos, sután lógott lefelé. A lányhoz szaladt, a hóna alá nyúlt. Karja sajgott, egy kézzel húzta, vonszolta arrébb, akár egy krumplis zsákot.

Ezek a lovak itt mások. Melegvérű, izmos állatok, színük deres, nemes fajta. Testük felékszerezve, akár a cirkuszi lovaké. Emberhez szokott állatok. Túl sokáig nézem őket. A konflishajtó gazda észrevesz, városnéző körútra hív. Elkapom a tekintetem. Benézek a kávéházak napernyője alá, kipirult emberek hevernek a változatos formájú vendégasztaloknál. Egymást érik, van kerek, kis tonett székekkel, hosszú pad, lócákkal, négyszögletes, ébenfeketére lakkozott. A kezekben sör, fagyalt. Hosszú füstű cigaretta. Segafrédós kávécsésze, pici adag, akár az olaszok-

nál. Egy korty az egész. Piccolino. Kövér asszonyság adta, Itáliában, egy euróért. A kávéház nyitott teraszán ültünk. Kerek tonett széken. Ébenfekete asztalnál. Akkor még együtt. Vele. Ízétől összefut számban a nyál. A keserű kávéillat nem tágít. Ragaszkodik hozzám. Baktatok felfelé a macskaköves úton, gyorsuló légzésem kifújja az orromba fészkelődött szagot, hagyom, vigye el a könnyű déli szél. A kékfestő boltja előtt megállok, a mutatóba kirakott ruhák mindegyike sötét tengerszín. Tenger. Kék tetős házak. Santorini. Elhagyatott, görög falvak. Az ég kék, akár a kékfestő ruha, látom alatt a tengert, színiük egy, vonalban összeér. Lány hullámokban létezik a táj. Amikor ott jártam, hasamban már nőtt a ciszta, még nem tudtam, csak az ég érdekelt, meg a tenger, ahogyan alábuktam, lemerültem, ahogy lebegett a testem, benne a sorvadásra ítélt petefészkek. A ciszta úgy tekeredett rá, akár kígyó az Édenkert fájára. Gazdatestétől elválaszthatatlanul. Később, egy év múlva kiveszik. Nagy hasi műtét. A női test baloldalán mindent kiirtanak. Nem marad semmi. Csak egy jókora vágás széltében, egy durván felszántott barázda. Ide már nem érdemes vetni, ki tudja, nő e még valami. Nő, mondta a doki. Attól még. Még lehet bármi. A férfi, akivel a tengerben úszom, azt hiszi, egészségesegek vagyok. Iszappal paskolja a bőröm, locsolja rám a sós tengervizet. Lebukom. Alámerülök. Lebegtetem a testem.

Az eladó kijön a bolt elé, érdeklődve bámul rám, nem, nem veszek semmit, köszönöm.

Megyek tovább, kaptatok felfelé, már látom a Várdombot, a zöld tornyú templom kis aranykeresztjét. A keskeny sikátorban hirtelen elfogy a tér, a kopott macskakövekre a szemközti ház lomha árnyéka vetül. Kifújom magam, akár a vándor, aki hosszú útról érkezik. Hátam a hűvös házfalnak vetem, válltászkámból kiviszem a fodrosra gyúrt papír zsebkendő. Homlokomba lóg csapzott hajam, felitatom a nyár zsibbadt verejtékét. Megpihenek. Szemben velem keskeny, nem túl

hosszú csigalépcső, tekintetem fokról fokra halad fel-
felé. Tetején a domb, rajta a templommal. Lenyomom
a nehéz rézkilincset. Zárva van. Leülök az árnyas fák-
kal körülfont kis térre, a piros tetős házak egybeérnek.
Látom felülről a várost. Messziről citera szól, a hang
után megyek. Néhány métert megyek csupán, talán
ötvenet. Elnyútt deszkaasztalról száll felém a sovány
nóta. Paraszt bácsi penget, lassan mozdulnak a hú-
rok. Ráérősen. Lehet, kérdezem, mármint kipróbálni.
Kíváncsi tekintetét rám szegezi, bajsza alatt dörmögi,
lehet. Adja a pengetőt, játszom. Szánt a babám, csirem-
-csöröm... Számtalan citera szól már, fülemben ének-
lő gyerekhangok. Hej, Dunáról, fúj a szél. KISZ Népi
Együttes. Rottenbiller utca. Hetente kétszer. Néptán-
cos szerelmem a csángót ropta a nagy teremben, lestem
az ajtórésen át. Sohasem beszélgettünk. Plátói volt, én
meg még csak tizennégy. Pengetem az emlékeim a vé-
kony prím citerán. Előcsalom kedvenc dalom, kezem
bizonytalan. Hol jártál az éjjel cinegemadár. Turisták
gyűlnek körém, tapsolnak. Mennyi a citera, kérdem, a
paraszt bácsi megemeli harcsabajuszát, könnyebben
jöjjön ki a hang. Öt. Ötezer. Adom a pénzt, hónom alatt
a hangszer, akár egy testmeleg, lélegző jószág. Hozzám
lapul. Boldog vagyok. Viszem magammal, akár vad a
zsákmányállatát. Állok a Duna parton, lábam langyos
víz mossa. Lerakom a citerát a homokba. Kacsázok. Ke-
zemben lapos kő, ovális. Messze dobom. Koncentrikus
körökben fodrozódik a víz, a kavics hármat ugrik. Egy
nagyot, utána két kicsit. Apám tanított kacsázni. Én a
füрге levelibékákat lestem, ő kavicsokat dobált. Csak
lapos kővel lehet, mondta, így ni. Mutatta, és figyelmét
a folyóra koncentrálni dobott. Hármat ugrott az ovális
kavics. Remek, kiáltotta örömeiben, és akár a kő, a ma-
gasba ugrott. Mára kiveszett belőle a játékos kedv. El-
vesztette a házat. Most egy régi babakocsi-tárolóban la-
kik. De lakik. Mert úgyis volt, hogy nem lesz fedél. De őt
a tenyerén hordozza a Jóisten. Felveszem a homokról a
citerát. Leülök, az ölembe veszem. Pengetek rajta néhá-
nyat, csak úgy, hátha dallammá ötvöződik a szétszórt
ihlet. Apámnak játszom. És Anyámnak. A szétesett csa-
ládnek. Szemem a potott macskaköves lépcsőre vetem.

Ehettem volna palacsintát. Ott fent az árnyas szőlőlugasnál. Ahol a töredezett lépcsők teraszos kifőzdéhez vezetnek. Elindulok felfelé. Hátrahagyom a vízpartot, a laposra csiszolódott apró köveket. Felfelé megyek, nem nézek vissza. Hátra már sohasem.

KALÁSZ ISTVÁN

LELT ÁR

Évának

Vagyok én itt,
itt a szentendrei tér, délután,
vannak kocsik, lovak,
van fölöttem ég,
van velem múlt, férfi, nyári tenger,
úsztam ki beteg hasammal.
Aztán volt hajnal, kések,
műtőasztal, fogók, véres vezetékek.

De most van itt a tér, domb, templom,
lent a város, zene, citeraárus, meg...
Veszem, viszem a citerát,
ölemből műtött petém félzálogát
viszem le,
ez itt a folyópart, ez vagyok én
folyó kavicsok fölött,
állok, vagyok én
apámmal is, anyámmal is
veszkődve, képzetben kő a víz tükrén
vagyok félig, nem félek,
egész lenni, jobbá, ezért vagyok
én. Most itt.

KÁLMÁN DÓRA

Állatkert

A hangzavar erősödésével egyenes arányban fogyott tanáraink türelme. Befogod a szádat, nézed a tájat, pihensz! Üvöltötte Éva néni, teli torokból. Amikor megérkezés után kinyílt a busz ajtaja és csűrhe módra leözönlöttünk, a maradék korlátok is ledőltek.

Tizenkét évesek voltunk, az első osztálykirándulás. Éva néni, aki a gyerekeknél csak az állatkertet utálta jobban, dörgő hangon próbálta lecsillapítani mások nevetlen kölykeit. Leülsz a helyedre! Lazarics, Benedek, ide mögém! Kelemen egy marék NDK-s márkát szorongatott a kezében, amit kamionos apjától kunyerált. A fiúknak autós-kártyáért adott, minden lapért 20 pfenninget, a lányoknak mocskosabb üzletet ajánlott. Csak Rácz Misi maradt kívül az örületen, enyhe gúnnal a hangjában jelentette ki: „Hülyék vagytok, ott nem lehet devizán peracet venni!”

A majmok előtt végképp elszabadult a pokol, az éles szemű Benedek kiszúrta, hogy két pávián éppen nemi életet él. – Nem állsz meg! – visította Éva néni, de a sikongó-huhogó, zavartan röhögő bandát ezzel nem sikerült megfékeznie. A Bagolyvárnál Lazarics, kihasználva tanáraink pillanatnyi figyelmetlenségét, felmászott a toronyba, és addig tornázott, míg kis híján a mosómedvék közé nem esett. Lazarics, hétfőn az igazgatói irodában kezdesz! – sipította Éva néni, önkívületi állapotban. Délben letelepedtünk a padokra, és előkerültek a szalvétába csomagolt szendvicsek. Vera néni beigért egy fagyit, mire Éva néni elsziszegte a fogai közt: Kar-

társnő, hogy jut eszébe ilyesmi? De tudta ő is, hogy visszakozni már késő lenne. Legalább addig is csönd lesz.

A fagyisnál eper-, csoki- és vaníliafagylyaltból lehetett választani – elméletileg, mert Éva néni gyorsan rövidre zárta a kérdést. Hogyisne, hogy aztán ne lehessen kiszedni a pulóverekből a foltot! Csak vaníliafagyit kérsz, világos? Mind a huszonöten vaníliafagyit kértünk. A fagyis néni döbbenetesen nézett. Ennyire rossz lenne az eper meg a csoki? Nem rágod a tölcser, gyorsan nyalod, nem csöpögteted! – harsogta Éva néni. Vera néni száján kicsúszott egy „Nehogy a torkuk megfájduljon”, erre Éva néni sietve hozzátette: „Annyira gyorsan nem nyalod, hogy torokgyulladásod legyen!”

Hirtelen pörögtek fel az események. Először csak arra lettünk figyelmesek, hogy a többi látogató a kijárat felé igyekezett; egyedül maradtunk a ketrecek környékén. Majd két izgatott alak futott hozzánk, és sietve elhadarták, hogy az Állatkertet váratlanul meglátogatja a miniszter elvtárs, aki az igazgató elvtárssal együtt hamarosan ideérkezik. Az úttörő pajtások lesznek szívesek fogadni őket, és szépen válaszolni a miniszter elvtárs bácsinak. Lehet, hogy ennyi is elég. Éva néni falfehérré váltott. „Úttörőnyakkendőt felveszed, nem ugrabugralsz, nem idétlenkedsz!” – hadarta teljesen feleslegesen, mert mindenki lemerevedett a hír hallatán. Tomi előrángatta táskájából a nyakkendőjét, Kovács kibányászta a farmerzsebéből a sajátját. A stréber Beck Erzsinek még jelvénye is volt, Éva néni gyorsan előre állította. Kis Szabónak nem volt nyakkendője, Éva néni összekötötte Zalaival – hátraállsz, nem mozulsz! – süvített rájuk, kettőjükre, akiknek nyakán egy közös nyakkendő tekergett.

Nem maradt sok idő, a delegáció már fel is tűnt a majomketrecnél. Éva néni gondolatban még vetett egy keresztet, majd vigyázállásban várta a végzetét. A küldöttség megállt, az igazgató előrelépett és bá-

torítólag a gyerekekre mosolygott. – Miniszter elvtárs, ahogy láthatja, az úttörő pajtások vidám zsvajva mindennapos az állatkertünkben! Mukkanni sem mertünk, dermedten, vigyázzban állva szemléltük a vízilovat. – Na, gyerekek –, csapott bele a miniszter elvtárs –, mit tudtok mondani a vízilóról? Tanárnőnk, lélekjelenlétét kihasználva már éppen Beck Erzsit készült felszólítani, ám a miniszter megelőzte, és Lazaricsra mutatott. – Te, kispajtás! Szinte hallani lehetett, ahogy a víziló teste loccsant egyet. Lazarics kihúzta magát és szemrebbenés nélkül közölte: „A víziló... a baráti szocialista Algéria címerállata!” Majd a hatás fokozásaként hozzátette: „Éljen az algír–magyar szocialista barátság!”

Senki sem tudott megszólalni. Nem lehetett eldönteni, hogy amit Lazarics mondott, az oltári nagy pofátlanság vagy oltári nagy okosság-e. Láthatólag sem a miniszter elvtárs, sem az igazgató elvtárs, sem Éva néni nem volt tisztában az afrikai országok címerállataival. Egy végtelennek tűnő perc után a miniszter elvtárs szája nyílt szóra: „Elvtársnő, gratulálok az osztályához! Miniszter létemre nem szégyellem, hogy ma egy úttörő pajtástól tanultam meg valamit a víziló elv....a vízilóról.”

Éva néni végre levegőt vett. – Zolika – simogatta meg Lazarics fejét –, ügyes voltál, hétfőn az iskolában kapsz egy ötöst... állattanból. Zolika? A Lazarics?? Gyerekek, az algír–magyar barátság köszöntésére vendégeim vagytok egy fagylaltra! Indiánüvöltéssel tértünk vissza a fagylaltozóba, ahol mindenki eper- és csokifagyit választott. A fagyis néni döbbenten kérdezte: ennyire rossz volt a vanília? Csak kis Szabó merte Lazaricstól megkérdezni: – Ez komoly, hogy a víziló Algéria címerállata?

– Te hülye vagy? A nagybátyám mesélte, hogy tiszta sivatag az egész. Szerinted hány víziló él a sivatagban?

MOLNÁR LAMOS KRISZTINA

Majomság

Jönnek, látom már, feltűntek a kanyarban, a sok nyurgaláb kiskamasz, akiknek iskolaszaga van, kréta- és menzaszaga, tornatermi öltöző, radírgumi és grafitceruza szaga, mindez összekeveredve. Futnának, de megfékezi őket a két magas, akikről messzire látszik, hogy nők, szoknyát hordanak, az egyikén magas sarkú a cipő, billegve halad a csoport mögött. Ebben a falkában is a fiúk hangosabbak. Mennek előre, a majmoknál nem állnak meg, pedig az a legizgalmasabb, a majmok most éppen párzanak, legalább tanulhatnának ezek a szerencsétlenek valami hasznosat is. De nem. Továbbhaladnak a mosómedvék felé, ügyesek ezek a pedagógusok, ott aztán jó sok korlát van, biztos levezetik a kölykök a feszültséget. Megyék utánuk, egyelőre nincs rendbontás, nem szemelnek. Az egyik szoknyás hosszas magyarázatba kezd a mosómedvék emlős voltáról, ilyesmit kérdezget, hogy mit jelent, hogy emlős, meg elevenszülő, és hogy tudja-e valaki, hogy hogyan szaporodnak a halak. Mi köze van az egésznek a halakhoz? Teljesen összezavarják ezeket a szegény gyerekeket! Mennyivel egyszerűbb lett volna megállni mégis a majomketrecnél. Szegény fiú, az a Lazarics, unja is, hintázik a vasrúdon, majd nem a ketrecbe esik, én gyüvök, oszt kapom el, mielőtt nagyobb baj vóna. A másik asszony torkaszakadtából sziszeg. Hétfőn az igazgatói irodában kezdesz, fiam! Még jól emlékszem, engem is így fenyítettek, meg körmőssel, mert akkor még az is volt. Na, most leülnek végre. Megtelnek mind a padok a fordulóban, a tó és a geszmedvék között. Mindenki kotorászik, táskában, hátizsákban, nejlonzacskóban. Sejtettem, már vártam. Tele lesz morzsával minden, és papírszalvétával, eldobált kenyérgalacsinokkal. Pedig az itten nagyon nem jó

helyen van. Végtelenül felidegesíti majd a sok galamb azokat a rusnya, hosszú csőrű pelikánokat, cserregni és karattyolni fognak nekem egész délután. Összesöpöröm, pedig ez nem az én feladatomban, de nem akarom a feszültséget. Józsi megint jól jár velem, vajon melyik tuja mögött bújt el a cigarettájával és a lapos üvegével, én nem tudom, ha tudnám, biztos előrángatnám, de mire megkerül, már rég megcsinálom, ami neki a dolga volna. Lehetetlen egy figura ez a Józsi. A nagybátyja helyezte el ide, protekciós állásba, és azt hiszi, akkor már semmit nem is kell neki csinálni. A múltkor úgy berúgott, hogy lefeküdt a fókák kifutójában, a jegesember találta meg, addigra már majdnem megfagyott. Csak ezekből a gyerekekből is nehogy ilyen pernahajder legyen. Na, most elmentek fagyizni. A Róza boldog lehet, szép forgalma lesz egy ilyen őszi hétköznapon. Megyek utánuk. Drukkolok ennek a kantáros gatyás kisfiúnak, Zolikának hívják, mint engemet. Csak nem érdemelne olyan nagy büntetést azért a hintázásért. És láttam én, hogy csak ahol ő ült, ott nem volt morzsa, lehet, hogy nem is evett az a kisgyerek. Erre bezzeg senki nem figyelt oda. Most is a sor végén áll, nem megy a fagyis pulthoz közel, látom, nem is eszik. Csak ő van, aki nem eszik fagyit, meg egy szőke kislány. Nem hiszem, hogy a fájós torkuk miatt, a gyerekek sosem törődnek ilyesmivel, biztos nincsen pénzük nekijek. De ezt sem veszi észre az a két némbér. Furtonfurt csak hangosan ordítanak. Gyorsan nyaljad, meg ne egyed olyan hevesen, most minek engedelmeskedjenek ezek a szegény kis cseppek, hát honnét vették ezek a nőszemélyek a flancos diplomájukat? Na, most aztán valami nagy felfordulás lehet. Micike az igazgatóságról kocogva érkezik a nagy kufferével. Odahajol a vöröskéhez, sutyorog, de még én is hallom, jönnek a minisztériumi emberek, a Kovács elvtárs kéri, ha odavezényelnék a gyerekeket a majmokhoz, mégiscsak legyen valami bemutató. A két nő szót fogad, lábikrájuk is beleremeg. Minisztériumi emberek. Gyerekek, kinél van nyakkendő, vegye fel azonnal, ugye, kötelező, mondtam, hogy legyen mindig veletek. Előkerülnek a piros nejlonháromszögek, kötik a nyakba, póló, kardigán, ing fölé, sietve a kis aranyo-

sak, és most megszeppenve mennek a tanerők mögött, párosan, sorba állva. Na, ugye, hogy rendesek! Megmutatkozik rajtuk. Nem olyan elvetemültek ezek. Tolom a talyigát, megyek mögöttük, meglátom mi lesz. Hivatalos elvtárs ingben, nyakkendőben, szövetnadrágban. A víziló mellett állnak meg, addigra már mi is átérünk oda, átvezényelnek. A majmoknál mégsem volna illendő a miniszter elvtársaknak. Még rosszat gondolnának. A vízilovaknál gyerek még nem volt ilyen csendben, hallatszik, ahogy a nagy kan, a Benő vízbe loccsan, még az is hallatszik, ahogy a nyárfalevél a medence vizére érkezik. A miniszter elvtárs maga van jelen. Ő az, aki kérdegeti a gyerekeket. Mit tudtok a vízilovakról gyerekek, na? Lássam, ki az okos, a vízilovakról állattanból már biztos tanultatok, halljam! Senki nem felel. Akkor a Zolika felteszi a kezét, és büszkén mondja, hogy a víziló, az... valami A betűs országnak a címerállatja. Na, lássák, ezt még én se tudtam. Még azt is hozzáteszi ez a drága kisgyerek az arany szájával, amit ezek a főmuftik hallani akarnak. Hogy éljen a szocialista barátság. Most aztán a két szoknyás is csak csendben van, nagyon hallgat, mindketten mosolyognak. Aztán az egyik végre megszólal, mondja, hétfőn majd kap egy ötöst a Zolika, beírják az ellenőrzőjébe is odabent az iskolában. Énszerintem elég lesz az is, ha nem viszik fel az igazgatóhoz. A miniszter elvtárs boldogan oda van meg vissza és mindenkit meghív egy fagyira. Lám, a gyerekek most már úgy viselkednek, ahogy köll, felbomlott sorokban nyargalnak Rózsikához, akinek ma igen jó napja van, bizony úristen, nem is volt ilyen talán még soha, de ezen az őszön biztosan nem. Én pedig leteszem a venyigesepőrűt, a Benő kerítéséhez támasztom a talyigát, még éppen utolérem Zolikát, hogy megsimogassam a feje búbját, és mondjam neki, tanuljál jól, mutassad meg ezeknek, okos vagy te, kisleány. A gyerekek éppen olyanok, mint a felnőttek, csak nincsen bennük semmi majomság. Velük mindég is jobban megértettem magam. A nyugdíjig egy általános iskolában is dolgoztam. Druszám elmosolyodik, ad egy ötöst a kezembe, mint-ha már most egy kicsi, de éppen maradt felnőtt lenne. Köszönöm bácsi, mosolyog rám.

MOLNÁR LAMOS KRISZTINA

Galambszürke kosztüm

Felülne az ágyon. Keze a kapaszkodót keresi, vastag kötél, közötté keresztben kisebb rudak, olyan, mint egy létra. Rendszerint az ágy végére van erősítve, a paplanra szokták fektetni, hogy elérje, azzal húzza fel magát, fektéből ülő helyzetbe, de most már nincs ott. Nyitott tenyerével végigsimít a combján, a lábait felhúzza térdben, a takaró alatt olyan, mint a hegy. Két hegy van. A másik a hasa. Ezen elmosolyodik. Térkép e táj. Domborzati. Viszket az orra, a bal orrlyuka, a csó, amit szondának neveznek, már hat hete benne van az orrában, lenyomták egész a gyomráig, ott az egyik vége, a másik vége meg egy műanyag zacskóban. Az át-látszó csövet a közepén vékony gézszalaggal rögzítették, átvezet az arcán, és a füle mögött, ott van hátrakötve, ott is viszket, de nem szabad piszkálni, tudja, nem nyúl hozzá. A szonda, a gyomra és a zacskó együtt zárt rendszert képez. Sajnos mégis bűdös. Csatornabúz. Felül az ágyon, legalább képzeletben. Inna. A csó a garatban halad hátra, lefelé, mégsem akadályozza az ivásban, nyugodtan tudna nyelni tőle, de nem lehet. Megengedik az egy korty hideg vizet, az orvos is megengedte, de nem lehet, nincs értelme, már kitapasztalta az elmúlt hetek alatt. Egy korty, két másodperc, és már hány is, nem éri meg. Az éjjeliszekrényhez nyúl, maga felé húzza, az asztallapon ott a bögre, benne spatula, rajta vatta, vizes citromos lében ázik, azzal nedvesíti meg a száját. A hányinger így is elkerülhetetlen, de legalább nem öklendezik. Bejön a nővér, segít. Mandarin kifacsart levét csepegteti

a szájára. Kérdezi, finom-e. Mint a római egyes, olyan, mondja neki, de a nővér nem érti. Tegeződnek. Mit nem értesz ezen, kérdezi tőle. Tudod, hogy a római egyes milyen, nem? Egyenes, feleli a nővér, és ő látja, hogy tényleg nem érti. Persze neki könnyű, ő könyvelő volt, neki mindent a számok fejeznek ki, régóta tudja. Hát majd most elmagyarázza. Kezével, mutatóujjával egy függőleges és két vízszintes vonalat rajzol a levegőbe. Alá és fölé. Láthatod? Így. A római egyes szép. A számok közül a legszebb. A nővér elmegy, furcsán csillog a szeme, miközben azt mondja, majd nemsokára visszajön. Mostanában mindenki sír. Álmában az anyját is sírni látta, az anyja hangosan zokogott, pedig már évek óta halott, most mégis élt, nagyon is, és befelé hívta őt a házba, hogy feküdjön mellé. Hangosan sírt, de csak azért, hogy mennyire sajnálja őt, amiért ennyit kell szenvednie. És mondta neki, hogy várja. A barátnője is sírt, a Kati, amikor tegnap itt volt, hozott neki rózsát, cserépből, leült a székre, elhozta a temetéssel kapcsolatos papírokat a paptól, meg a végrendeletet a közjegyzőtől, amit neki már csak alá kellett írnia, és miközben a táskájában a tollért kotorászott, sírni kezdett. Szerette volna, ha mielőbb abbahagyja. Végül is semmi rossz nem történik, mondta neki. Már mindenki van fizetve. Szép lesz a temetés, Dunakeszin a görög katolikus templomban lesz, odalent a pincében, az urnacsarnokban, most épül, ott fog heverészni, por alakban. Kati azt mondta, ne legyen már ilyen morbid. Sosem volt az, de mégis mit kellene tennie? Álmában a férjét is látta, szürke öltönyben volt, Sándor is meghalt már több mint tíz éve, még azelőtt, hogy nyugdíjba ment volna, most olyan csinos volt, messzebb állt, egy vasúti töltés túldoldalán, onnan integetett, és mondta, hogy várja őt. Nem is volt a Sándornak soha szürke öltönye, valaki már odaát vette neki, elegáns, gondolta magában, hát miért kellene félnie, vagy szomorkodnia? Majd én is kapok egy kosztümöt. Galambszürkét – mondta Katinak, de az persze nem értette. Akkor adott neki feladatot, hogy hozzon egy Blikket a büféből, végül ezzel nyugtatta meg. Mindig mindenkit neki kellett megvigasztalnia. Még az orvost is. Hogy ne bánkódjon, istenem, hát alig hatvan éves, olyan beteg, hogy nem tudnak segíteni rajta, ő is tudja, most mit

csináljanak, hát ez van. Nem, ő tényleg nem fél, csak a fájdalomtól tartott egy kicsit, meg attól, hogy nem tudta, mi hogyan fog történni, de most már ez sem érdekli. Mióta a morfint injekcióban kapja, azóta nem érez fájdalmat, a hasa sem feszül, a lába is hiába van megdagadva, már nem zavarja, csak ez az állandó hányás kellemetlen egy picit. A nővér visszajön, meg akarja mosdatni. Kéri, hogy halasszák el ezt a műveletet reggelig, beleegyezik. A nővérek megértőek itt, néha idegesítően azok, ahogy állnak felette, várakoznak és néznek a nagy szemekkel, hogy mit segíthetnének, az nagyon idegesítő. Amikor pedig háyni kezd, tüsténkednek, megemelik, oldalra fordítják, de közben is látja, ahogyan elsápad a bőr az arcukon, szemmel láthatóan rosszul lesznek tőle, viszont ügyesek, leplezni tudják ezt is, mint a szánalmat, na ezért hálás nekik leginkább. Most a nővér leül mellé a székre. Azt mondja, már végzett a munkájával, és ha akarja, itt marad vele egy darabig. Az jó lesz. Ez az egy, amit szeretne, hogy ne legyen teljesen egyedül. Nem fél, csak jobban esik. Ha valaki mégis itt lesz. Egészen a végéig. Elmosolyodik. Reméli, hogy az arcán a mosoly nem groteszk, mert őszintének szánja, de már nem tudja kontrollálni, és egyébként sem nézett tükörbe, legalább egy hete. A nővér visszamosolyog, megsimogatja az arcát, felkapcsolja az éjszakai lámpát, kéken világít. A mennyezeten rés nyílik, ott a fény sárga. Szép és gyengéd, mint a karácsonyi fények, hol haloványak, hol erősebbek, azután a sok fény összegyűlik egybe. Olyan szép! – suttogja. Egy út nyílik, lépcsősor, igen, egy lépcsőn áll, ez érdekes. El is meséli a nővérnek. Lépní kell felfelé, de lassan megy, nem mindig lehet, van, amikor ott egy fal, láthatatlan, ami megállítja és csak pár perc múlva léphet a következő fokra. Nem tudja, mitől függ. Megkérdezi a nővért, ő sem tudja. Úgy a lépcső közepén elég sokáig ácsorog. Mire várunk még? – kérdezi, nem válaszol senki. De egyszerre csak valaki hátulról megtámasztja a derekát, és lassan, óvatosan felülteti, megemeli, a karjába veszi, az utolsó lépéseket már nem neki kell megtennie. Valaki az ölében viszi, egyenesen fel. A fény felé. Hogy ki az, nem tudja, az arcát nem látja, talán egy férfi, nagy, magas és erős, meleg van a karjaiban, homlokát a mellkasának dönti, hallja a szívverését, ütemesen dobban, nagyon halkán.

És megpihen. Odafent egy zsámolyra ültetik, a háttámla puha, egy tálcán kristály pohárban vizet hoznak neki, a jégkockák az üveg falának koccannak, jól esik a hűvös, már a tenyerében is, a szájához emeli, iszik kortyonként, kényelmesen, lassan. A gyomorszonda hiánya nem is tűnik fel első pillanatban, csak később, amikor a poharat a tálcára óvatosan visszateszi, és megtörli magát egy szalvétával. A hasához nyúl, lapos. A szürke gyapjúkosztüm kabátkája szorosan begombolva, hajtókéjén kitéző, a neve, virágformában, aranybetűkkel írva: Emma. A lábára pillant, már nem dagadt, nem lila és csupas, fényes harisnya van rajta, és kényelmes puha bőr balerina-cipő, éppen olyan, amelyet nyár elején szeretett volna magának és nézegetett a kirakatokban. A padló tükkőfényes, üveg, átlátni rajta. Alant egy fehér szobát lát, kórházi ágygal, mellette egy nővér üldögél, most éppen feláll, villanyt gyűjt. Az ágyban egy test, csuklóján pulzust számolnak, a nyakát érintik szorosan, ott is, majd lemossák, tisztába teszik, felcímkézik és lepedővel letakarják. Hallja, ahogy felhívják Katit, és az orvos a hozzátartozókat. Kati sír, a nővér is szipog, pár percre még az orvos is elvonul a mosdóba. Azután behozzák a sötétkék műanyag zsákokat, a szekrényből mindent abba csomagolnak, és egy sárga füzetbe írják ingóságait. Megkönnyebbülten hátradől, és nem jut eszébe semmi más, csak az, milyen jó, hogy vége van.

DEÁK CSILLAG

A kék kosztüm

Legszívesebben fel sem kelne, de nem teheti. Várják a betegek és a fizetés kiesést sem engedheti meg magának, itt a sok kifizetetlen számla. Lassan öltözik, mintha ezzel késleltethetné az elkerülhetetlent. Késni nem lehet, az azonnali

elbocsátással járna, főleg most, hogy olyan kevesen maradtak az osztályon.

Nézi magát a tükörben, a rossz álom még ott ül a szemében, haja csapzott, de nem ritkás, csigákban omlik vállára, melle feszes, finom domborzatok, toscanai táj is lehetne, mosolyodik el, de megműveletlen terület, fut át az agyán és mosolya kényszeredetté válik. Nem néz a saját szemébe, tovább vizsgálhatja testét, derekán egy plusz gramm se látszik, lába formás.

Nem bír reggelizni, émelyíti a citrom illata, még a narancsra sem tud ránézni, azt kell cikkenként adagolnia a betegeinek, amit nagyrészt hányás követ. De próbálkozni kell, akárcsak a citromos vízzel, még egy kortyocskát, Piri néni, csak megnedvesítem Kati néni ajkát a citromos kendővel, és közben árad a bűz a szondából. Csatornaszag. Erről a patkányok jutnak az eszébe. Menekülés. Nem foghatja be az orrát, kell egy kis idő, míg megszokja. A szagot igen, de a többit nem. Teáscsészéjét a mosogatóba teszi.

Harmadik hónapja, hogy áthelyezték a kardiológiáról. Nem akarta vállalni, de nem volt más választása. Minden nap nehezebb, és amikor feltűnik egy-egy mosoly a szenvedő arcokon, attól teljesen kiborul. Inkább jajgatna Piri néni, vagy sírna, de nem, azt hajtogatja, vele semmi rossz nem történik. Miután beadja neki a morfiomot, már beszélgetni se kell vele, valahol repül, messze, magasan, megbékélten, vagy magában beszél, hosszú tirádákat, nem vár választ, ilyenkor mosdatni se engedi magát. Ha bejön Piri néni barátnője, Kati, az majdnem végig zokog, Piri vigasztalja. Ezt se bírja hallgatni, azt a szelíd belenyugvást, ilyenkor úgy néz a betegre, mint egy földönkívüli, ott a sok műanyag cső, szonda, a felpuffadt test, félig kopasz fej, és minden csak romlik, napról napra. Ő gyógyítani szeretne. Fel kell mondania, mielőtt el nem követ valami nagy hibát.

Piri néni ágyáról ma leszerelték a kapaszkodót. Talán Piri néni is tudja, ez mit jelent, és csak néz vize-

nyős szemével, nincs benne könny, kezét csuklóból nyújtja felé. A nővér úgy tesz, mintha nem látná, de aztán erőt vesz magán és megfogja a sovány, erőtlén ujjakat. Nem tud mit mondani, gombóc van a torkában, nem mer felállni az ágy mellől, kimegy minden erő belőle, mintha ő lenne a beteg, néha úgy érzi, ő fekszik kiszolgáltatva az ágyban. Halkan szól, mennie kell a másik kórterembe, közben a felmondására gondol, nem tudja ő ezt tovább csinálni.

Az anyját sokáig ápolta, ő folyton jajgatott, elégedetlenkedett, kiütötte kezéből a levessel teli tányért, kanalat, mindenkire haragudott, aki egészséges. Úgy halt meg, hogy senki se fogta a kezét. Talán az utolsó órákban tudtak volna beszélgetni, elbúcsúzni, de ő nem sietett a betegágyához, kifogásokat keresett és talált. Míg túl késő lett.

Piri néni int a fejével az éjjeliszekrény felé, ott egy füzetecske. Kinyitja, fényképek vannak benne. Mosolygó fiatal lány áll egy épület előtt, magas sarkú cipőben, galambszürke kosztümben, kezében laptop táska. Szép lány, préseli ki a szavakat magából. Piri szeme sötétül, és milyen elegáns, teszi hozzá. A nővér már csukná be a füzetet, amikor a beteg nyelve megered, a kinevezésére kapta a lánya ezt a kosztümot, és a balesetkor is ezt viselte. Amikor a tűzoltók kivették a kocsiából, erről ismertem fel, mondja, cafatokban lógott rajta. Ha még egyszer láthatnám úgy, ahogy indult a munkába, csak egyszer látnám. Álmomban is csak az a balesetes kép jelenik meg, nem nézhettem meg az arcát sem, szétroncsolódott. A múltkoriban fekete ruhában állt az ágyam mellett, kit gyászolsz, kérdeztem, és ő sírva fakadt. Hol van a galambszürke kosztüm, kérdeztem, de ő csak sírt. Nem tudtam tőle elbúcsúzni. Csak egyszer láthatnám még úgy felöltözve és mosolyogva. Piri néni kapkodva lélegzik, a citromos vizet ellöki, bár nem ivott belőle, mégis öklendezik, majd hányni kezd, ebből a nővér köpenyére is megy. Még szerencse, hogy nem a galambszürke kosztüm van rajtad, mondja alig érthető hangon, majd mereven nézi a plafont.

A nővér kimegy a kórteremből, gyomra felfordult, szíve összevissza ver, a felmondólevélre gondol, amit este megír. A közértben vacsorát vásárol, nincs nála szatyor, sötétkék zacskót adnak a pénztárnál, erről eszébe jut a zsák, amibe a halottak holmiját teszik, nem bír az élelemre nézni, bedobja zacskóstul a házuk előtti kukába.

Otthon étlen-szomjan ül az ágya szélén és a galambszürke kosztümös lányt látja maga előtt. Galambszürke. Mindig a kék volt a kedvence, stewardess szeretett volna lenni, de nem tanították nyelvekre. Legyél nővér, azokra mindig szükség van, még háborúban is, mondta az anyja. Galambszürke. A halottak arca is ilyen. A galambokat ki nem állhatja. Fertőznek, mindenhova odaszarnak. Galambszürke. A férjének volt ilyen színű zakója, csak egy fél évig éltek együtt. A galambszürke kosztüm nem neki való. Talán a kék sem.

Másnap csak délben kellett kezdenie a műszakot, mégis korán elindult otthonról. A haját rendbe szedte a fodrásznál, onnan a bevásárlóközpontba ment. Több kosztümet felpróbált, sok időbe telt, míg megtalálta a megfelelőt. Amikor a pénztárnál be akarták csomagolni, csak annyit mondott, nem szükséges, felveszem.

Sztahanovista

MÁNYOKI ENDRE tárcanovellája

Ünnep a vállalatnál. Mailek hegyén-hátán, hol lesz a buli, mikor, változatok egész szivárványa. Halápi Gáspárt nem érdekelte az egész. Le se szarta. A leveleket nyomban kitörölte, ám amikor már a századik „sztahanovista” tárgyú e-mailt gyomlálta ki, érkezett egy az elnöktől. „Megjelenésedre föltétlenül számítok. A program és a kötelező ivászat előtt, kérlek, foglald össze munkamódszered lényegét, hadd tanuljanak a fiataljaink. Természetesen nem előadásra gondolok, hanem valami laza fölszólalásra max. tíz percben. Én magam is kíváncsian várom a föllépésedet!”

„A faszomat a föllépésre”, ez volt Halápi első reakciója. „Laza, mi? Mint a haza!” De a helyzet készen volt. Együtt kell lennie azokkal, akiket már időtlen ideje csak mint a karjait, a kezeit, az ujjait ismerte. Neveket a stábben, címeiket a levelezési listán. „Sztahanovista”, a sóhajban nem volt megvetés. Inkább engedmény.

Túl volt rajta. Nem is volt annyira hervasztó. Rövid, ártalmatlan beszédét a motorozásra építette föl, meg a „munkamániára”. Arra, hogy a kettő hogyan áll össze egygé. A robbanékonyság, meg a munkabírás. Együtt: teljesítmény. Nem tapsolt senki, de en-

nek inkább örült. Hátrahúzódott egy pohár pezsgóval. Ókumlálta a menekülés módozatait.

A programban már az idős szaki beszélt. Tervgazdálkodás, satöbbi. Senkit nem érdekelt. A háttérben készülődött a pantomimes csapat. Kínosan peregtek a percek.

„Mi az, hogy sztahanovista, Pista bácsi?”

Az öreg kizökkent az időből. Beszélni kezdett újra, de egymásra torlódtak a mondatok, egyik sem tudott kibontakozni a másik öleléséből. Kékcédulás választások, padlássöpprés, kuláklista, kitelepítés, Recsk – egyszerre kellett volna elmondani mindent. Tudta, hogy nem sikerülhet. Csőd, mint annyi minden manapság. Évek óta. Eltűrték, mint minden nap, bármit rontott el vagy nem csinált meg időben. A csönd fojtogatta, mintha pakurában akarna lélegezni.

Az elnök átölelte a vállát. Kicsit magához szorította, aztán szép lassan leültette. „Basszátok meg” – sóhajtott mélyet. – „A sztahanovisták élmunkások voltak a ruszkiknál, meg később idehaza is. Kétszáz, háromszáz százalékot teljesítettek a gépek mellett, tele volt velük a híradó. De persze hazugság volt az egész, tíz-húsz névtelen dolgozott a kezük alá, ők már csak kicsapkodták a kész cuccot a placra. Lehetett fotózni. Szarság volt, gyerekek. Ócska, piti szarság. Nézzétek meg a Márványembert. De még jobb, ha leültök a faterral dumálni, mikor a nejlonban elviszitek neki az orvosságát. Ennyi.” Leült az öreg mellé, odaadta a remegő kezébe a poharát, és még fogta egy kicsit, ki ne pottyanjon belőle. „Lesz végre pantomim, vagy mi a szarért vagyunk itt, fiatalok?”

„Szóval ezért!” – Halápi Gáspár összegörnyedt. – „Szóval tízen-húszan dolgoztak a kezem alá, és én csak a készet okádtam ki a placra?” Föltápáskodott. „Sztahanovista! Én, ugye? Én vagyok a Pióker Geci, aki a hátatokon másztam fel idáig! Így van?” Alig ivott valamit, de részeg volt. „Nem húztalak magam után, kollé-

ga, drága, hanem letapostalak, így volt?” Haladt előre, mint egy zombi. Imbolyogva, de biztos lábakon. „Akkor most mi van? Álljak le? Hagyjam abba? Dögöljek meg, de előtte persze osszam szét a piacot köztetek?” Az elnök és az Öreg előtt állt, s mintha fölējük magasodna. „Hát tessék, tessék! Kinek kell a vasút? A belügy? A posta? Licitáltok, vagy csak vágjuk a tortát?”

Kicsi Béci kiperdült a mimesek közül. Fehér kezeslábasban volt, fején kakastoll bokréta, lábán szteppcipő. Csetlett-botlott Gáspár körül, s ha profiként, hát jól játszott a amatőrt. „Sztahanov, Sztahanov, nem vagy te Pista! Nem minden Pióker sztahanovista”, kárpálta folyvást, körbeugrálván Halápit, s móríkálta a fejtollakkal. Ugrabugrált, míg szerzett egy palack vodkát. Két leszúrt rittberger, és már kicsempészte az Öreg markából a poharat. „Mondhattad volna szebben, kis lovag”, kárpált, akár egy csepűrágó, és visszatuszkolta Gáspárt a sarokba. „Nem kell túllihegni, pajtás!”

Következett az elvárt pantomim. Mintha elfelejtődött volna minden. Halápi ivott. Vodkát magában. Üvegből, mert az öreg Pista pohara rég elgurult a széklábak között. Kereste egy kicsit, de ahogy lehajolt, a melléhez szorított palackból kilöttyent a lé. „Hohó, szökünk? Mint az üzlet a kollégáktól? Bocsesz, de ezt még megtartom, ha rá nem ígérték!” Öklendezett kicsit, mert a gyors korty kicsordult a szája szögletéből. „Böff, mondta Babő”, ezt valakitől hallotta, talán még régen, társaságban. Törülgette a nyakát meg a mellkasát, cselezés gyanánt meg ókumlálta a címkét: „Raszputyin. Ez jó pia vagy ótvar? Bár ezek itt nem vetődnek árnyékra”, kuncogott, „már legalábbis, ha piáról van szó.” Húzott egy újat. Meg is öblögette a szája üregében. „Nem szar. Nyilván ez a Raszputyin is valami sztahanovista.” Ezen akkorát röhögött, hogy a pantomimba belefagyott a padódó.

Bibinek ennyi szünet éppen elég volt, hogy átsuhanjon az alkalmi nézőtéren, és Halápi mellé omoljon. „Nebaszki, Gáspár”, mondta gyöngéd szigorral, „spongyát rá, nem történt semmi, veled se, velünk sem, ami minden áldott nap meg ne történne ebben a

kuplerájban.” Szaglászott kicsit, és végigsimított Halápi mellén. „Leitted magad” – fölnevetett, de az öklét rögvest a szájába gyúrta. Szembefordult Gáspárral, s hajtotta volna vállára a fejét.

Halápi hátralökte. Nem undorodott, csak megrémült. Mint mikor a nagymama a tarkójánál fogva húzta magához: meg akarta puszilni, de elfogyott az ereje a birkózásban. „Hálátlan, ostoba kölyök!”, zokogott az édesanyja később, a temetés után, „el akart búcsúzni tőled!”

Bibi nem adta föl. Kivette a vodkás üveget a kezéből, és volt gondja rá, hogy vakon is a szék alá temesse. Nem sietett. Nem kapkodott. Nem követelőzött. Nem volt közönséges, de még tolakodó sem. Szép volt, és teli igazi étellel.

„Szeretlek, Gáspár, mindig is szerettelek, amióta csak velünk vagy, kicsi tatár, olyan nekem való vagy, éreztem rögtön, de persze te rám se hederítettél, mentél csak, nyomultál előre, előre meg fölfelé, és eleinte persze tetszett mindenkinek, olyan voltál, amilyen mindenki szeretett volna lenni, ők is, csak hiányzott belőlük a véred.” Bibi befúrta fejét a férfi nyaka hajlatába. „Tudtam, hogy mégis baj van, valami nagy baj, mert ember így nem él, mint te, még ezek a zombik sem, és azt is éreztem, hogy nem magadért csinálod. Nő vagyok, Gáspár, édesem, nem tudtál becsapni, még azzal sem, hogy átnéztél rajtam. Átnéztél mindenkin. Mert boldogtalan vagy. Ezért loholsz, tudom.”

Halápinak mindegy volt, mit mond Bibi. Csak hagyta, hadd mondja. Belegubózott a puha, ruganyos testbe és a szavakba, akár valami meleg takaróba.

„Mit akarsz bizonyítani, és kinek, Gáspár? Ezeknek? Az elnököknek, akinek az ölébe hullott a vállalat, és csak a haverjai révén dől a lé? Kéz kezet mos, mindenhol ott vannak, pont te ne tudnád? Vagy a kis stréberek

előtt villogsz? Akkor is jobb volnál náluk, ha csak a mobilod foncsoroznád. Ezek itt, a nagy eszűkkel. Ha nem épp’ a neten kukáznak, föl-alá futkosnak a folyosókon. Esküszöm, ösvényeket vájnak a parkettába.”

Foszladozott a takaró. Halápi kászálódott. Mintha álomból próbálna szabadulni, kavarta maga körül a sötétet. Nem rúgkapált, nem hánykolódott. Csak nem akart megfulladni. Bibi érezte, hogy hibázott. Átkarolta a férfit, próbálta tartani maga mellett. De már birkóznia kellett. S mielőtt elveszítette volna, kiszaladt a száján: „Én szülnék neked gyerekeket, Gáspár!”

„Mi folyik itt?”, robajlott Halápi agyában szüntelen. Akkor is, amikor átgázolt a vegyes ivókon, a szétdobált maskarákon, az egymásban turkálók hegyén-hátán. „Mi folyik itt?” – ordította –, „mi a szart pofáztok, néma tetvek?” Szaggatta le magáról a kendőt. „Hányok...” Kicsi Béci föltápászkodott. „Abgang! A Király távozik!” Vigyorogva bámult Halápi után. „Sztahanovista.”

Elindulni, visszajönni

LAIK ESZTER tárcája

Elindulni kutya nehéz. A napi daráló úgy forgatja az embert, mint a strandon a műörvény. Elhatározás kell hozzá, hogy kiszálljon, aki akar. Aztán, amikor az M5-ösön először ér össze a szemünk előtt az ég a földdel, megváltozik a világ.

Az Alföldre vagy születni kell, vagy gyerekkorban találkozni vele. Nekem ez utóbbi adatott. Akkor történetetett valami a fejemben – azóta látnom kell az eget. Minél nagyobb darabot belőle. De a legjobb, ha találkozik a földdel, végig a peremen, ahogy fordul az ember a tengelye körül. Nem csak értem Petőfit, érzem is.

A Tisza hangtalanul folyik, be kell úszni a közepére, hogy csobogást halljon az ember. A túlparti nádashoz közelebb érve már erősödik a zsvíj. Egy dzsungel van odabent, ki tudja, hány ezer ciripelő, karattyoló, hápogó élőlény tesz-vesz a sűrűben. Ha a hátamra fekszem, és hagyom, hogy mozdulatlanul vigyen a sodrás, halak dobják fel magukat jobbra is, balra is, mint természetes rokont üdvözölnek. Napszemüvegben az eget is lehet közben bámulni: vízágy alul, felhőpaplan felül. Itt kezdődik a szabadság.

A tiszazugi strand csak annyiban nevezhető strandnak, hogy fürdőzni járnak ide: csúcsidőben vannak vagy húszan a parton. Nincs lángos, palacsinta, kóla, fagyó, csak a gyepre terített kockás plédek. Enni sem eszik senki, mert tíz perc alatt otthon van, miért hozna ide ki ételt. Még ha Kürtről jön is át, mint mi, a

titokban-városiak. Nem szól zene hangszóróból és rádióból, csak a beszélgetés meg a gyerekzsivaj olvad össze a nyírfák folyamatos susogásával. Ahogy a nap halad lassan nyugatra, úgy követjük a pléddel az árnyékot, délutánra meg is kerüljük a fát.

A kürtiek közül kevesen járnak át, ha nyaralnának, messzebbre mennének, nem a szomszéd faluig. Mit nézzenek azon, amit folyton láthatnak? Hét közben egyébként is munka van, ami meg a hétvégéből marad, azt jobb a hűvös szobában tölteni. A méteres vastagságú vályogfal egyébként mindent tud, amit egy fal tudhat: nyáron tökéletesen kiszorítja a meleget, télen a hideget. De az apró részletek is arról árulkodnak: az innováció csodás köreivel végül felnő az ember a falusi tudáshoz. Itt van például a rigli: arasznyi kampó, súlyos vasból – nem épp bonyolult szerkezet, de amikor este beakasztjuk a helyére, tökéletesebb megoldásnak tűnik, mint bármilyen hevederzár.

Bezárkózni nem is igen kéne, nincs, amit innen elvihetnek, és ezt tudja is itt mindenki. Aki a kerítés előtt elhalad, bekurjant egy köszönést, lovas kocsiról vagy kerékpárról. Esetleg bejön egy hangos jó napottal, hogy összeszedheti-e a hullott almát. Itt persze már nem lehet titokban-városinak lenni, ismernek bennünket, tudják, amint megérkezünk. A boltoslány, amíg megvolt a kisebb bolt, már akkor tudta, mikor még ki sem szálltunk az autóból. Mert aki látta a kocsit befordulni a lehajtónál, mindjárt szólt is neki, hogy jövünk vásárolni. Azért ez nem a Spar, tudni kell. És akik itt élnek, nem innen ebédelnek. A piac körülbelül akkor zár, amikor mi felkelünk, de megfogadjuk minden évben, hogy egyszer elcsúszunk. A nagybolt egyébként is sokáig nyitva van szombaton: tizenegyig. Még zárás előtt is találunk egy szál kolbászt, pár szem krumplit is – mi más kellhet még egy jó paprikás krumplihoz? Ha hiányozna valami, a szemközti szomszéd jó szívvel ad, vagy felpattan a biciklire, és átugrik érte egy másik szomszédhoz. Nejlonpongyolás asszonyok kerekeznek erre is, arra

is, meg fiatalok, párban. Megtalálják egymást, hiába élnek itt sokkal kevesebben – morfondírozgatunk mi, a nagy számok törvényéhez szokott városiak.

Délután elnéptelenedik a falu, láthatatlan zugokba húzódnak vissza az itteniek, ez az alföldi szieszta ideje. Az alkonyat közeledtével a két kocsmá lesz a központ. Van, akiknek korábban kell hazaindulni, van, aki reggelig tervez. „Ne a gólyát nézd, te, mert fejre állsz!” – kiáltja egy karcos hang a mellette nyikorgó kerékpárosnak, míg a kocsmát a hátuk mögött hagyják, és akár nekünk is szólhatott volna, úgy bámulunk felfelé az oszlop tetején kelepelő csodára. Mint ha még sosem láttuk volna ilyen. Ilyen közléről talán még tényleg nem.

Ha még nagyobb csodát akarunk látni, éjjel az utca végéig kell csak kísértelni, ott már a 44-es út szalad a végtelenbe, körös-körül napraforgómezők a feketeségben, de fölül az ég, mint millió helyen átszurkált óriásfazék, amin átvilágít Isten zseblámpája. Csak állunk kitekert nyakkal, titkon-városiak, és szavunkat szegi a látvány. Ha hajnalban legyőzzük a lustaságot, megnézhetjük, hogy húz fel új, vöröslő színpalat a díszletes.

Hazaindulni kutya nehéz. Majd megállunk visszafelé a 44-esen és szedünk egy-két napraforgót – vigasztaljuk magunkban a gyereket. De azért behúzni magunk mögött a nyikorgó kaput, átugratva a gascson, amin akad, mindig nagyon nehéz. Visszajövünk egyik hétvégén, ismételjük a szokásos mantrát, amikor becsapódik a kocsiajtó. Aztán amikor Kispestnél beérünk a Nagykőrösi útra, már tudjuk, hogy jövőre lesz az.

Véres komolytalanságok

BÁRDOS JÓZSEF rovata

JEAN-JACQUES ROUSSEAU

Az emberek közötti egyenlőtlenség eredetéről

(részlet)

Az első ember, aki bekerített egy földdarabot és azt találta mondani: ez az enyém, s oly együgyű emberekre akadt, akik ezt el is hitték neki, ez az ember teremtette meg a polgári társadalmat. Ám ekkor előre furakodott egy másik, ledöntve a jelzőkarókat, és így kiáltott társaihoz:

„Ne hallgassatok erre a csalóra! Elvesztek, ha megfélemedtek róla, hogy a föld nem az övé, nem is a tiétek, hanem a ti érdeketekben csakis az enyém, aki a köz nevében ezennel a sajátomnak jelentem ki. Mert ha engedném, hogy megerősödjön bennetek a magántulajdon eszméje, képesek volnátok mindenféle dolgokat felhalmozni, gyűjtögetni, félretenni, vagy éppenséggel hamari módon elpazarolni ahelyett, hogy bölcsen rám bíznotok, hogy megvédjem tőletek. Elvesztek, ha megfélemedtek róla, hogy a föld nem a tiétek, a termés pedig csak az enyém.

Így azonban, hogy a napi szükségletnél többet nem engedek néktek, biztosítva van mindennapi létetek és az én tartós jólétem is, mely múlhatatlan feltételként vállalt önfeláldozásomnak, hogy tudniillik egyedül és kitartóan szembenézek a magántulajdon rettenetes veszélyeivel. A javaknak ez az új, minden

korábbinál ésszerűbb újraelosztása egyúttal megteremtí a ti egyenlőségeket, és vajon van-e nagyobb és kívánatosabb dolog az emberek közötti egyenlőség természeti állapotának visszaszerzésénél?

Vegyétek észbe, hogy fordulóra jutottak a dolgok, s nem maradhatnak úgy, ahogyan voltak, hiszen a tulajdon fogalma sem egy csapásra bukkant föl az emberi szellemben. Kezdjük hát előbből, s kíséreljük meg egyetlen szempont szerint összefoglalni az események és ismeretek lassú egymásutánját. Ez az egyetlen szempont pedig nem lehet egyéb, mint az én szempontom, amely köztudomásúan és közismerten közösségi szempont.

Az ember első benyomása az volt, hogy létezik, első törekvése, hogy fenntartsa önmagát. Az éhség meg a többi vágy rendre megismertette a létezés különböző módjaival, s az egyik arra ösztökélte, hogy szaporítsa fajtáját. A föld gyümölcsei egy ideig mindent megadtak neki, amire szüksége volt, és az ösztön rábírta, hogy éljen a javakkal, és így élt a természet bölcs rendje szerint.

Ámde hamarosan meg kellett tapasztalnia, hogy a természet javai szűkösebbek annál, semminthogy mindenkinek bőségben jussanak, ezért meg kellett tanulnia, hogy engedjen az erősebbnek. Ezt a nyers és állatias ösztönlétet nem kísérte szívbeli érzés, amely nélkül pedig mit sem ér az élet. Ezért hát hallgassatok rám, és jó szívvel engedjétek át nékem javaitokat, hogy azok így a ti lelki javatokat szolgálhassák. Én pedig érdemeitek szerint osztom majd el mindazt köztetek, ami az enyém, és csak azt tartom meg magamnak, amire nekem, családomnak, rokonaimnak és üzletfeleimnek szüksége lehet, leszámítva azt a csekélységet, amit a ti érdekekben tartalékként zárok el mohó szemeitek elől.

Mert lássátok be, mit is oszthatnék el közöttetek, ha előbb nem vennék el mindent tőletek, akik úgy-

sem tudtok jól élni a természet adományaival. Az ember önfenntartási törekvései legkevesebbet természeti állapotában ártottak a többieknek. Ezért hát akkor, amikor megfosztalak benneteket ártalmas, civilizációs javaitoktól, csakis a ti és a többiek érdekeit szolgálom. A másik nemre való vágy lehetne még komoly konfliktus forrása, de be kell látnotok, hogy a szerelem is mesterséges dolog, és a másik ember tulajdonként való birtoklására irányul, és így jó megszabadulni tőle. A természeti állapotban nincs hiúság, az emberek nem viszálykodnak, nincsenek szolgálók, és úr sincs rajtam kívül.

A tulajdonjog csupán emberi intézmény és megállapodás, így aztán minden ember kedve szerint rendelkezhetik felette, ha az intézményeket és megállapodásokat, melyeket általában alkotmánynak és törvényeknek szokás nevezni, megfelelően a maga képére alakítja. Vegyetek példát az ungarusokról, akiknél Hobbes szerint bevett szokás, hogy időnként egyes csoportokat egyszerűen megfosztanak a vagyonuktól, hogy azt ingyenesen másoknak szétosztogassák. Egyébként is helyeselhető, hogy akinek kevés van, attól elveszik, hogy aztán lelkesítő szöveg kíséretében egynehányaknak, akiknek sok van, odaadják. Mert mit is kezdenének azok a sokak a kevéssel? Míg a kevesek példásan tudnak bánni a sokkal.

Pufendorf szerint az ember ugyanúgy lemondhat szabadságáról egy másik ember javára, ahogyan egy vagyontárgyat is átruházhat az illetőre, megállapodások és szerződések útján. Ám ha én már eleve megmentelek benneteket a tárgyak uralmától, mert a magántulajdon fölzabálja az embert, és a tárgyak szolgájává teszi, akkor megmenekülve ettől a fenyegetéstől számotokra teljességgel közömbös lesz, hogy visszaélnek-e a szabadság hatalmával vagy sem. Ellenben az nagyon is fontos, hogy az én szabadságommal ne éljenek vissza, mert ha bűnös célok eszközéül használnak, magam is óhatatlanul vétkes leszek a rosszban, amit kényszer alatt és miattatok követek

el. Hibáim tehát a ti hibáitok, erényeim pedig csak is sajátjaim, melyek képessé tesznek érdeketekben a korlátlan szabadság elviselésére. Az a pénz, mely az enyém, engem szabaddá tesz. Az, amelyet ti hajszoltok, rabszolgává alacsonyítana benneteket.

Mert a természet legfőbb adományaiból, az életből és a szabadságból mindenki részesül ugyan, de legalábbis kétséges, hogy bárkinek jogában állna megfosztani magát tőlük. Ettől mindenkor magam is tartózkodtam, legföljebb javaitól fosztottam meg némelyeket, akik önként nem akartak elindulni a szabadság útján. Lássátok be azonban, hogy minden szabadság más emberek szabadságának korlátozásával jár, mert amint nincsen jogom megfosztani mást életétől és szabadságától, úgy máris korlátozva van természettől adott szabadságom. Ez a szabadság tehát, amely így mindenki másnak a szabadságába ütközik, szükségszerűen korlátozást igényel, és ezért is születtek meg a kormányzatok és társadalmak, amelyekben mindenki lemond a szabadsága egy kis részéről acélból, hogy a többit szabadon élvezhesse. Ám az így létrejött nyugati társadalmak, melyek civilizációnk zömét alkotják, minden bűnnek és önkénynek a forrásává váltak. Kizárólag korunk néhány neovictoriánus kormányzata és társadalma, például az enyém olyan, amelytől remélhető, hogy az önkényuralom helyén az én kényuralmam felvirágzása bekövetkezik. Ekkor csak egyetlen erény marad: az engedelmesség. Itt bezárul a kör, újra egyenlő lesz minden ember, tehát megszűnik az erkölcs és a jog, és végre visszatérünk a természeti állapothoz.”

Mennyi büntől, háborútól, gyilkosságtól, nyomorúságtól és szörnyüségtől menekültünk volna meg, ha valaki időben elhallgattatta volna ezt az embert!

Ahol szabad a levegő

Távoli beszélgetés
RÓNAI-BALÁZS ZOLTÁNNAL

1.) Az életeredől keveset tudunk. Negyvenhárom éves vagy. Orosházáról érkezted Budapestre, ha jól emlékszem, tíz esztendeje. Felnőttkorod nagyobbik részét tehát a Viharsarokban töltötted. Mivel? Hova jártál iskolába, mit tanultál, mivel foglalkoztál?

Az én életem... Elég cifra. „E világon ha ütsz tanyát”, ezt talán vita nélkül elfogadhatjuk, először gyerek vagy. Bár a kérdésed a felnőttkorra vonatkozott, erre kitérnék mégis, mert ugyancsak meghatározta például az iskoláimat. Itt megjegyzem, hogy egy bizonyos életkor – én 25 évben határoztam meg – után már senkinek sincs joga a kudarcait, vagy akárcsak a helyzetét, amivel nem teljesen elégedett, a nehéz gyermekkorára fogni. Mert addigra van épp elég felnőtt-ideje, hogy átlássa, belássa, kitalálja, nekilödjön etc. De ezt csak zárójelben mondom, és azért, hogy világos legyen, nem ezért beszélek róla.

Nos, megszülettem Orosházán, hogy aztán az első 1-2 évem (ha jól emlékszem) a Kiskunságban töltem, egy tanyasi iskola szolgálati lakásában, mivel itt tanítónősködött édesanyám. Aki aztán hozzáment ne-

velőapámhoz, a helyi erők egy jóképű tagjához és irány Oroszába ismét, ahol OTP-hitelre lett egy kétszobás panellakásunk. Nem mondható tehát, hogy nem volt gyerekszobám. Pár évig ment is ez, utána nem. Olyan szörnyű, éveken át húzódó válás lett belőle (közös lakásban), tettelegességgel, miegyébbel, ahogy azt kell (vagy sohasem kéne), hogy ráment egzisztencia és lélek. Kilencedik évenre oda fajultak a dolgok, hogy a nagyszüleimhez kvártélyoztam. Ott is maradtam kirepüléséimig. Éldegéltünk négyecskén: egy hős-kisember nagyapa, egy hisztis, zsarnok nagymama, egy lúzer nagybácsi, meg én, aki egész megszoktam, hogy ez így megy. Az egész elég vegyes, hol nagyon szép, hol nagyon ronda (no meg az átmenetek).

Ami igazán jó lett ott – és a mai napig így vagyok vele –, az a könyvtár, meg a kert a virágokkal, lugassal, darazsakkal, lepkékkel. Nem csak az egész Világirodalom remekei sorozat állt a polcokon, amik – nem mellesleg – komplett falakat borítottak be, de az akkori modern is a kezembe akadhatott. Így olvashattam már kölyökként Capote-t, hogy csak egyet említsek. De a klasszikusok is itt szálltak meg, Mikszáthtól Zoláig és tovább. Ki is használtam, naná. Mondjuk így: rám nyomta a bélyegét. A kert meg, fúzióban a Móczár-féle Kis állathatározóval, azt eredményezte, hogy pontosan tudtam, milyen egy kék fadongó, lódarázs vagy karolópók. Akár idilli is lehetett volna.

Korán kiderült irodalmi érdeklődésem ellenére, rejtélyes oknál fogva, matematika tagozatos általános iskolába jártam. Na, ez a tárgy nekem az erős kettést hozta. Majd pedig az a döntés született, hogy menjek a Mezgé (Kossuth Lajos Mezőgazdasági Technikum) gépész szakára, ott helyben, OH-n. Ennek okát tudtam, ellenállni nem, mert nem – mit tudom én, miért. Persze hamar kiderült, hogy nem sok közöm hozzá. A terv úgy szólt, hogy irány aztán Gödöllőre, az Agrártudományi Egyetemre, gépészmérnöki karra. Az igazság az, hogy a nagyapám intézte is, ott a helyem. Igen, protekcióval. Én ugyanis rossz eredménnyel, mondhatni

épphogy csak végeztem ebben a Mezgében, ahol olyan magyartanárnőm akadt (mellesleg), akinek majdnem sikerült megutáltatnia velem az egész irodalmat úgy, ahogy volt. De aztán mégsem.

Afféle lázadó kamasznak számítottam. Ittam becsülettel, éjszakáztam, sőt (ó, borzalom!) az akkoriban fellelhető drogok egy részét sem vettem meg. A barátaim hasonlók. Mondhatni, az orosházi hardcore. Problémás gyerek, ez volt a kategóriám, amit akkoriban, a lüke fejemmel, büszkén viseltem.

Gödöllőre nem mentem. Így dolgoznom kellett. Nagy lelkesedéssel vágtam bele, karbantartóként a helyi TSZ-ben. Hamar levitézlettem. Valahogy nem találtam a helyem. Hosszabb kihagyásokkal különböző vacak munkahelyek következtek, közben már írtam, csak úgy magamnak. Na és az éjszaka. Nagy elmaradásokkal otthonról, néha több naposakkal. Teltek az évek (ahogy mondani szokás), egy barátném édesanyja, aki művészcsaládból származott, fülön fogott, bemutatott költőknek (Körmendi Lajosnak például, aki biztatott), megismertem pár képzőművészt. Publikáltam a helyi lapban. Veregették a vállam. Beképzelt lettem. Aztán szembesültem a klikkrendszerrel. Nem tetszett. Arról nem is beszélve, hogy nem vagyok képes tisztelni a tekintélyt. Azóta már megtanultam palástolni ezt, de akkoriban igen harcosan álltam hozzá. Asztalra csaptam, nem publikáltam. Nem is próbálkoztam sehol, több mint tíz éven át.

Közben kisgenerációk tűntek fel és le az orosházi éjszakai életben. Csináltam az undergroundot. Alternatív színház, más egyéb. A verseket leraktam a kocsmasztalra. Sokszor fölé sem írtam a nevem. Erre az időszakra esik megismerkedésem és barátságom eleje pl. Hegedűs Jánossal, aki mostanában fotóművészként ismert. Ő Mezőkovácsházán taposta a mókuskereket. Neki sem volt könnyű.

Mondanám, hogy hiba volt, de azt soha, hogy kár ezekért az időkért. Olyan élményanyagot adtak, amit

nem is tudom, mikorra meríték ki. Főleg, hogy csak minap kezdtem feldolgozni prózai írásokban. Mert csak mostanra szabadultam el teljesen a várostól. És csak így tudom a magaménak érezni, előtte nem. Mostanra semmi sincs ott, nem a miénk a ház, nagyszüleim, nagybátyám halottak, édesanyám elköltözött a Zemplénbe. Csak a régi barátok, haverok, meg az emlékek maradtak. Így végre szerethető. Mert nincs közöm hozzá. Talán érted, Endre, mire gondolok.

Jut eszembe, az iskoláimról kellene beszélnem... Nos, egy idő után (közben éltem egy lánnyal, aki meglepően hosszan elviselt, Budapesten) egyre kínozóbbá vált, hogy nekem nincs végzettségem. Mondhatni, számon kérték rajtam – család, ismerősök. Gondoltam tehát: hajrá! Korábban szerettem volna szociológiát hallgatni, ekkorra az igényeim összehozták. Vettem egy Felsőoktatási tájékoztatót, megpörgettem a lapjait és ráböktem egyre, ami nem tart soká. Egyetlen kitételem: legyen benne humán. Hát a Humán szervezésben volt. Jelentkeztem, felvettek, elvégeztem. Kicsit meglepődtem a közgazdaságtan és a menedzsment tárgyakon, de nem bántam meg, hogy végigcsináltam. Bár egy percet nem dolgoztam e szakmában, azért semmi tudás nem rossz.

Kaptam közben egy nívódíjat az Accordiától, megjelentek a verseim ismét, antológiában. Nem is volt több ingó vagyonom.

Túlválaszoltam a kérdést? Ne mondj semmit, látom, hogy alaposan.

2.) Ez a mai Viharsarok, benne a Gyopárosfürdő Orosházája emlékeztet-e még Féja alapművére vagy Sinka világára? Mit halmoztál föl a szülővárosodban, s mit hoztál magaddal Pestre?

Nos, a kérdés második részére adtam választ az előbb. Az elsővel kapcsolatban: nem. Vagy még in-

kább: NEM. Ami hasonlít, az az, hogy most is szégyenek az emberek. Másképp fogalmazok: újra szégyenek. Egyéb tekintetben nagyon megváltozott. Jelenleg egy igen-igen takaros alföldi város. Különösen az új, 700 milliós főterével. Vicces dolog. Erre adott az EU. Közben kilométeres sor totyog a szocsegélyért, vagy minek nevezik mostanság. De hol van már a főtéren az emberpiac és a városi vasút? Kocsmá rengeteg akad (egyszer régen megszámoltuk, bocsánat: próbáltuk – nem sikerült a végükre jutni, tán 200-nál hagytuk abba). Gyopárosfürdő újra hírneves, az igaz. Ellenben a háború előtt az akkor tán 15 000-es kisváros eltartott egy önálló irodalmi lapot (Jelen), most semmi sincs. Ez beszédes. Az anyagiak hiányát is jelenti, de annak a polgári rétegnek a (majdnem) eltűnését is, aminek erre igénye lenne. Néha jelenik meg a lap „emlékezete” egy hasonló nevű antológia formájában. És nem tudom mennyire „Viharsarok” már. Munka nincs, fél Orosháza eladó, de nem tudnék ott elképzelni most egy munkáslázadást. Szerencsére azt sem, hogy a tömegbe lövetnek.

3.) Az irodalmi élményeidre is csak közvetve és hiányosan tudok következtetni. Mi volt a családí könyvtárban, amit már korán elolvastál, mit gyűjtöttél magadnak? Honnan származtak az inspirációid, ki ösztönzött olvasásra?

Ebbe is belekaptam már az első blokkban. Nem ismétlem, inkább kibővíteném. Nálunk mindenki olvasott. Nem mindenki egyformát, de tette. Ergo beletűntem. Engem, kérem, rászocializáltak. Hál'istennek. Remek mesekönyveket kaptam, amik élénken foglalkoztatták a fantáziámat, némelyikük máig hat. Leginkább egy csodálatos mestermű, Mikes Lajostól a Sanyi manó könyve. Csakúgy a benne lévő Heinzelmännchen Emma-illusztrációk. De volt ott Tolkiéntől A babó, Szecskó Tamás képeivel. Nagyon fontos a jó illusztráció! Nekem gyerekként legalább annyit adott, mint a szöveg. Voltak Tamkó Sirató Károly-verseskönyveim, de ezek is, nyilván Weöres, de még sokan. Ekkor még meg-

volt a család, ezek még a panellakásos élmények, anyá-mékkal. Ráadásul a fene se szólt rám, hogy levettem a polcra Ottlik Iskola a határonját. Gondolom, úgy vélte anyukám, hogy majd leteszem úgyis, mert nem értem. Nem tettem le. És ez nem az én különös képességeimnek köszönhető, hanem Ottlikénak. Nyilván annyika idős fejjel „nem jött le”, ami egy felnőttnek. De olvasható volt előzőleges „megfelelő” műveltség nélkül is, csak mint egy gyerek története. Különös érzés volt tapasztalni, hogy felnőttként mennyire más. Sőt, kamaszként is.

Tulajdonképp, most, ahogy visszagondolok, összekeveredik az idő. Egyszerre bukkannak fel a Zolák, Maupassant-ok, Apollinaire, Rimbaud, Moraviák, Krúdyk, Ady – Radnóti – József Attila (ki nem emlékszik a szép ARJ kötetre?), A vadon szava és a Vaspata Jack Londontól, H. G. Wells, Verne, a már említett Capote, William Faulkner, Mark Twain (nekem az Útirajzok volt a kedvencem), de volt ott Csurka, Móra, Móricz, Kisfaludy, nagy élmény volt Esterházytól a Fancsikó és Pinta (nem külön könyv volt, ha jól vélelkszem), aztán a Szép Versek sorozat és még annyi, nem is tudom felsorolni. És mondom, könnyű dolgom volt: felnyúltam a polcra, ennyi. Kvázi zabáltam a könyveket. Semmi tematika. Egyszer, már kamaszként, a vékony edzőcipőmben egy télen megfagyott pár lábujjam. Nem kellett levágni, csak ronda és bűdös kenőcsökkel kengetni. Akkor fél évig nem nagyon mentem sehova, csak hevertem a sezlonon és olvastam. Így, ahogy mondom. Ébresztő, reggeli, olvasás, ebéd, olvasás, vacsora, esti film, alvás. Bár ma lehetne ilyen! Elviselném érte újra azokat a fájaldalmakat.

A Szép verseket külön ki kell emelnem. Én abból ismerkedtem meg ott, OH-n az akkori és előzőleges kortárssal. Az alapján mentem a könyvtárba. Banális? Nem tett rosszat. Ha az, hát az.

4.) Az írói pályára mikortól készülödtél? Milyen minták és hiányérzetek készítettek erre? Orosháza és a tágabb régió szellemi élete, intézményei fogékonyak voltak-e a pályakezdő költő terveire, törekvéseire?

Amit mondtam az első válaszban, úgy volt. Ergo én költőnek tartottam magam, csak erről kevesen tudtak. Mind OH-n, mind a tágabb régióban. Viharsebese elfelejtik az embert, különösen, ha előtte sem hallottak róla olyan nagyon sokat. A sok túlélés közt írtam. Többet, kevesebbet. Sok elkallódott. Emlékszem, Hegedűs Jancsival és egy másik barátunkkal mennyit tervezgettünk egy kis kötetet. Amikor ténylegesen hozzáfogtam ehhez az egészhez, publikálni, meg úgy intézményi szinten, még trágárabbul: „hivatalosan” is írónak, költőnek lenni, már a harminc felé mozogtam erősen. Sőt, túl is estem ezen a fordulón. Akkor is Pesten jelentem meg. Csak jóval később jött versem pl. a Bárkában, Csabán.

5.) Amikor Pestre érkeztél, kötetnyi vers volt – amúgy nem túl súlyos – málhádban. A Dezoriant expressz Deák Laci kiadójánál, az Orpheusznál meg is jelent 2007-ben. Két évre rá a Tücsöksírató ugyanitt. Hogyan zajlott az irodalmi életbe való beilleszkedésed? Megtáltad-e a helyed ebben a – jellemzően bölcsész indíttatású – közegben? Kaptál-e visszajelzéseket, érdemi kritikát, megerősítést?

Így igaz. Milyen kár, hogy meghalt Laci. Ezt nem érdek mondatja velem. Az a fajta mentalitás, amit képviselt, nagyon hiányzik, én úgy vélem, a mai irodalmi szcénából.

Hogy mennyire integrálódtam? Vices, alaptól feltételezik sokan, hogy bölcsész vagyok. Pedig én aztán nem. Írók, ismerős, haver, barát, jó pár alkotó, publikálgatok is. Nem sokat, mert nem is ontottam eleddig a verseket. Van, akinek tetszenek, van, akinek nem. De hogy ne üssem el közhellyel a választ, nos, be is illeszkedtem, meg nem is. Igen, úgy vélem, a része lettem, de nem olyan. Például nem érdekelnek a streamjei. A mainstream meg különösen nem. A szemellenzős jobb- és baloldaliságától pedig hányok. Tisztelet a kivételnek. Vagy: ha az integrálódás eset-

leg ezt jelenti: valamennyire ismert vagyok, de nem nagyon és nem mindenfelé. Kritikákban nem bővelkedem, de vannak. A Dezorient expressz utáni kötetemet, a Tücsöksiratót magam is kissé „alibikötetnek” érzem. Nem úgy a versképregényeket, de azok iránt meg szinte csak Nyugaton volt érdeklődés. Rajtatok kívül egy darabot nem hoztak le sehol. Kötet is Berlinben lett belőle. Most erre mit mondjak? Ez a helyzet, hitem szerint, szépítés vagy önsajnáztatás nélkül.

6.) *Az IJ Pars poetica sorozatából idézek tőled: „A vers döglődik, mert ő sem tudja kicsoda, és döglődik az ország a dekadens nyugati civilizáció 'hátsó udvarában', mikor a szegénységről, sodródásról, süppedésről rózsadombi együttérzéssel illik csak beszélni, avagy politikai jelszó gyenge, hamis aláfestése gyanánt.” Ezt a hangot ritkán hallani a mai magyar költészetben, nálad is jószerivel csak a Nagyapám című versedben és a Ladányi Mihályt idéző soraidban. A származásodból inkább Sinka, Simonyi Imre hatására következettnek, a közelmúlt költői közül pedig Szervác Józsefet érzem ehhez a mentalitáshoz közelinek. Miként, mely elvek, szenvedélyek, indulatok alapján választasz hagyományt magadnak? És milyen az a szellemi, művészeti, irodalmi közeg, amelyben otthonosan érzed magad?*

Nahát, ez jó kérdés. Hogy én hol érzem jól magam? A Keret Klubban. Mostanában az Attentionban is. Aztán ott vannak a kerthelyiségek... De a tréfát félretéve: nem tudnék erre egyértelmű választ adni. Ott, ahol szabadabb a levegő. Jelzem, leginkább pont az IJ-n vagyok jelen. Irodalmi közeg? Inkább bizonyos esetleges szegmenseiben. De ott nagyon. Ahol nem vagyok túlzott csodabogár a „személyességképviselőiség-jelentés”-mániámmal. Igen, tudom, hogy ezek mindegyike nem lehető fel egyszerre és direktre a legtöbb versemben. Úgy hiszem, az én sokszor anzikszerű hangulatjelentéseim darabokból

rakják össze. Lassacskán nem lenne rossz egy kötet, ami ezt meg tudja esetleg valósítani, megmutatni.

Szervác József! Nagyon jó. Hát persze. Aztán, nem látványosan ugyan, de igen hatott Sziveri. Nagyon tetszik a szegény Ladányi. Mi tagadás, pirinyót messze áll tőlem az ártalmatlan filozofálgatás. Na de az vesse rám az első követ, aki ráér közben erre. Prózából meg Hajnóczy. Nem Nádas. Nem biztos, hogy annyira finoman kell szólni.

Ez persze nem jelenti azt, hogy nem tartom értékesnek ezeket a másokat. Szeretek is közülük nem egyet. És már most bocsánatot kérek az „ártalmatlan filozofálgatás”-ért. Kissé pejoratívan hangzik, pedig nem annak szántam. És nem is biztos, hogy „ártalmatlan”. Ott vannak pl. Jász Attila versei. Nagyon jók.

7.) Életed társa, Jakatics-Szabó Veronika, festőművész. Miben és mennyiben befolyásolja világlátásodat, irodalomszemléletedet, gazdagítja költői eszköztáradat a képzőművészettel való szimbiózis? A versképregény műfajának meghonosításán túl...

Most hazabeszélek: Mindenben! Nagyon! De az igazság is ez. Már hogyan tenné? Ahogy Veránál is, fordított irányban. Eleve változtatott az alkotói szemléletemen a művésztelepeken való jelenlét. Mindig is vonzódtam a képiséghez, ez még erősödött. Elképesztően jó pl. egy festményben az egyszerre befogadhatósága. Nem lineáris. Nem kell olvasni. Nem is úgy kép, ahogyan egy írásműben értjük azt. Pedig az is egy pillanatban, egyszerre való komplex tartalom-megjelenülés. Nem tudom, mennyire menjek ebbe bele. De a kettő ötvözetéből lettek a versképregények is.

Aztán meg a műtörténet. Nyilván nem én vagyok ebben a legjobb, de bőven hasznomra vált. A sok élő művész még inkább. Mert ráadásul kortárs-mániás is vagyok.

A verseimben ez persze látenszen jelenik csak meg. Bár írtam szövegeket képekhez. Illetve nekem új műfaj volt a kiállítás-kritika, amit kedvvel művelek képzőművészeti szakmai lapokban.

8.) A Hochroth Kiadónál és más hazai és nemzetközi fórumokon is jelentős sikert arattak a versképregények. Tervezitek-e a sorozat folytatását akár könyv, akár kiállítás formájában?

Igen. Aztán majd meglátjuk, mi lesz. Sok az esetlegesség. Főleg, ha kis hazánkban gondolkodunk.

Hogy hazai fórumokon jelentős sikert arattak? Az előbb beszéltem erről. A képzőművészetben persze. Most ismétlem magam, de irodalmi lapok közül még azok sem hozták, amelyek a verseimet amúgy igen. Az nagyon jó volt, hogy egy egész falat kaptak a versképregények a Múcsarnokban, az Art Review nevű angol lapnak is örültünk. Csakúgy, mint az IJ-nek. Ausztriában, Bécsben egy hölgy azért vette meg, mert elolvastán a szöveget, megfogta a témája. Na, ennek még jobban örvendtem. Voltaképpen ez lett volna az egyik cél. Ebben a vizuális „szép-új-világ”-ban új utat találni az agyakhoz. Ebben siker. Mindenképp. Lipcsében még rajongóval is találkoztunk, a Könyvvásáron. Azért nem minden fekete. Köszönet a fordítóinknak, Széll Zsófinak és Kántás Balázsnak. És az illusztrátoroknak: egyikük Jakatics-Szabó Veronika, festőművész, a feleségem, másikuk Palman Zsuzsanna grafikus.

9.) Ez a kapcsolat hozta meg neked a Hochroth Budapest kiadóvezetői megbízatását. Miben áll ez a munka, melyek a kezdeti eredményei és hogyan tervezed az intézmény jövőjét?

Ahogy mondod. Jelenleg a Hochroth mint alternatív kiadói hálózat működik Európában. Konkrétan Berlinben, Tübingenben, Lipcsében, Bécsben, Rigában,

Párizsban és Budapesten. Egymás szerzőit is kiadjuk, egyelőre a németekkel, de ha minden jól megy, nem-sokára realizálódik ez az együttműködés a párizsiakkal is. Illetve lázasan kutatunk egy lett fordítót.

Például szeptemberben mutatjuk be Björn Kuhligk A jelen sikeressége / Das Gelingen der Gegenwart című kétnyelvű verseskötetét. Turczy István Sehr-jét pedig a berliniek adták ki.

A könyveinket persze mi egyébként is helyből két nyelven jelentetjük meg, mégpedig külön magyarul és külön németül.

A munka abban áll, hogy szerzőket választ az ember – és eddig olyan, mint más kiadóknál. Ám itt én szerkesztem a kötetet nyomtatásra is, sőt magam nyomtatom és kötöm be. Vera csinálja a csínját, honlapra anyagokat, ketten beszéljük meg a stratégiát. Itt köszönet Csengődi Péternek, aki a <http://www.hochrothbudapest.hu> oldalt létrehozta és gondozza. Példányszámról nem beszélünk, annyit nyomtatok, amennyi éppen kell. Néhány helyen persze boltban is beszerezhetőek a kiadványok, mint a Múcsarnok shopja, vagy az Írók Boltja, és pár ilyen elérési pontot még tervezünk. Egyébként neten lehet hozzájutni, meg felolvasásokon. És a szerzőktől, természetesen. Kortárs szépirodalomról van szó, ennek megfelelő olvasottsággal, semmi értelme nagy terjesztővel, „nagy” példányszámokban gondolkodni. Jelzem, az a „nagy” is mennyi szokott lenni egy verseskötetnél? 300? 100-at kap a szerző, elosztogatja, a boltokból elfogy néhány, a többi meg a raktárban porosodik. A mi módszerünkkel nem készül több a kelleténél, de az el is jut az olvasókhöz. És nem kerül sokba. Pedig arra kimondottan ügyelünk, hogy az amúgy is elegáns és visszafogott Hochroth-dizájn jó anyagokkal támogassuk meg, szép és drága papíron kerül nyomtatásra a könyv, sorszámozottan. Eből sejthető, hogy az egész teljesen nonprofit. Nem üzlet, hanem küldetés. Mindig volt érzékem ahhoz,

hogy a „szélel szemben vizeljek”. Mi a halódó Gutenberg-galaxist éltetjük tovább. Félreértés ne essék, elismerem az e-könyvet és remek dolognak tartom. De szüksége van még embereknek a hagyományos könyvre és lesz is. Máshogy. Úgy látom, a nagy tömegű papírprintnek bealkonyul, az erdők ennek örülnek, a könyv pedig úgy jár, mint egykor a festmény, mikor a fotózás elterjedt. Egy szűkebb kört vonz, autentikusabbá, exkluzívabbá válik. Kicsit mint a kódexek korában. Ez nem baj. Ez jó. Legalább megint megnő a becsülete.

A jövő? Az eddig megjelentek (Turczi István, Payer Imre, Szőke Imre és Weiner-Sennyey Tibor) mellé megjelennek előreláthatólag az idén még, ill. 2014 tavaszán jó páran, például Simon Adrienn, Böszörményi Zoltán pár prózája, Boldogh Dezső. Illetve Kálász Orsolya műfordítóval együttműködve Kemény István, Borbély Szilárd, Závada Péter. Tolvaj Zoltán is képbé került. Nem sorolok most fel mindenkit. Változhat is a névsor valamennyire. Ez a közeljövő. Ezen túl három antológiát tervezünk. Egy Budapest Tourist Guide-ot, amiben Szerb Antal hasonló munkájának mintájára kortárs írók mutatják be Budapest nevezetességeit, szépirodalmi igényű prózában – szigorúan utcai árusításra, turistáknak. Aztán két nagyobb merítésű antológia-sorozatot szándékozunk beindítani, kortárs magyar írók, költők műveivel. Bajtai András és Braun Barna jelezték, hogy részt vennének a munkában, társszerkesztőként. Ezek már a távlati célok közé nyúlnak. És – természetesen – erősíteni, bővíteni a nemzetközi jelleget. Papírforma szerint a Hochroth behálózza egy idő után a világot.

Majd elfeledtem, pedig az egyik legfontosabb: a Hochroth független! Nem kötődik párthoz, valláshoz, akármi ideológiai szekértáborhoz, ilyen-olyan streamekhez.

Adódik persze a kérdés, hogy ki támogat, miből tartjuk fenn a kiadót. Nos, jelenleg senki, illetve a

munkatársaink gyakorlatilag lelkesedésből dolgoznak. Az elején német barátainktól kaptunk nyomtatót, kezdő papírt, borítót stb. Azóta a kiadó eltartja magát. Ez mindössze annyit jelent, hogy egy könyv árából kijön egy másik könyv. Persze jó lenne menni fesztiválokra, itt-ott helypénzt fizetni, de arra nincs. Pályáztunk NKA-pénzt, nem kaptunk. Viszont idén megpróbáljuk a Jugend für Europát. Ott nem magyarok bírálják el a pályázatot.

10.) *Átnéztem az Orosházára vonatkozó adatokat, irodalmat. A díszpolgárok között, Apponyi Albert gróf, dr. Vastagh Pál, Kossuth Lajos, Szokolay Sándor társaságában még nem szerepelsz, és a netlexikon is csak Darvas Józsefet említi az írók sorából a város hírességei közt. Álnok felvetésemből két kérdés következik végtére:*

a.) Milyen program mentén milyen jövőt látsz magad előtt? Ennek megvalósításához melyek a legközelebbi, illetőleg a távlati terveid?

b.) Fontos-e számodra az elismerés, a siker, a hírnév – akár abban a világban, amelyből elszármaztál?

a.)

Írok, csinálom a kiadót. A közeli terveim a távolabbiakkal megegyeznek. Többet alkotni, többfelé publikálni, mert az utóbbi egy-két évben eléggé megültem. Prózákat szándékozom írni. Na és nem lenne rossz egy könyv, amely kortárs magyar képzőművészekkel foglalkozik, leginkább is a műveikkel. Amolyan esszékötet-féle. És külön: többet és többfelé jelentkezni írásaimmal külföldön.

Közben ugye ott a megélhetés problémaköre. A hétköznapi örvényeken túl: jó lenne egy nagyobb lakás. Most negyven négyzetméter, egy szoba az élet-

terünk. De kellene Verának egy állandó műterem végre, és gyereket is szeretnénk, nem túl soká. Ezek a szimpla, emberi vágyaim.

b.)

Az soha nem árt, ha értékelik az embert. Bár fontosabbnak tartom az akár magam felé értett hitelességet.

A szülővárosomra térve: a nyugatos Jászai Horváth Elemért sem találtad az orosházi jelesek közt, pedig ő klasszikus, utcát is neveztek el róla. Na, rólam nem, de ez nem hinném, hogy felróható. Már csak azért sem, mert akivel ezt teszik, az előbb meg kell boldoguljon – egyelőre kihagynám. Ez van a városomban. Úgy látszik, többet kell tenni valami díjhoz, vagy hasonlóhoz. A Jelen antológiában benne szoktam lenni. Régebben kaptam némi pénzt a kötetemhez. Persze, hazudnék, ha azt mondanám, nem érezném hízelnék, ha adnának valami komolyabb elismerést. Talán majd egyszer. Tudod, én eléggé hiszek a jövőben.

Mányoki Endre

Nevének tanúsága szerint örmény ősei sok évszázada menekültek, kényszerűségből, egy, a rossznál jobbat ígérő új hazába. A kései utódnak, fiatalemberként, több mint fél évszázada, a történelem mostoha viharai közepette, újból kezébe kellett vennie a vándorbotot. Bejárta a fél világot, helyét keresve benne, s több nyelvet beszélő, kultúrát ismerő világpolgárként költő, író, fordító, tudós, a különböző kultúrák közvetítője, a magyar irodalom külföldi propagátora lett belőle. S miközben évtizedekig be se tehetette lábát szülőhazájába, „emigrációsként” úgy szerette Rodostót, hogy pillanatig se feledhette Zágont: lélekben mindig itthon maradt, magyarként, eddigi tekintélyes életművét egy hatalmas Duna-regénnyel koronázva meg. Életéről, munkáiról **Böszörményi Zoltán** kérdezte **Kabdebó Tamást**.

„A szabadság ízét 56 adta meg”

1956, magyar forradalom és szabadságharc: korszakjelző Európa keleti része, a magyar nép újabb kori történetében, de Kabdebó Tamás számára is a külföldi emigrációval. Játsszunk el a gondolattal: hogyan alakulhatott volna életutad, írói pályád, ha itthon maradsz? Konkrétan: ha 1956 novemberében vagy decemberében nem kapaszkodsz fel arra az Ausztria felé haladó teherautóra... Hogyan is történt?

hogyan az ottragadt lányokat megvédjük – ha betörnének az oroszok. Védekező szándékunkat keresztülhúzta egy csapat csepeli ifjúnunkás, akik, kérésem ellenére, benzinalackokkal elfoglalták a 2. emeleti ablakokat. If you can't stop them, join them. Így lettem én is a két tankot megsemmisítő csapat tagja.

Aztán jött még több tank, az épületet szétlőtték. Svájci sajtó lett. Mi a pincében éltük túl ezt. A harcok elcsitulán teherautóval Pestről Bajára mentem, ott elbúcsúztam rokonaimtól, és unokatestvéremmel együtt nekivágtunk Nyugatnak. Nem a jobb életért mentem, a sajátomat igyekeztem menteni. A megtorlás elől menekültem. Kaposvárig vonattal mentem, onnan a határig gyalog. Güssingben, Ausztriában kötöttünk ki. Ha itthon maradtam volna, börtönbüntetés lett volna osztályrészem.

Az első, Rómában – a rendszerváltás után pedig Magyarországon is – kiadott regényed, a magyar forradalom hatása alatt született Istenek az olaszországi emigráns diákok életének, törekvéseinek bemutatásával a nyugati magyar világ kilátásait és kudarcait villantja fel. Anyanyelved, kultúrád, „másságod” miatt – az angliai történelem-, majd könyvtár szakon szerzett diplomád előtt és után – éreztél-e hátrányos megkülönböztetést, voltak-e kudarcélményeid emberi kapcsolataidban?

Nem éreztem hátrányt, megkülönböztetést. Angolul tudtam, olaszul, amikor ellopott útlevelem miatt három hónapra Rómában rekedtem, annyira megtanultam, hogy beiratkoztam a római egyetem művészettörténeti szakára. Amikor útlevelem megkerült, visszamentem Angliába, és egy éven keresztül két egyetemre jártam: Rómába és Cardiffba. Mikor erre angliai történészprofesszorom rájött, letiltotta római kurzusomat. Kudarcélményem nem volt. Egy ideig feltételezték rólam, hogy angolul nem tudok megfelelő módon írni. De lépésről lépésre bebizonyítottam, hogy az angol próza és a vers is fekszik nekem.

Évtizedekig kevés szó esett Magyarországon – a rendszerváltás után annál több – a nyugati emigráns irodalomról, szervezkedésről, a „szekértáborokról”. Kikkel tartottad magad egy zászló alá tartozónak? Milyen volt a személyes és írói viszonyod az angliai, franciaországi, németországi vagy más nyugati államokbeli magyar irodalmárokkal?

Én magánzó voltam és maradtam. Eljártam, örömmel, az idekinti fórumokra. Előadásokat tartottam a Mindszenty-otthonban Londonban, a Szepsi Csombor Körben, sőt Croydonban, Münchenben, a Cardiffi Egyetemen is, később ugyancsak Cambridge-ben és Oxfordban. Három idősebb író társamtól tanultam a legtöbbet: Cs. Szabótól a stílust és a viszonyok feltérképezését, Határ Győzőtől a fantázia merészségét, Ferdinandy Mihálytól a történelemszemléletet. Kortársaim közül Gömöri György kedves számomra és Makkai Ádám, kivel sokáig együtt szerkesztettem az angol nyelvű nagy magyar költői antológiát. És Sárközi Mátyás. Az említettekkel családilag is összejártam, sok-sok emlékem van velük kapcsolatban.

A középnemzedékből megemlíteném Kubassek János földrajztudóst, három nagykövetünket, Pataki Istvánt, Jári Ferencet és Magyarics Tamást, akik mindenben segítettek. No és te, ezerkezű Böszörményi sem vagy közömbös számomra. No meg a franciaországi Karácsony Bandi. A fiatalok közül legjobb munkatársam Haklik Norbert, aki idén remek könyvet is írt az én Duna-könyvemről.

A kérdésre sokan és sokféleképpen, árnyaltan és kevésbé árnyaltan válaszoltak már. Kabdebó Tamás szerint egységes-e az anyaország, a történelmi Magyarország utódállamai, illetve a nyugati emigráció (vagy volt emigráció) irodalma?

Szerintem egy magyar irodalom van és volt, bárhol is írják. Kossuth Turinban, Mikes Kelemen Rodostóban, én olykor Dél-Amerikában művelem ezt. Az ösz-

szeszűkült haza erővonalai behálózzák ma a nagyvilágot. Az emigráció kritikaképes volt, amikor otthon vagy Erdélyben a diktatúra befogta az írók száját.

Kabdebó Tamást nevezhetnénk a magyar kultúra, költészet angliai, írországi nagykövetének, de ugyanúgy az angol, ír költészet magyar nagykövetének is. A „kisebb” irodalmak (a számbelileg kisebb népeké) mindig nyitottak a „nagyobbak” felé – de fordítva mennyire van ez így? Magad számos folyóirat-különszámot szerkesztettél vagy járultál hozzá a kiadásához, részed van egy hatalmas magyar költészeti antológia megjelentetésében, van tehát rálátásod.

Igen, vannak örmény őseim is, de soha nem vettem részt más, mint magyar, angol, ír vagy olasz irodalmi megmozdulásokon. Most harminc éve Írthonban élek, tíz könyvüket fordítottam magyarra, van egy ír feleségem és egy félír fiam. Két magyar lányom is. Szeretem az íreket. Ugyanolyan tehetségesek és linkek, mint mi, magyarok. Arra egy kicsit büszke vagyok, hogy egy írországi egyetem folyóiratának főszerkesztője voltam hat éven át. Ők pedig, rajtam keresztül, jobban megismerték a magyarokat.

Eddigi életműved számokban sorolva is meghökkentő. Ha jól tudom, 15 regény, 7 kötetnyi, mintegy 130 novella, 2 esszékötet, 5 verseskönyv, 2-2 útikönyv és életírás, három történelmi monográfia, 7-8 színmű – és „apróságok”: több száz irodalmi, irodalom- és kultúrtörténeti témájú, különböző lapokban magyarul és angolul megjelent írás, recenzió. Mit jelent számodra, az örmény ősöktől származó, külföldre kényszerült, idegen nyelvkörnyezetben élő és két nyelven alkotó író, költő, műfordító, irodalom- és kultúrtörténész számára a magyar nyelv?

Valóban sokat írtam és számos műfajban. De, például, a pesti Pomogáts Béla már 130 könyvnél tart, én csak nyolcvannál. Ennek fele fordítás. Elsősorban regényírónak tartom magamat, de a regényhez a sok tapasztalat mellett hosszas felkészülés kell. Regényeim szünetében foglalkozom egyéb műfajokkal. A vers az, amit nem tudok prózában kifejezni. A novella a meg nem írt regények csírája. A magyar nyelv: mindennapi kenyerem. Imádkozni csak magyarul tudok. Egyébként Homo DANUBIUS vagyok.

Danubius Danubia regénytrilógiád nemcsak a kabdebói életmű, hanem a kortárs magyar prózairodalom egyik csúcsteljesítménye. Hatalmas tudásanyagról, több mint két évszázad nyelvi regisztereinek ihletett megszólaltatásáról, bravúros próza-poétikai és szerkesztési gazdagságról beszélnek az értékelők, s akkor még nem is szóltak a tartalomról, a Duna menti népek sorsközösségi kérdéseinek korszerű újraértékeléséről. Lehet-e (kell-e) pártatlanul, előítéletek nélkül megközelíteni a Duna-táj oly sok népének különböző nyelvéből, kultúrájából, mentalitásából adódó szellemét?

A Duna partján fogantattam, a Duna közelében születtem, a fél Duna-hosszt Ulmtól Bajáig lekenuztam, később a Deltáig is eljutottam. Minden dunai országban vannak barátaim, ismerőseim. A dunai szellem lényege az, hogy mi, dunai népek összetartozunk.

A történelmi regénnyel kapcsolatban – márpedig a Danubius Danubia sok tekintetben annak mondható – azt tanítják: szerzőjük tulajdonképpen a mához kíván szólni. Mit mond ez a nyolcszáz-egynéhány oldalas trilógia a XXI. század emberének?

Valóban, az író saját társadalmához, a mához akar szólni: elsősorban. De én képzett történész is vagyok, tehát megélem a magyar múlt rám tartozó eseménye-

it. Legjobban azt kedvelem, amikor egy megtörtént eseményt, történelmi alakokkal együtt párhuzamba állíthatok olyan szereplőkkel, akik, ha tudták volna, megpróbálták volna befolyásolni a történeteket. Ha a trilógiám mond valamit – vagy inkább sugall –, az az, hogy volt egyszer egy Duna-konföderációs gondolat, Teleki László, Kossuth, Blackwell részesei voltak ennek, és elképzelhető, hogy az Európai Közösség egyszer felbomlik, és nekünk vissza kell térnünk a Duna-egységesítés eszméjéhez, gyakorlatához.

*Remény már nem volt. / A szeretet is elhagyott.
/ De a hit még mindig mozgatott / mint por-
szemet a szél – olvassuk Hitetlen Tamás című
versedben. Lehetne a költemény csupán bibli-
ai ihletésű, általános érvényű, de hajlok afelé,
hogy a versbeli Tamás te magad vagy. Volt-e
olyan élethelyzet, hogy a remény, a szeretet
elvesztése után valóban csak a hited maradt?
Hogyan segíthet a hit az ember, a költő, az al-
kotó talpra állásában, megmaradásában?*

This above all... mondja Shakespeare. Hinni kell a jövőben. Abban, hogy amik vagyunk, amit teszünk, az építi a következő generációk munkáját. Hittel kell valahogy beleépülni munkánkba – a munka az, ami talpra állít. Ezen kívül hitem kozmikus, Teilhard de Chardin követője vagyok.

*Sokoldalú alkotóként az irodalmi műfajok majd
mindegyikét műveled. Van-e számodra fonto-
sabb vagy kevésbé fontos? Mi dönti el, hogy adott
pillanatban melyik kifejezési formát választod?*

A kifejezési forma gyakran nem a választás, hanem az ihlet és a megbízatás kérdése. A kilencvenes években eligazítást kerestem, hogy milyen szótárakat vegyek egyetemi könyvtáramnak. Nem volt ehhez akkor jóra való kézikönyv. Hát összeállítottam egy csapatot, és segítségükkel megírtam a Szótárak szótárát, vagyis a Dictionary of Dictionaries-t. Sikerkönyv lett belőle.

Nemsokára nyolcvanesztendős leszel, és elmondhatnád, ha (mint regényeidben, elbeszéléseidben) mesélni támad kedved: különleges időket értél, éltél meg. Még gyermekként, Baján, a második világháborút, 22 évesen cselekvő résztvevőként 1956-ot, a nyugati emigrációt több országban, érett férfiként a kommunizmus bukását. Mi hagyta benned a legmélyebb nyomokat?

A magyar ötvenhat hagyta bennem a legmélyebb nyomokat. Ma is ez a legelső a három belső inspirációm közül, a másik a Duna, a harmadik Róma. Gyerekkorom eseményei, a háború, a családi vérvesztések kikerülhetetlenek voltak, de a szabadság ízét, mely ma az életemem, 56 adta meg.

Számos irodalmi díjjal, köztük a József Attila-díjjal tüntettek ki. Az Irodalmi Jelen negyven ezer dolláros regénypályázatán is díjat nyertél. Mit jelentenek számodra ezek a díjak?

Díjak? Ebből van egy tucat, mindnek örültem. De legjobban akkor örültem, amikor nyugdíjaztatásom napján egy munkatársam azt mondta: „Mr. Kabdebó, ön igyekezett mindig sportszerű maradni?” „Igen”, feleltem.

Végül: mi az, amit még Kabdebó Tamás alkotni vagy üzenni szeretne olvasóközönségének, népének?

Két üzenetem van. Az egyik, hogy bár minden ember a világon egyenlő, a magyar kultúra a legnagyobb a világon. Ezt meg kell tartani és kisugározni mindenáron.

A másik üzenet az, hogy szaporodni kell. Szerencsére a kormány is fölébredt, és a magyar anyáknak kedvezőbb lehetőségeket teremtett. Rajta: gyárt-sunk, szüljünk minél több magyar gyereket – mert ha nem, akkor kihalunk.

KABDEBÓ TAMÁS

Eltorzított identitások

A rendőrség identításelorzás gyanújával körözte György József Tamást. Ezt a bűnt más néven személyazonosság-lopásnak hívják Magyarhonban és Erdélyben. Az Interpol, mely bekapcsolódott a nyomozásba, az identity stealing kifejezést használta. A keresett személyt a rendőrség azzal gyanúsította, hogy a román nemzetiségű Georg Jozefut személycserére biztatta, sőt kényszerítette. Hasonló bűncselekménnyel vádolta a rendőrség a nyomavesztett Joszip Forma személyazonosságának elorzásáért.

Mint minden modern nyomozás, ez is a számítógép keresőjével indult. Így hamar kiderítették, hogy a György József nevezetű román állampolgár Aradon született, de elemi és középiskoláit már Győrben végezte. Görgy József szülei fiuk születési évében, tehát 1968-ban települtek Magyarországra, csecsemő fiukkal együtt. A szülők a patinás Klastrom Hotelben nyertek elhelyezést, a férfi kezdetben mint londiner, a nő mint takarítóasszony. A kis György József először a Walter Lynch óvodába járt, majd a Kisfaludy Károly Középiskolába. Tanulmányait jó szintűen végezte, csupán tornából kapott jelest, mert végzős korában végigúszta a győri Duna-távot.

György Józsefről a nyomozók kiderítették, hogy tizennyolcadik évét betöltve elutazott Erdélybe, helyesebben a Partiumba, hol az aradi gyógypedagógiai intézet diákja, majd tantestületének tagja lett. Diplomáját az intézet elnöke, Georg Jozefu írta alá, aki ezt követően vélhetően autóbaleset áldozata lett. Bár a gyógypedagógiai növendékek jól emlékeztek József

Tamásra, és szeretettel emlegették, ő maga rejtélyes körülmények között eltűnt az intézetből, eltűnt Aradról, nyoma veszett a Partiumban.

A rendőrség kitartó és fokozott munkája egy újabb nyomra vezetett, mely összefüggthetett az előzővel. Bratislavában, azaz Pressburg-Pozsonyban megjelent egy ember, az évezred legvégén, akit Joszíp Fomának hívtak, betöltötte éppen a harminckettedik életévét, és egy kutyamenhelyet kezelt, sőt a kutyatthonban résztárs volt. Az egyik magyar vizslát érthetetlen okokból József Tamásnak nevezték.

Az Interpol nem vett részt a felderítésben, ám a lelettel nemigen tudtak mit kezdeni. Kinyomozták, hogy az új évezred első évtizedében egy barnára sült, markáns arcú fiatalember György Tamás néven beiratkozott a londoni tengerészakadémiára. Az értesítők szerint két évet végzett ott, de a várható jeles diploma előtt a harmadik év közepén a Queen Mary 2 óceánjáróra szerződött mint úszómester. Tudvalevő, hogy a majd 350 méter hosszú luxushajónak öt uszodája van, virágoskertje, biliárdszobája, temploma, tenisz- és pingpongtermei, az ezeröttszáz kajütről nem is beszélve. A hajóba beleférne az egész római Szent Péter székesegyház, ha annak a kupoláját lenyesnénk.

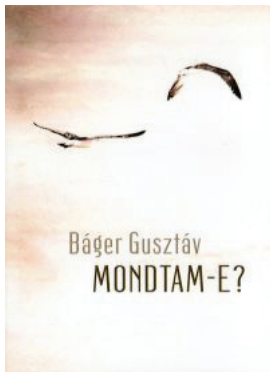
Emberünk, azaz György Tamás mint a huszonöt méteres uszoda úszómestere kezdte, innen mentett ki egy fuldokló szappangyárost, melynek következtében előléptették a négy felnőttmedence felügyelői posztjára. Az ötödik uszodát, melynek lábikráig érő vizében kicsiny gyermekek pancsikoltak, egy Georgina Thomasina nevű angol hölgyre bízta. Egy hosszú út során, mely Southamptonból Christchurch-ig és onnan vissza hullámzott, az óceánkolosszus esküvőt és nászheteket ünnepelt. Hősiünk és hősnőnk (immáron az Interpol jóváhagyásával) egymásba szeretett. Az anyakönyvvezető – egyébként sorhajóhadnagy cívelben – regisztrálta úszómesterünk pontos adatait,

ki az Interpol soros detektívjét kérte föl tanúnak. Georgina Thomasina tanúja a Queen Mary 2 főszakácsa volt. Az ötemeletes esküvői tortából egy-egy morzsányi mind a 2000 utasnak jutott. Az úszómesteri párost a hajó kapitánya, György József adta össze, ki a tortából egy egész szeletet kapott.

Az utasok közt meglelhető Joszip és Jozefu személyazonosságát illetően az óceáni páraködöt megriktíhatta volna a két férfiú becses nejeinek megkérdezése. Jozefa, Joszip neje, aki születését tekintve kárpátaljai hajadon volt, elmondhatta volna, hogy férjeura a magyar beszédben selypített. Jozefu felesége, Johanna egy Brassóból idehajózott menyecske, kivallhatta volna, hogy élete párja pöszén beszéli Pe-tőfi nyelvét.

György Tamás nyilatkozta: „A teljes nevem Háromszéki György József Tamás. Mulasztásból vagy tévedésből, de semmi esetre nem rosszindulatból Aradon, Győrben, Londonban is hiányosan regisztráltak. Nevemhez hasonló, ám idegen nemzetiségű urak, az új kettős állampolgárság lehetőségét, elérhetőségét kihasználva idegen nevükből, mint kígyó a bőréből, kibújtak. Erre őket nem kényszerítette senki. Jozefu és Joszip életüknek legelső szakaszában magyarok voltak, mielőtt elcsauseszkusították, illetve elszlávosították volna őket. Most visszamagyarosodtak. Éljen a magyar szabadság, éljen a haza, és pöfögjön a Queen Mary!”

Hetvenöt évesen mégsem az őszikéit írja, hanem, némi túlzással, a zsenéit. – **Báger Gusztáv** legújabb, *Mondtam-e?* című verseskötetét **Kántor Zsolt** mutatja be.

A közgazdasági líra diszkrét bája

Ajelenkori magyar irodalom egyik legkülönösebb versvilágának megalkotója Báger Gusztáv. A kortárs líra unikális, delikát értékei között tartható számon életműve. Invenciózus, játékos szellem, aki mindig előnyben részesítette az eredetit a fáradt tradíciókkal szemben, ugyanakkor a legnemesebb, nívós nyelvi hagyományok, utak folytatója. Permanensen újraírta, kötetről kötetre átformálta régebbi verseit, hogy rátaláljon az össze-tevésztetetlenül saját, egyénített hangra, a *bágeri* attitűdre. Úgy tűnik, ez most megvan.

Neve a közgazdasági szakmában elválaszthatatlan a rendszerváltozás sorsfordító pillanataitól, mindig a pozitív változások mellett teszi le a voksát, ugyanúgy, mint az irodalmi közéletben is. A korrupcióról nemcsak könyve jelent meg, hanem nemzetközi konferenciákon is előad ebben a tárgyban. Jelenleg is az Állami Számvevőszék tanácsadója. Semmi szélsőség nem érinti meg, marad középen – ezt a centrális tár-

gyilagosságot, szakmaiságot markánsan képviseli minden vonatkozásban.

Hogyan indult költői pályája? Tandori Dezső javaslatára elvitte Géher Istvánnak verseit. Géher rögtön, 1996-ban beajánlotta a jó nevű Cserépfalvi Kiadónak, és abban az évben megjelent első könyve, az *Örök párbeszéd*. Ekkor már túl volt a hatvanon. Persze, a Kádár-rendszerben is írt, csak nem publikált, Ismerte Káldi Jánost, aki földije volt, Bella Istvánt, Simon Istvánt, Juhász Ferencet, egy asztaltársaságba járt velük, sok fogást ebben a körben sajátított el, a kibontakozás azonban mégis váratott magára. Mivel a közgazdaságtan elméleti szaklapjaiban közölte tanulmányait, furcsának hatott volna, ha pályája csúcán előáll néhány szerelmes szonettel. Talán. A vele készült interjúkból erre lehet következtetni.

Az első kötet után viszont, elég sűrűn, eleinte két-évente, majd az utóbbi időszakban évente jelentkezett kötettel. Mivel a Cserépfalvi megszűnt, több könyve a Tevannál látott napvilágot (*Tűnő ajtó, Iker képek, Magánterem*), majd a Tevan megszűnte után egy a Tiszatáj gondozásában (*A tükör éle*), illetve legutóbbi műveinek kiadója a Széphalom (*Mindent begombolsz, Mégis, mégse*). Istenes verseit pedig az Új Ember publikálta tavaly (*Magasság, mélység*).

Hetvenöt évesen mégsem az őszikéit írja, hanem, némi túlzással, a zsenéit. Tizenegy verseskötettel (plusz egy német és egy francia nyelvű válogatással) a háta mögött jelenkori líránk palettáján különleges helyet foglal el. Most kezdik felfedezni itthon, bár ezt nagyon lassan, szinte burkoltan teszik az erre illetékesek. Kabdebó Lóránt, Tandori Dezső, Hubay Miklós, Petőcz András írt róla az utóbbi években mérvadó kritikákat. E sorok írója pedig 2007-ben jelentette meg esszékönyvét Bágerről *Madarak, puha gépek* címmel a Tiszatáj Kiadónál.

A kanonizálási gépezet természeténél fogva lassabban reagál a közszerepléstől tartózkodó al-

katokra, mint a televíziós műsorok celebjeinek performanszaira. Báger visszahúzódtó alkatával, de termékeny verstermésével mégis kivívta a folyóiratok figyelmét, egyre több mértékadó fórumon találhatjuk meg opusait.

Mostani könyvében a metrikailag kötetlen szövegek legtöbbször a nyugatos, újholdas hagyomány nyomvonalán klasszifikálható. Ezen belül sokfajta hangja van. Elégikus és abszurd, ódai és ironikus. Báger a hagyomány-foszlányokból gondos precizitással sző újabb és újabb, mindegyik versében eredeti mintázatú szövetet, amelyeket a hangvétél és a tárgy változatossága ellenére összetartanak a folyton újra előbukkanó utalások és ezek diakron játékaik, átrendeződő viszonyai, a mindegyik szövegre egyaránt jellemző sűrűség.

Amnesziát hirdet a foglyul ejtett gondolatoknak a *Feloszlatás* című versében, hadat üzen a közhelyeknek, a bevett szófordulatoknak, a kliséknek és a sztereotípiáknak. A történelemtől úgy ír, mint tükörről, amelyben megpillanthatjuk a hagyományokat. Utal Walter Benjamin fölvetésére, mely szerint a szövegként fölfogott történelem interpretálói a mindenkor élő egyének (*Kiállítás*). Jól tudja, hogy jelenleg a költészetnek ugyanaz a feladata, mint a kezdeti korszakokban: saját univerzumot alkotni szóból, s erre a magyar nyelv remek lehetőséget ad (*Bevezető az összhangzattanhoz*). Legalább is annak, aki le tudja szűrni belőle a különleges gondolatok fragmentumait (*Rendszerváltás*).

Látszólag a szerelemtől ír a kötet minden versében és a párkapcsolatok aktuális problémái alkotják lélekelemzéseinek tárgyát, de ebbe a társadalmi miliő ellentmondásait is képes beleszőni.

A könyv három ciklusra tagolódik: *Lépéselőny*, *Dallammá a dilemmákat*, *Erővonalak*. Báger, Szabó Lőrinchez hasonlóan, tud újat mondani erotiká-

ról, sőt a tudatalatti titkairól is, és egyéb hétköznapi gondokról (veszekedés, bevásárlás) úgyszintén. Nemcsak azért, mert főállásban közgazdász. Hanem, mert valóban megéli, amit a szerzői én személyiségén keresztül kibont.

A „*Rejtett zugok a beszédben*” a *Kapcsolók* című versben hirdeti fennen, hogy nemcsak az a nyelv, amit első látásra olvasunk, hanem több. Elrejtettség és önmagát felkínáló szintagmák sora. Az *Aranybor* című versből való egy sor, amely az egész kötetre jellemző: „*Névátvitel? Összenéző szavak?/ Szótlan képek. Egymásnak látszanak*”. Távolról indít. Kitörésre kész. Modora mintegy tudtán kívül hat. Ahogy Tandori jellemezte Karinthy Frigyes költészetét 1981-ben, a Gondolat Kiadónál megjelent, legendás kötetében, amely a huszadik századi költészetről adott keresztmetszetet. Valóban Báger is az erős tagolás, a „felügyeltetés” (TD szava) mestere. Olyan gyűjtőanyagot fedez fel, tapint ki az alig használt vagy éppenséggel túlkoptatott szavakban, amelyek eddig rejtve maradtak.

Az *Epika* mint szöveg akár *ars poetica* is lehetne: „*A szájüreg, mint táska. / Visszük benne az éniünk. / Múltunk rekvizitumait. / A ki nem mondottakat. / Azután kinyitjuk valaki előtt, / aki előtt zárva kéne tartani. / A mi kis narratíváink. / Istennek tetsző, profán hülyeségek*”.

Az *Ég és föld* című opusban egy pongyola pitypang újraélesztésének lehetünk tanúi, örökkévaló következtetés foglatába helyezve: „*majd a következő reggel visszaültették / hadd élje tovább egy gizgaz életét / de még aznap letépték és lepréselték / egy Enciklopedia Britannica-val / így tűnik el minden tünemény*”.

A szöveg, a nyelv mint test és tárgy, mint fizikai realitás nyeli el a vers beszélőjét, amit a dolog elszenvedője Tolnai Ottóra emlékeztető stílusban regisztrál.

„Süllyedőben olyannak tűnt a metafora / vasladikja, mint egy gömbkabin vagy 360°-os objektív: látszott a / tófenék, a homokbuckák, a pontyok rajzása, a kagylók lélegzése, / míg a jelek mondatokká, egységes történetté összeálltak. Búvárszemüvegemen / át egy lány úszott lelkembe.” (Búvárszemüveg)

A Távlatok a következőket üzeni: „A Föld halála után / jön majd a felhőkön lakás. / Mindenki egy bárányfelhőt kap / és azt kell berendeznie szobának. / A szél szállítja majd / az olvasnivalót. / Szellemi lényként / csupán a disszertációk világát / kell bebarangolnunk”. A második rész nagyon jó darabjai az Andersen, a Takarítás és az Alvajárók.

A Bdeliom című versben Origenész allegorikus világképe köszön vissza: „Legszívesebben kibújna mindenéből a test. / Követné a lélek, mintha levedlené életét, / míg a nyelv versnek öltözik. / Megmondanád, mire jutottál, amikor ezeket írtad?”

A testet mint az archivált visszaemlékezés territóriumát mutatja be, könyveli el: „Az emlékek múzeumába. / Falain rajzlapnyi tömbversek. / Vastag, tussal írt textúrák. / A te csalimeseid. / Ott az edényből ivó galamb. / Meg a tűzokádó kecske. / Mind a te lelked lakói, Dulcinea”. (Opus vermiculatumok)

A Másik idő jó példája annak, hogy a szerelmi líra akkor működőképes, ha magára a létre reflektál, nemcsak az érzéki dimenzióra. „Az ablakon jött be az idő, befészkelte magát az ágyamba. / Bebújt a paplan alá, mellém. / Puhatestű lény volt, finom anyagú álom. Mégis terhelő vallomást tett ellenem, / valami olyasmit állított, hogy feladtam. / De ezt is homályosan rögzítettem akkor.”

A Mondtam-e? című versében pedig ezt olvashatjuk: „Én is csak sejtem, amit sejtessz, mikor benyúlsz zakóm alá egy kis melegért, vagy lelkeddel röntgenezed tűnődésemet”. Oda-vissza játék, mind a

két fél lelke a másikéba kapaszkodik, de a végeredmény esetleges. A könyv megszólalója arról beszél, hogy mennyire inspiráló volt a társ jelenléte, de abszurd módon nem a megszokott szavakkal fejezi ki háláját: „*Annyira rólad szól, hogy bele se írtalak*” (Nem a múzsám voltál). Közben elvégzi a „karakter élveboncolását”, egy remekbeszabott monológgal, amit a hölgy szájába ad, és ami róla, a szerzői énről szól, mégis a beszélő jelleme, természete bontakozik ki ezzel, nemcsak a megszólított mélylélektana.

A házias, kompromisszumokra hajlamos férjnek szüksége van elvonulásra, hogy érlelni tudja a gondolatait. A maga olykor nyers, de mégis nagyon lírai hozzáállása miatt szinte regényként olvastatja magát a kötet. Nem lehet lerakni, a költészet olvasóbarát szövegekkel édesgeti magához a befogadót – és szellemi táplálékként sincsenek káros mellékhatásai.

A költő úgy véli, hogy a feltáratlan ellentmondások csak elmérgesednek, ha nem beszélük ki őket. Nem az aktuális kánonhoz igazítja poétikáját, hanem járja a maga keskeny ösvényét. Jó volna, ha figyelmet kapna ez a költészet a kánon-szövögetők rejtettebb régióiban is.

Báger Gusztáv: Mondtam-e? Széphalom, 2013

Nyomasztó, fullasztó könyv a *Nincstelenek*, amely alig enged egy-egy gyors levegővételt, máris újra a víz alá nyom bennünket. **Borbély Szilárd** regényét **Evellei Kata** értékelte.

A szegények iránti kötelességből

„Kötelességem írni a szegénységről” – jelentette ki Borbély Szilárd egy interjúban, amelyben a 2013-as Könyvhétre megjelent regényéről, a *Nincstelenek*ről kérdezték. Borbély legújabb könyve egy hatvanas évekbeli kis szatmári falu krónikája. A mű egy mélyszegénységben élő család mindennapjait eleveníti föl, döbbenetes láttató erővel és őszinteséggel. A szerző saját bevallása szerint a történet csaknem minden része valóságos, együttesen mégis fikciót adnak ki.

A *Nincstelenek* világa nem egyszerűen a (ma újra divatba jövő) álnépies irodalom idilli atmoszférájától jár messze, de a huszadik század parasztirodalmának java részétől is. Radikális hangot üt meg, amely k betűkkel szól keményen: kietlen és könyörtelen. A sommásan egyszerű cím, a sivár, szürke borítóval párosítva, hatékony bemelegítés a regény mélyvizéhez. Borbély ugyanis nem tétovázik: az első oldallal

fejbe vágja az olvasót, és onnantól kezdve egyre csak zuhognak ránk az ütések. Az elbeszélő, az öt-hat év körüli, névtelen kisfiú részben naturalisztikusan teszi nyilvánvalóvá a falu világának értelmet és érzelmet megnyomorító testiességét, földhözragadtságát, reménytelenségét. Az általa fölidézett hosszabb-rövidebb történetek, emlékek valósággal tobzódnak a testnedvekben és egyéb melléktermékekben: könny, vér, nyál, takony, ürülék, vizelet, hányadék, állati dögök mocsarában araszolunk előre – egy ismeretlen, elképzelhetetlen végkifejlet felé.

Nem feltétlenül új fordulatok ezek: a részeges apa, a monotóniába és szegénységbe belefáradt anya, a „kulákok” és cigányok kirekesztése, a gyerektársak (a „pulyák”) kegyetlensége, a bántalmazás folyamatosan jelenlévő fenyegetése, a nemiség szégyentől kísért fölfedezése számos műben fölbukkantak már. (Annál érthetlenebb, hogy miért épp egy ilyen részletet emeltek ki borítószövegnek – önmagában semmitmondónak és eléggé laposnak hat.) Hatásvadászatra lehetne gyanakodni, itt azonban egyszerűbb dologról: hatásosságról van szó. Borbély elemi szinten kelt undort és iszonyatot olvasójában, és mindezt a toposzok ellenére szinte végig képes fölntartani. Nyomasztó, fullasztó könyv a *Nincstelének*, amely alig enged egy-egy gyors levegővételt, máris újra a víz alá nyom bennünket. Az olvasó pedig már-már perverz élvezettel lapoz tovább, magában töprengve, vajon mi jöhet még.

A szerző néhol talán túl is ló a célon. Ahogy haladunk előre, ha nem is a történetben, de a szövegben, feszengeni kezdünk: egyre több olyan részlet bukkan föl, amelyet mintha már olvastunk volna. Borbélynak észrevehetően a monotónia érzékeltetése volt a célja; szövegszerű és tematikus ismétlődések is gyakran előfordulnak, mint a budiba dobált dögök vagy a szülők közti szex kilesésének motívuma. Ennek azonban egy másik, kevésbé pozitív vetülete is van. A halálesetek, verések, kegyetlenkedések, háborús tör-

ténetek sorozata nagyjából a könyv utolsó egyharmadától egyhangúvá, kellemetlenül kiszámíthatóvá, és olykor szinte nevetségessé válik – kínos nevetés ez, keserű és akaratlan humor, de humor. Talán a Kanadából érkezett csokoládé megpenészedése jelenti azt a határt, ahol a tragédia komédiába billen át, és nem lehetünk biztosak benne, hogy ez szándékos írói fogás. Ez a hatás szerencsére időlegesnek bizonyul: a szöveg súlyossága ellenére Borbély többnyire nagyon gondosan ügyel az adagolásra, és az olvasót csak az elviselhetősége határáig terheli – amely folyamatosan tágul. Az erős felütés és a nem kevésbé súlyos folytatás ellenére sem válunk érzéketlenné: mindig jön valami, ami még jobban lehúz, maga alá temet, mint a futóhomok, amelyre a falu települt.

A *Nincstelének* szegényei nem csupán anyagiakban, de az emberi élet minden velejárójában, szeretetben, együttérzésben, szolidaritásban hiányt szenvednek. „*A hangot ismétli, a köpést kíséző hangot*” – mondja az elbeszélő az anyjáról. – „*Ez a megvetés kifejezése. Meg a félelemé. Az undoré. A gyűlöleté.*” Félelem, undor és gyűlölet: ezek határozzák meg az emberi kapcsolatokat. De ne feledkezzünk meg az alcímről sem – a megváltó elmaradásáról. A kisfiú emlékeiben feltűnően gyakran van szó imáról, húsvétról, böjtről vagy angyalokról – egyedül Isten maga marad kimondatlan. Helyette, egy játék keretében, a Messiást várják, vagy Mesijást keresik, a kitaszított, kigúnyolt, leköpdösött cigányt. Mesijás alakja nem problémamentes: az olvasónak óhatatlanul az az érzése támad, hogy erőltetett szimbolizmussal van dolga (Mesijás a szakálla miatt kapta a nevét, ami elég valószínűtlenül hangzik). Ritkán is szerepel a könyvben, ami talán annak tudható be, hogy a szerző nem akarta a gyakori ismétléssel érzéketlenné tenni az olvasót, így azonban a figura talán súlytalanabb, mint kellene, és a nem túl eredeti, jóságos falubolondja szerepét tölti be.

külvilág is érzékelhetetlenné válik. Hiába hajtogatja az anya folyton az elköltözést, a külföldre vándorlást: a földhöz kötöttség egészen a regény végéig nem oldódik, és determinálja a szereplők sorsát. A szöveg ide-oda ugrál az időben, emlényomok és asszociációk nyomán haladva, ami azt a benyomást kelti, mintha az elbeszélő fiúcska csapongó, de hajszálpontos észrevételekkel teli meséjét hallgatnánk.

A remekül megválasztott gyermekszemszög csak első pillantásra tűnik egységesnek, pláne egyszerűnek. A gyanút a gyakran ismétlődő kiszólások („*mi ezt másképp mondjuk*”, említi gyakran a kisfiú egy-egy tájszó fölbukkanásakor) és az idővel egyre szaporodó filozofikus megállapítások kelthetik föl: itt külső hallgatósághoz beszélnek, legyen az az olvasó, vagy akár az elbeszélő felnőttkori énje. Ez utóbbi pedig lépten-nyomon beszüremkedik a szövegbe, hol jobban, hol kevésbé szerencsésen megoldva. Jelenléte azt mutatja, hogy voltaképpen kettős perspektíváról van szó, amelyeket stílusuk és gondolkodásmódjuk különít el: a gyerek nézőpontját rövid, sűrűn sorakozó, ténymegállapító mondatok jelzik, míg a felnőtté, a visszatekintőé hosszabb, elgondolkodóbb, általános megfigyelésekben gazdag. E két szemszög mégsem választható el világosan egymástól: hullámzászerűen váltják egymást, olykor összekeveredve. Az eredmény többnyire hihető, néhol azonban kellemetlenül csikorog, és az olvasónak az az érzése támad, hogy van, amit jobb lett volna kimondatlanul hagyni – mint például a falu emlékezetéről és életciklusáról szóló szakaszt, amely fölöslegesnek tűnik. A kisfiú öntudatlan ráérzései között is furcsán hatnak az olykor fölbukkanó irodalmias párhuzamok és jelképek: „*Azokat a számokat szeretem, amelyeknek nincs osztójuk. Olyanok, mint mi ebben a faluban. Kilógnak a többi közül*”.

A *prímszámok magánya* – vághatja rá a magas labdának ellenállni nem tudó olvasó, felidézve Paolo Giordano olasz író könyvének címét. Borbély regé-

nye huszonhat prímszámmal kezdődik, amelyek hol itt, hol ott bukkannak föl a szövegben. Ezzel azonban véget is érnek a hasonlóságok Giordano művével. Míg ugyanis az olasz író a prímszámok között álló akadályokra helyezi a fókuszot, addig Borbély az oszthatatlanságot, a beilleszkedésre való képtelenséget festi meg nagy hozzáértéssel és elsöprő erővel. A beilleszkedési képtelenség ebben az esetben inkább a közösség, mint az egyén, a prímszám hibája. A faluban nem túriks meg azt, aki más, aki idegen, aki külön, tanítja titokban fiát az anya. „Zsidók vagyunk?” – kérdezi a gyerek. „Azok leszünk” – hangzik a válasz, és valóban: az elbeszélő fiúra és nővérére az elhurcolt zsidó gyerekek nevét ragasztják.

A zsidóság és az üldöztetés a mű egyik központi témáját alkotják. A regény egyik legerősebb jelene, amelyben a gettóba hurcoltakat a parasztasszonyok hangos siránkozással búcsúztatják, de közben *„mindent megfigyeltek a sírás könnyei, az arcuk elé tartott kezük ujjai közül kilesve”*, hogy annál hatékonyabban rabolhassák el, ami ott maradt. És nemcsak kincsek maradtak ott, hanem az idegenek bélyege is, amelyet az elbeszélő román származású családjára is ráragasztanak. Zsidó, cigány, ruszin egybeolvad és gyűlöletes keveréket alkot a közösség szemében. *„Zsidó az, amit nem lehet érteni. A zsidó a lelkiismeretfurdalás és a zsidó a büntudat, amelyet csak a megvetés enyhíthet [...] Akinek a homlokán csillag van. Akit nem fogadnak be.”*

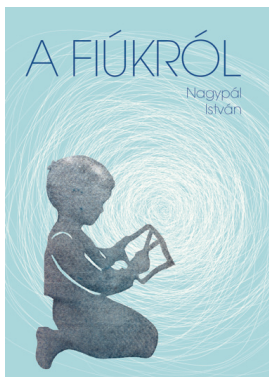
Ez a könyörtelen kirekesztés az apa történetében mutatkozik meg a legpregnansabban. Az apát ugyanis *„a zsidó csinálta”*, ahogy a faluban emlegetik; ez lesz végül az oka, hogy saját testvérei is megtagadják. Noha az apa relatíve kevés alkalommal jelenik meg testi valójában (helyette a Móricz, Kaffka, Bródy alantas környezetbe került, szenvedő nőfiguráit idéző anya van előtérben), végül mégis az ő pokoljárása lesz az a szál, amelyre a gyermek benyomásai, emlékei fölfűződnek. Kuláklista, munkanélküliség, gyl-

kossággal való fenyegetőzés, a barátok, végül a család árulása: ez az a kálvária, amelyet nem oldhat föl más, csakis a viszontmegtagadás, a teljes felejtés. A család beletörődik sorsába, és másik faluba költöznek, az elbeszélő pedig újabb rétegekre válik: öt éves (prímuszám) és tizenhét éves (prímuszám) énje keveredik vitába a bizonytalan idejű elbeszélő énnel.

Borbély nemhiába tartja magát elsősorban lírikusnak: a *Nincstelenek* a sehová sem haladás, az állóvíz kisregénye, amely apró képekből áll össze tablóvá. Ez a statikusság egyszerre a kötet erőssége és gyengéje is. Erőssége, mert magával ragadóan ábrázolja az élet helyett álló lélekölő monotóniát. Gyengéje, mert, mint minden könyvet, ezt is be kell egyszer fejezni, ezt pedig nemigen könnyíti meg az időtlen szerkezet.

Az utolsó néhány oldal alkotta zárlat mintha föloldást kínálna: a szabadságnak hitt ideiglenesség föloldását, amelyet a család végső bukása és az azt követő elköltözés jelöl. A zárlat elkentnek, erőtlennek hat. Kétséges, hogy föloldás akar-e lenni a szó valódi értelmében; inkább arról lehet szó, hogy a lefelé vezető út is véget ér egyszer, mert már nem lehet lejjebb jutni. Egyértelmű azonban, hogy itt maga az út a lényeg, amely valójában nem is út: merev, változhatatlan kárhozat, amelyben együtt, mégis egyedül vannak kítaszítók és kítaszítottak. Ezt pedig Borbély gyomorszorító erővel vágja az arcunkba, úgy, hogy még sokáig emlékezzünk rá. Ez pedig nem kevés.

Nagypál István *A fiúkról* című köteté három nagy fejlődésregény szereplőit idézi meg, hogy az olvasót sokkolja a pszichére ható líradózissal.

Vásott és kölcsönzött kölykök

Nagypál István szerencsés pályakezdést mondhat magáénak, komoly figyelem kísérei első lépéseit, rangos folyóiratokban publikál. A kötet egyik szerkesztője, Sopotnik Zoltán szerint „*Peer Krisztián Szőranya című könyve óta A fiúkról az egyik legerősebb debütáló kötet*”. Ehhez képest a fülszövegíró Pollágh Péter mintha – csoknaisan szólva – valamiféle „tartózkodó kérelemmel” fordulna az olvasóhoz: „*Van bű, fegyelem, mondan-dó, stílus és mosoly. Nem baj. [...] Látom a skála változásait, a hegedűszó(lam) mélyülését. És persze látom a szálkát. De más versében könnyű*”.

A kötet három ciklusból áll, amely három név cím-mé emeléséből született: *Demián*, *Arne* és *Törless*. Ők a fiúk, akikhez és akikről a minden versben jelenlévő narrátor beszél. A „főhősök” irodalmi előzményei fejlődésregény-szereplők, itt fantom-alakok, egyrészt még gyerekek, más szempontból meghatározhatatlan korú, a beszélőhöz az időn kívüliségben kapcsolódó figurák. Demiánt Herman Hesse azonos című regényéből, Arne alakját Siegfried Lenz törté-

netéből (*Arne hagyatéka*), Törless személyét pedig Robert Musil regényéből (*Törless iskolaévei*) kölcsönözte a szerző.

A kötetet forgatva az említett előzményeken túl még egy cím megidéződhet: Cocteau-tól a *Vásott kölykök*, amelynek hangulatára rájátszik Nagypál könyve. A három fiú akár egyetlen személy is lehetne, nincsenek markáns tulajdonságaik, bemutatásuk apró gesztusokon keresztül történik, bensőséges, finom költői eszközökkel. Egy dolog mégis jellemző mindhármukra, valamilyen szinten sérültek; pszichés problémáik egy-egy drasztikus szövegrészletben rajzolódnak ki:

*„...Demián, a függőleges radiátor nem felakasztásra való,
az nem tied, hanem a törülközőé, lehet ragályos az
öngyilkosság, de ne a törülközőről vegyél példát,*

*ne másold, mert nincs értelme, ahogy annak sem,
amit teszek: téged utánozlak, a kádat tele engedem
vízzel és lenyomom a fejemet, még lejjebb, lássad
helyetted megtennék mindent, szeretleket nem mondtam,
de már nem is mondhatom, állok a tükör előtt és folyton
megvágom az arcom borotválkozás közben...”*

(Jaj kád, jaj törülköző)

Van bű, fegyelem és stílus, de van játék is ebben a kamaszos elszántságban, halálos, sértődékeny játszadozás, múlt századi melankólia, bezárt terek ódon környezetében. Nagypál a terek költője is, legyenek azok fürdőszobák, tengerek vagy szűk szobabelsők. A költő bábszínházi hangulatok és apró lelki drámák avatott leképezője, és az ő terei sohasem válnak fullasztókká. A gyermek- és a fiatal felnőttkor dacos magán-lázadásai a külvilág ellen többnyire ilyen elfojtott, mégis a teljesség elfelejtett ígéretét hordozó színpalak között játszódnak. Csupa részletező sejte-tést olvashatunk a főhősökről, miközben a narrátor mintha színpadi szereplőkként is használná a figuráit: minden vers egy-egy jelenet, még akkor is, ha csak

a beszélő belső monológjait halljuk:
*„Demián esténként viaszból bábút
készít. Apja bábkészítő volt a pesti
Kolibri színházban. Azt mondja,
úgy fog kinézni, mint az apja.*

*Minden este elolvadt a viasz.
Katonástul, balerinástul főzi újra.
Reggelre összeáll. Befeketedett.
Fekete szíve volt apja bábuinak”.*

(*Apa szíve*)

E versrészlet megértéséhez fel kell idézni Andersen meséjét, az ólomkatona fekete szívét, amely itt egyfajta boszorkányos gyermeki képzelgéssel ötvöződik. A sokszor a gyermekkorba helyezett szereplők természetes közege a mesevilág, de nem a magyar népmesék idő feletti, mágikus valósága, hanem inkább a psziché közelebbi rétegeit megcélzó anderseni vagy Oscar Wilde-féle képzettársítások.

Nagypál megszólalásmódja – bár emlékeztet a legújabb generációk lírai kísérleteire – egyedi. Az apa-hiány erőltetése, amely Nagypál költőnemzedékére igen jellemző, ebben a kötetben, szerencsére, nem kap ki-tüntetett szerepet. Az első könyvben a szerzőnek sikerült saját hangot találnia, és „a szülői felügyelet világán kívüli szereplőihez idomuló” költészeti műfajt teremtett. Demián, Arne és Törless különféle képzelt óvárosok, tájak, tengerpartok, sosem létezett szobák magányában bukkanak fel, tűnnek át az időn, gyermekből ifjú felnőtté válnak, majd visszaváltoznak. A szerző ügyesen sűrít, jól tesz verssé egy-egy félsorral első olvasásra látszólag érdektelen szöveget:

*„Az ágyad szélén ültél és nézted az éjjeli
szekrényre tett gyümölcsöket, minden
ebédre kaptál egyet, de te mintha csak
gyűjtögetted volna őket, nem etted meg.*

*Azt kérdezték tőlem a gyerekek, hogy
miért hideg az arcod, ha megpusztilnak.
Nem tudom, arra sem tudok választ
adni, hogy milyen színű az arcod”.*

(Törless színe)

Előfordulnak azonban túlbeszélte jelenetek, leírások is. A *Törless utazik* című versben például fölösleges beszámolót kapunk a vonatkozó mappájáról és bőröndjéről, amelyről kiderül, hogy a közepén púposodik: *„Nem találták ki, mi lehet benne. / Azt mondtad, a táskád lenyelte / a földgömb felét. Ott most sötét van”*. Később utalásszerűen megjelenik a kalapot emésztő kígyó története A kishercegből, de ettől még nem lesz felkavaró a sötét bőrönd látványa.

Néhol nehéz eldönteni, pontosan mire utal a vers, miként lehetne, mondjuk, értelmezni az Urál előtt a „csadorba csavart” nők és a „tükörből való” Demián képét:

*„...Nagy magas
üvegfal, mint az Urál hegység,
olyan nagy. Demián elérte az
Urált, elérte a királynő tükreit.*

*Demiánt nem látja senki már.
Üvegfal előtt csadorba csavart
nők hajlongnak, térdüket már
szőlőszemek sem festik meg,*

*megtanulták talán tisztelni őt.
Demián nem forgatja szemét,
tükörből van, porcelán már
teste is. Demián gyerek volt”*

(Ballada Demiánról)

A borító remekül rímeli Nagypál költői világára – magányos kisfiú sziluettjét látjuk, ahogy elmélyülten

játszadózik valamivel, talán papírt vág, körülötte-mögötte körkörös krikszkraksz, mint egy befelé vezető időspirál, kicsit elmosódó zsírkréta – fehéren a világoskék alapon (Szalay Miklós munkája). A szereplők magányossága, óvatos gesztusaik egymás felé, a gyermek- és ifjúkor váratlan rémei, pszichózisa és mesevilága érzékletesen jelennek meg a kiválóan megszerkesztett kötetben. Nagypál István könyve intellektuális, mély és pszichésen felkavaró olvasmány azoknak, akik kíváncsiak a fiatal kortárs magyar líra egyedi hangjaira.

Demián, Arne és Törless azonban ma már valószínűleg menthetetlenül felnőttek lennének, ha volnának. Tudja ezt a költő is, ezért búcsúzik így első számú hősétől a könyv egyik legjobban sikerült versében:

*„A tóba dobom koporsóját és
utána úszok, de nem, nem
merek a vízbe lépni, a vízben
szörnyek vannak, Demián
biztonságban van a gonosz
mellett, engem nem húz fel
még egyszer, nem szól hozzám,
elvisz a feketébe, elvisz újra
az erdő közepére, és elveszett
a koporsó, elveszett Demián
és elveszett már a józan ész.”*

(A mauzóleum alapjai)

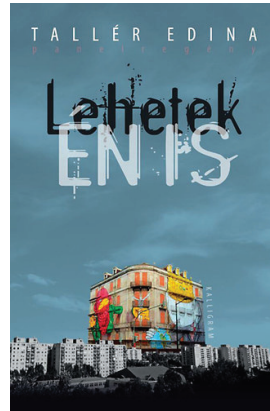
Boldogh Dezső

**Nagypál István: A Fiúkról. József Attila Kör –
Prae.hu, 2012**

Tallér Edina *Lehetek én is* című könyvének egyik állandó szereplője egy jósnő, történeteinek gyakori helyszíne pedig a tömbház. A női témákat boncolgató prózakötetet **Szócs Henriette** mutatja be.

Panelregény jósnővel és kukkolással

Tallér Edina *Lehetek én is* című könyve a címdalalon található meghatározás szerint panelregény. A történetek gyakori színhelye a város, a karakterek élettere a tömbház: panelben lakik az *Öreg* című novella nagymamája, a magát Kisviszkinék nevező negyvenes szingli, és Viking, a fantasy-rajongó lakatos. A narrátor kukkoló módjára beles az ablakokon, felfedezi és elképzeli szereplői sorsát, akik a városban érzik magukat otthontalannak, életüket reménytelennek, és „*keresik a boldogságot templomban, cirkuszban, erdőben, hegytetőn, erős sodrású folyók partjainál*”.

A Kalligram Kiadó és Tallér Edina nem teremtett új műfajt, a könyv leginkább novellafüzér vagy rövid tárcanovellák sora, amelyet Eileithüa jósnő visszatérő történetei foglalnak keretbe. A *Lehetek én is* főleg női témákat mutat be női szemmel, különböző korú, foglalkozású, társadalmi helyzetű lányok, asszonyok sorsán keresztül. A szinte közhelyszerű, de mégis

mindenkit foglalkoztató kérdések (magány, házasság, férfiak, munka, szépség, öregedés, elhízás, gyermeknevelés) mellett találunk bátor felvetéseket is, ilyen a fogyatékosokhoz való viszony rétegzett bemutatása. A mozgássérültek helyzetét nem a megszokott kínos tapintattal írja le Tallér, például a narrátor a vonatról leszállva azt súgja egy púpos lánynak: „*húzd ki magad*”.

Másrészt az elbeszélő szinte gúnyt úz a mindenki által rettegett végből az apósa temetése körüli dilemma felvázolásával: „*Az volt a kívánsága, hogy a házuk melletti halastóba szórjuk szét a hamvait, mert nagyon szeretett horgászni. A Mama meg őt szerette nagyon-nagyon, úgyhogy értsük meg, neki kell egy sír, ahova kimehet majd, virágot vinni. Akkor most mi legyen? Az lett, hogy elfeleztük a Papát, felét beleszórtuk a halastóba, a másik felét eltemettük egy urnában*”.

Előző könyvéhez, *A húsevőhöz* hasonlóan a szerző ragaszkodik a görög mitológiához. Egyik főszereplője nevét is innen kölcsönözte: Eileithüa, a szülési fájdalom istennője. A tizenhat éves lány meglehetősen bogaras, Tallér szerint ezért illik rá a név, hiszen minden görög istennő bolondos. A jósnő földön túli képességekkel rendelkezik, tisztán látja a jövőt, de mivel az embereknek a hitükhöz szükségük van közvetítő eszközökre, kártyával dolgozik.

Alakja az egész novellafüzért összetartja, a modern jóvendőmondó a nap huszonnegy órájában készenlétben áll, fején fülhallgatóval, hátha valakinek tanácsra van szüksége, ötszázkilencvenhét forintért percenként. Az ezoterikus üzletágról Eileithüa így nyilatkozik: „*Ha legközelebb idejön hozzám valami ember, hogy jósljak neki, mutassam meg, mit hoz a jövő, elküldöm a francba. Megmondom, hogy semmit sem hoz a jövő. Nem tudom, mit, mit tudom én, honnan tudnám, kit érdekel, jövő még nincs, ez csak egy hülye játék*”.

kedik a szöveghez, mint a korábbi kötetben, *A húsevő*-ben. A sztorit vagy a kissé habókos főszereplő mondja el, akinek szünet nélkül hömpölygő beszédéhez ille- nek ezek a történetek, vagy a narrátor gyermeke, aki fiatalos szlenggel értelmezi újra az ókori mítoszokat.

Tallér Edina írásai panelszerűek, látszólag össze nem illő, minden kapcsolódást nélkülöző bekezdések követik egymást, aztán az adott fejezetben vagy a későbbi ré- szekben mégis összeállnak az egyes elemek. A „regényt” drámai részek tarkítják, amelyek kissé kilógnak a tör- ténetekből, szerencsés lett volna valamivel több szerzői instrukciót, leírást csatolni a kiválóan megírt dialógu- sokhoz, hogy ezzel több gózdóhoz jusson az olvasó.

A szövegbeli tájékozódást jelentősen megkönnyíti a számos ismétlés. Eileithüia témái (húsevés, jóslás, hit, halál, boldogság, jövő) állandóan visszatérnek, sőt, a habókosokra jellemzően a jósnő mindig ugyan- azokat a mondatokat ismételteti.

A könyvben egyes szám első és harmadik személyű el- beszélések váltogatják egymást. Az én-mesélések – akár- csak Tallér korábbi, *A húsevő* című könyvében – vallo- másszerűek, az írás célját és működését kutatják. Ennek alapján ambivalens ars poetica rajzolódik ki: „*a napló- írás segít szembenézni az igazsággal*”, de „*van olyan mondat, ami jó akkor is, ha nem igaz*”. Másrészt rávilá- gít arra, hogy anyaként az írói hivatás sem egyszerű fel- adat, ugyanúgy elszakít a családtól, mint bármilyen más foglalkozás, éppen ezért a gyerekek utálják, féltékenyek rá, a fiú szerint édesanyja „*tök furán*” néz ki írás közben.

A szerző több társadalmi rétegen, különböző korosz- tályok sorsán keresztül elemzi a női lét problémáit. A női olvasó így könnyen azonosulni tud a könyv egy-egy szereplőjével, a férfi olvasó pedig betekintést nyerhet a nők világába. Kukorelly Endre szerint Tallér Edina „*szétüti az olvasót*”. Érdemes vállalni ezt a veszélyt.

Tallér Edina: *Lehetek én is. Kalligram, 2013*

Csaplár Vilmos *Edd meg a barátodat!* című regénye egy szerelmi háromszög alakulását mutatja be az internálótáborok világán át a Kádár-rendszerig. **Csobánka Zsuzsa** értékelte a könyvet.

Jó étvágyat a barátodhoz!

Csaplár Vilmos *Edd meg a barátodat!* című könyve bátor alkotás. A *Hitler lánya* című regénnyel összefüggő mű leszámol az ábrándos, dichotómiákra épülő világnézettel, az újabb könyv világa nem fekete-fehér, hanem tele van árnyalattal, meglepetéssel. Nyers és szenvedélyes. Kegyetlen, ha úgy tetszik, de szikársága az orvosé, aki legbelül empatikus, mert pontosan lát mindent, és nem célja ítélkezni. Csupán felmutat, receptet ír, hogy aztán kicsit könnyebb legyen élni. Csaplár Vilmos regénye szembenézésre és önvizsgálatra készítet, és bár olykor fájdalmas, mégis csak nyereséggel jár. Kár lenne megúszni.

A címről direkt nem beszélek. A könyv elolvasása, titkainak leleplezése nélkül frázispuffogatás lenne minden értelmezés. Bár korántsem a történet a fontos, nem a gyilkost keressük. A hátlapon lévő szöveg folytatja a címben elkezdett párbeszédet, a szerző az olvasót helyzetbe hozza, gondolkodásra kényszeríti. Hogy vajon a kedves olvasó miért nyúl egy könyvért, mire elég a cím, mi izgatja jobban, lehet-e választani, hogy a szerelemről akar olvasni vagy a történelemről? A totalitás, amit

felcsillant, nem reklámfogás, az olvasó azt kapja, amit kért. Aztán persze mégsem, mert a regény végére minden kategóriát elbizonytalanít a szerző.

A történet gerince Csiliz Lajos, Gajz András és Hódy Klára kapcsolata, szerelmi háromszöge. Vágy és viszolygás kerül nagyító alá a történelmi (tág) és az egyéni (szűk) térben. Az intimitás azonban máshogy működik, a zártabb terekben is csak korcsosulni tud, mert a történelem nem hagy kibúvót, befurakszik a kisember hétköznapijaiba. Az elvágódás regénye is ez, az árvaságé, mely gyerekkori nézőpontból folyamatosan az „apa kalapja” alól próbálja értelmezni a világot.

Az öt fejezet zárt szerkezetet hoz létre. Az elsőben megismerjük Csiliz Lajost, aki akkor még Lilik névre hallgatva a bilin ül, és az istennek sem akar kakálni. A visszafojtás, a testnedvekhez való erős ragaszkodás a regény több szintjén meghatározó, legyen szó vérről vagy épp a hüvelyváladékról. A nedvekkel rendelkezni hatalmat is jelent, ezzel boldogan él vissza több szereplő. Az egyik nagy kérdés, hogy a gyerekkori traumák alól vajon van-e feloldozás, vagy a szereplők újra és újra generálják a maguk teremtette poklokot. „Őt a gyerekkora folyamatosan öli.” – mondja magáról Klári, de a két férfi is állíthatná.

Gajz András „menet közben pottyant ki az anyja hasából”, és valahogy állandóan úton van, ő az úzótt, apját kutató, mosolygós férfi, akinek a teste a védjegye, szépsége átsüt a regényen, aztán a végzetévé is válik mindez. Mert az élet ismétlődő szituációkat teremt: először nem vesz részt az egyházi iskola által kínált besúgásokban, aztán egyetemistaként sarokba szorítják, és ő maga is erősebben vágyik egy határozott nemre vagy igenre az apja létezésével kapcsolatban. A mosolya itthon gyanús, külföldön értő arcokra talál, aztán megmerevedik a rettegéstől, s végül bambává lesz, vagyis a nagy apa-keresésben elveszti kontúrjait, önazonosságát.

Hódy Klári úgy jelenik meg a harmadik fejezetben, mint „az a bizonyos Klári”, egy pléden, széttárt combok-

kal, éppen arra várva, hogy valaki beléhatoljon, aztán megkapja a korábban kinézett színes csatot vagy szoknyát. Csaplár visszafelé építi a nő alakját, akiről kiderül, hogy a Szúnyog-sziget pillangója és egy betű áldozatává vált: mint rendszerellenes úri kislány kerül a hortobágyi internálótáborba. Ott Batóné magához veszi, ami akár jó hír is lehetne, de évekkel később kiderül: az asszony örömét kereste a kislányban. Ha ellenkezett, Batónétól megkapta: „*Rusnya a puncid!*” – nem csoda, hogy boldog-boldogtalantól hallani akarja az ellenkezőjét. Ő a *femme fatale*, aztán a sarki kurva, a madame és a végén a gyermekét váró Éva is. Egy szerepbe sűrítve valamennyi asszonysorsot megmutatja Csaplár.

Ez a gerinc. Viszont ott vannak a szülők, akiket a század más-más eseményei nyomorítanak meg. Az apák inkább nyavalygósak, korlátoltak, megőrülnek vagy nincsenek. Az anyák erőszakosak, nosztalgiába menekülnek vagy az italba. Van egy epizód, melyben Gajz András egyetemi barátja, Lajta szüleivel ismerkedünk meg: ott az orvos házaspár frusztrációival szembesülünk. Miközben látteleket vesznek öngyilkos fiuk holttestéről, valójában csak egymás módszeres gyilkolásával, kínzásával foglalkoznak.

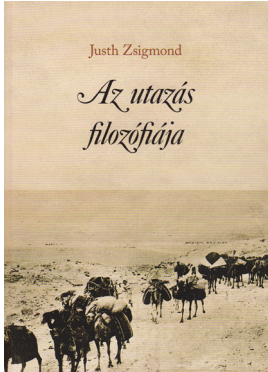
A hányattatások elkerülhetetlenek. Csaplár felteszi a kérdést: vajon mindez mennyiben tesz lehetővé szabad döntést, választást? A döntésképtelen, őrlődő figurák feje fölött sok esetben a történelem határoz, és a végén mindegy is azon rágódni, melyikük volt előbb. Klári és Gajz András is úgy érzi: „*Ez nem vele történt*”. A történelem és az élet képtelenségeire már nem tudnak komolyan reagálni, egyszerűen nincs recept, sem jó válasz, csak válaszok, helyzetek, csupa viszonylagosság és változás. Ezt az illúziót erősíti egy szál, melyben alkoholistá cimborája, Fogatlan Pepi regényt ír Klári életéről. Ide sorolhatók a besúgórendszer jelentései is, a megfigyelni kívánt irodalmi kör novellái – ezek a szövegek, jelentések, írások a szövegen belül további nézőpontokat kínálnak. Egy olyan regénytér születik meg, melyben minden megtörténhet, s mely annyira lehetet-

len, hogy akár igaz is lehetne. Ezt erősíti a regény nyelvezete, melynek groteszk hangneme jó érzékkel keveredik a rezignált hanggal, például amikor a forradalom halottairól olvashatunk. Ott nincs helye a könnyeknek.

A szereplők egyenes beszédre vágynak, de valahogy mindig minden kibicsaklik, nem születik meg a tisztázás a párbeszédekben, játszmákká és pitiáner csöndekké, duzzogásokká korcsosul minden. A szavaknak viszont fontos helye lesz az erotikus, szexuális témákat taglaló részeknél. Csaplár a szituációnak és a szereplők aktuális lélekállapotának megfelelő szexuális-nyelvet teremt. Izgalmas például, hogy Csiliz Lajos kamaszként mennyire nem találja a szavakat a női nemi szervre, pulykanyakat lát és egymásnak fordított zárójeleket, aztán később üveglapra ülteti a nőket, alulról mustrálja e testrészüket, melyre akkorra már szava is születik. Nincs ebben semmi módoltság, Csaplár izgatóan ír, de nem az az elsődleges célja, hogy az olvasó nyálát csorgassa. Szerves és sima része a testiség a regénynek, akár az életnek, helye van, ideje, mellyel a szerző jól gazdálkodik. Olyan atmoszférát teremt, mint a hatvanas években a lányok hosszú haja, melyet szinte fetisizál. Ráadásul ennek kettős olvasata is van: a vasutas lány hosszú haja vágykeltő, a szexualitás jele, Gajz András hosszú haja a szabadságé. A lány a haját választja, András az egyetemet, szimbolikus jelentésű mozzanatok, mindegyik az egyéniség vállalásának kérdésére ad egy-egy választ.

Egyensúlyi helyzet alakul ki. Látjuk a családtagokat fent, aztán egy korszakkal később a társadalom alsóbb rétegei között, látjuk az orvost, akinek a borítékot adják, és a fiút, aki apja jobb ellátásáért az orvos zsebébe csúsztatja azt. Szerelmeseket és elhagyókat, besúgókat és törtetőket, embereket, akik azt hiszik, hogy szabadok, embereket, akik úgy döntenek, öngyilkosok lesznek, hogy szabadok lehessenek. Fontos könyv az *Edd meg a barátodat!*, a végkicsengése sem szomorkás megannyi szomorúság és tragédia ellenére. Tényleg madáchi tételeket visszhangoz. De legalábbis azt, hogy minden rendben van; a jó, a rossz elmúlik. Aztán kezdődik minden előlről.

Hogyan és hová utazott egy XIX. századi arisztokrata? **Dede Franciska Justh Zsigmond** úti szövegeit gyűjtötte össze *Az utazás filozófiájában*. **Farkas Daniella** értékelt a kötetet.

Nem enged a XIX-ből: sajtótörténeti ínyencségek

Dede Franciska irodalomtörténész, korábban az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa volt, jelenleg a Balassi Intézet Párizsi Magyar Intézetének oktatási és tudományos titkára. Első önálló kötete 2010-ben jelent meg *Tartsd jól a bestiát! Egy századfordulós „blog” története* címmel. A kiadvány a 19. század gazdag folyóirat-kultúrájával, újságírásával ismerteti meg a nagyközönséget, olyan témák szerint csoportosítva a korabeli lapok szövegeit, amelyek méltán kelthetik fel a 21. század online világának hiperlinkjein száguldozó olvasó figyelmét is.

A Tartsd jól a bestiát! A Hét című hetilap 1901-es receptpályázatára érkezett szövegek gyűjteménye, köztük olyan szerzők gasztróírásaival, mint Mikszáth Kálmán, Bródy Sándor, Tömörkény István vagy Herczeg Ferenc. Az élénk vitákat kiváltó, prózai és verses formájú, időnként kultúrtörténeti megjegyzésekkel tűzdelt receptek beküldői nagyon hasonlóan viselkedtek napjaink bloggereihez, derül ki Dede Franciska bevezető tanulmányából. *A Hét* felülete a receptpályázat idejére kisebb és nagyobb súlyú kér-

dések (a pörkölt elkészítési módja vagy a nőírók publikálási lehetőségei) kapcsán egészen blogszerűen működött a gyorsreagálású, egymás receptjeihez, szövegeihez, kvázi posztjaihoz való hozzászólásokkal, az azokra érkező és általában a következő lapszámban helyet kapó reakciókkal.

Dede Franciska új kötete, *Az utazás filozófiája* azt bizonyíthatja, hogy a XIX. század iránti érdeklődés, a századvég és századforduló lapkultúrájának újrafelfedezése nem kizárólag a korszak kutatóinak tartogat érdekességeket. Dede Franciska ezúttal Justh Zsigmondnak (1863–1894), a 19. század utolsó évtizedeiben alkotó írónak a széles közönség, de talán a szakma számára is kevésbé ismert úti szövegeiből készített válogatást egy kísérő tanulmánnyal. Az irodalomtörténet és az olvasóközönség Justh Zsigmondot prózaíróként, leginkább két regény – *A pénz legendája*, 1893 és *Fuimus*, 1895 – szerzőjeként tartja számon, noha egyéb kötetei mellett életműve jelentős hányadát képezik az európai, afrikai és indiai utazásai idején született, legkülönbözőbb műfajú úti szövegei.

Justh Zsigmond rövid élete folyamán rendkívül sokat utazott, 1889-től többnyire az év felét, az őszi, téli és a tavaszi időszak egy részét külföldön töltötte, távol Békés megyei otthonától, Pusztaszenttornyától. Több alkalommal élt hosszú hónapokig Párizsban, ahonnan gyakran küldött haza különböző lapoknak beszámolókat, amelyek azzal emelkedtek ki a meglehetősen sok párizsi tudósítás közül, hogy Justh arisztokrataként bennfentes információkkal szolgálhatott a francia főváros pezsgő salonéletéről. Jelen válogatás azonban több okból is mellőzte a párizsi szövegeket. Justh maga állított össze egy önálló kötetet a lapokban megjelent párizsi szövegeiből (*Páris elemei*, 1889), *Az utazás filozófiájában* található azonban a kötet megjelenéséig a legkülönbözőbb lapokban lapangtak. Másrészt Párizs kezdettől fogva a második otthona volt Justhnak, ahol nem annyira utazóként definiálta magát, hanem hazatérőként annyira szere-

tett, soknemzetiségű író- és művészbárái közé.

Az utazás filozófiája térképszerűen épül fel, a dél-európai úti szövegeket az afrikaiak, majd az indiaiak követik, így az olvasó kontinensről kontinensre, egyik országból a másikba vándorolhat. Az első egység az egyetlen, amely nem illeszkedik a továbbiakban érvényesülő földrajzi osztályozásba, hanem inkább bevezetőként szolgál. Az *Utazás, utazók* ugyanis néhány olyan írást gyűjt egybe, amelyekben Justhnak az utazással kapcsolatos nézetei és kérdései sűrítve jelennek meg. Mit jelent az idegenség és az otthonosság? Mit jelent utazóvá válni, magányosan szemlélődni, új tájakat, kultúrákat befogadni, s a magányos tapasztalással szemben mennyire más egy turistacsapat tagjának lenni?

Justh egyik tárcájában olvashatjuk: *„Jöttek más évek, az utazás csak vonzott még mindig, jöttek új benyomásokkal újabb hangulatok! Egyben változatlanul ugyanaz maradt: hogy az, ami az utazásban engem mindig legjobban vonzott, érdekelt, az az ember volt. Akár a más, akár a magam személyében. [...] azt hiszem, csakis az igazi utazó, ki öntudatra ébredve, önmagához hasonlítva keresi az ismeretlent, látja azt, ami van, s kilesi azt, ami nincs. Kikeresi az újat még – önmagában is, és nem fél a felfedezésektől. Ki eleget tud arra, hogy érzékeny legyen új benyomások iránt, ki eléggé ismeri önmagát, hogy másban is megláthassa a jót, ki tisztában van azzal, ami otthon van, hogy megláthassa azt, ami az új földön új, akár jóban, vagy rossz. Szóval – utazáshoz nem csak vöröskötésű bédekker, nagy angol cipők, vízmentes köpeny szükséges...”* (Az utazásról [Szezon-tárca]. Gr. Mailáth László barátomnak)

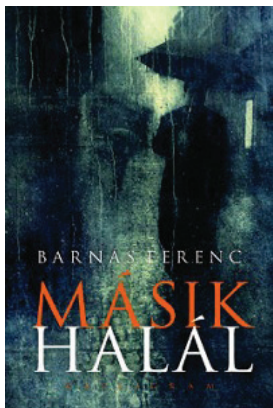
Dede Franciska szöveggyűjteményének egyik nagy erénye, hogy tágítja Justh Zsigmond életművének határait. Ugyanakkor *Az utazás filozófiájának* a legfőbb hozadéka az lehet, hogy ismét rámutat: a 19.

század második felének vizsgálatában különösen fontos szempont a sajtótörténeti vizsgálódás, mivel a korszak íróinak elsődleges publikálási közege s az olvasóközönség legfontosabb médiuma nem a könyv, hanem az újság volt. Emellett a kötet bepillantást nyújt a korszak gazdag úti sajtójába is, hiszen a benne közölt összes szöveg valamelyik politikai vagy közművelődési lapban jelent meg. A képanyag jelentős része ugyancsak a korabeli lapokból származik, illetve az Országos Széchényi Könyvtár tulajdonát képező Justh-hagyaték fényképei közül való. Az ízléses, igényes kivitelű kiadvány autentikus illusztrációi bepillantást engednek a 19. század utolsó évtizedeiben fellendülő amatőr fotográfia történetébe is, ekkoriban már egyre gyakrabban színesítették fényképek a lapokban megjelenő külföldi tudósításokat, úti szövegeket. Így a 21. századi olvasónak nemcsak időben és térben, hanem a művészetek különböző területei közt is lehetősége nyílik az utazásra.

Justh Zsigmond: Az utazás filozófiája. Válogatta, szerkesztette, a jegyzeteket és a tanulmányt írta: Dede Franciska. Kortárs Kiadó, 2013

Barnás Ferenc *Másik halál* című, Aegon-díjas regényének alapos lélekrajza, visszafogott szociográfiája valóságghű és tökéletesen lesújtó világot fest. **Tóth Tünde** recenzióját olvashatják.

Háromszáznegyven négyzetméteres élet

Az egzisztenciális válság és az identitás-zavar az európai polgár alapélménye, de amilyen könnyű elővenni az ilyen a frázisokat, annyira nehéz meghatározni őket. Az Aegon-díjas kötet, a *Másik halál* alapos lélekrajza, visszafogott szociográfiája valóságghű és tökéletesen lesújtó világot fest. Barnás előző kötetei – *Az élősködő*, 1997; *Bagatell*, 2000; *A kilencedik*, 2006 – után legújabb regénye a pontos, tárgyilagos leírások és az életrajzi hasonlóságok, valamint a szellemi-érzelmi állapotok bemutatása miatt (ahogy a szerző is sugallja) egy ciklus utolsó részének tekinthető.

A meg nem nevezett elbeszélő nagyjából a negyvenes évei végén jár, egyetemi állását otthagyta, hogy megírja *Átiratok* című regényét, mecénásának öngyilkossága után igyekszik munkát találni, végül teremőrként helyezkedik el.

Az önéletrajzi elemekben (utcazenélés, tanítás, írói és múzeumi munka) bővelkedő regény dátumai, helyszínei, eseményei és végeredményben személyei is másod-

lagosak, mellőzhetőek. A fontosabb karakterek többször megkezdett, majd félbeszakított anekdoták révén azért sem ismerhetők meg, mert a hangsúlyt a hozzájuk való viszonyra helyezi a szerző, személyiségük jórészt kidolgozatlan. A *Másik halál* egy zavart, szorongó, érzékeny elbeszélő csapongó, szaggatott, olykor részletekbe vesző leírása összeomlásról, kiútkeresésről. Mindvégig úgy, mintha elbeszélője üvegfal mögül szemlélné a világot. A megkezdett történeteket jellemzően késleltetve fejt ki a regény, ezért sokszor hiányzik az egyértelmű ok-okozati kapcsolat az észlelés és az érzelmi reakció között.

Még az *Átiratok*ról sem kapunk részletesebb képet, holott ez a 'regény a regényben' jelenti a kiindulópontot és a végpontot is. Az egykori feleség és a már csaknem felnőtt lány alakja szintén elsikkad az elbeszélésben, intenzív érzéseket csak a regény elkészültét nyolc éven át támogató német barát, Michael emléke vált ki: *„Mert ez nem csodálat, ha valaki elkezd dolgozni benned, ha elkezd lenni benned, ha valaki egyre csak lesz és lesz benned, pedig te nem is akarod, mert az nem akarás, ha valaki a lényével állandóan jelen van benned, jelen van körülötted, mert ez volt attól a perctől fogva, hogy találkoztunk”*.

De kettejük kapcsolata is homályos, a tapasztalatok és emlékek véletlenszerűen sejlenek föl a hozzávetőlegesen tíz év eseményeit sűrítő regényben. Barnás nem szán szerepet az időrendiségnek, annak ellenére, hogy a történelmi eseményeket sokszor a jelenre gyakorolt társadalmi hatásában értelmezi: *„Olyan országban élünk, ahol mindenki tudja, mi történt a Vadász utcai üvegházban, a Városház utcai székházban, az Andrássy út 60-ban, mégis úgy tesz, mintha semmiről sem tudna”*.

Gyakran nehéz elkülöníteni a különböző idősíkokat, hiszen támpontot a történelmi csomópontok és az elbeszélő életében bekövetkező súlyos változások időrendje nyújthat, ő viszont következetesen és tudatosan kirekeszti a külvilágot. A világ eseményei így csupán adalékok a túlradó monológokban rög-

zített belső élethez. A lelki tapasztalat, az érzékelés, a psziché veszi át a főszerepet az elbeszélő hallucinációiban, a villanásszerű emlékekben és az állhatatos magányban.

A bérházban, ahol a főszereplő él, az utcákon, a munkahelyén az emberek többsége függőségektől szenved, testi vagy lelki értelemben beteg, sérült, ahogyan ő maga is. Szinte csak olcsó boron él, és igyekszik megfélemleni a nyakában lévő csomóról. A bejárható és ezzel birtokba vehető terekre koncentrálnak, de alapvetően mindentől és mindenkitől görcsösen tartja a hat lépés távolságot, amit a regény nyelve, tagolása is tükröz. A széteső, problémákat átívelő, töredezett vagy túlrészletező bekezdéseket elvértve szakítják meg szereplők párbeszédei, hiszen a megfigyelőnek a távolságtartás a szemlélődés alapfeltétele: *„Meg egyébként is azt mondtam magamnak, hogy csak és csakis azzal kell foglalkoznom, ami ezen a háromszáznegyven négyzetméteren történik, mással nem. Ami itt történik, az hozzám tartozik, gondoltam. Azért tartozik hozzám, mert én vagyok a térben. És ha én vagyok a térben, akkor nekem kell ügyelnem arra, hogy ebben a térben mi történik, nekem kell figyelnem arra, hogy itt mi minden játszódik le (...) és nemcsak a műtárgyakra kellett figyelnem, hanem azokra is, akik a műtárgyakat figyelték”*.

A narrátor azt sugallja, hogy az olvasóval egyidejűleg értelmez, és számára is kérdéses, sikerül-e elrendeznie a rövid gondolatfoslányokat, érzéseket, emléktöredékeket és feljegyzéseket: *„Igaz csak napra, de mégiscsak be lettem zárva. Nem mások zártak be. (...) Én döntöttem így. (...) Előbb néhány dolgot tisztázni kell. Tisztázás nélkül nem megy. Ehhez azonban nekem kell egy-két dolgot megértenem, legalább néhány részletet, olyan részletet, amelyet egyelőre nem látok. Azon vagyok, hogy ezt megoldjam, ezért lenne szükségem a falakra is, a faltól faligra. (...)”*

A mélyreható változások átmenet nélkül következnek be, ebből a szempontból elnagyolt a regény(ciklus) lezárása. Az önazonosság megelégedése inkább a sorok között húzódik meg, főként az én föl-építésével foglalkozó gondolatmenetek eltűnése utal rá.

Az előző regényekhez hasonlóan erősen depresszív, olykor hosszasan elnyújtott, tárgyyszerű, ugyanakkor gondolatgazdag leírások miatt lehetetlen együttünkben végigolvasni a *Másik halált*. A szerző, mint írja, *egy térben lélegző gondolkodást* akart létrehozni. Többek közt ennek a sikerét jelzi az Aegon-díj.

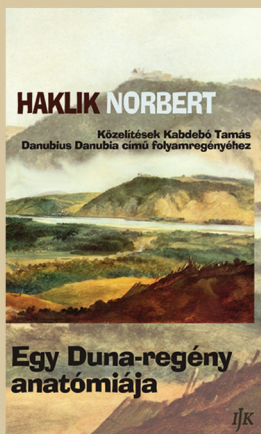
- 3 Stiller Kriszta versei
7 Gál Soma: Felemel (novella)
10 Zalán Tibor versei
12 Jónás Tamás: A pofon – újra (regényrészlet)
16 Tóth Erzsébet: Elő vesszük a fekete ruhát (vers)
18 Szőke Imre Mátyás versei
22 Csobánka Zsuzsa: Joanna Maya (fejezetek készülő regényéből)
28 Alan Britt-versek Sohár Pál fordításában
42 Sohár Pál: Hangok a füstös porfelhőből (vers)
44 Deák-Takács Szilvia novellái
48 Vaszilij Bogdanov: Emigránsok XX. – Egy furcsa pár (vers)
52 Nyolc égtáj
52 Átiratok (1.) – Gerle Kiss Éva: Akár a kő (próza)
55 Kalász István: Lelt ár (vers)
56 Átiratok (2.) – Kálmán Dóra: Állatkert (próza)
59 Molnár Lamos Krisztina: Majomság (próza)
62 Átiratok (3.) – Molnár Lamos Krisztina: Galambszürke kosztüm (próza)
65 Deák Csillag: A kék kosztüm (próza)
69 Mányoki Endre: Sztahanovista (tárcanovella)
74 Laik Eszter: Elindulni, visszajönni (tárca)
77 Bárdos József: Véres Komolytalanságok (paródia)
81 Mányoki Endre: Ahol szabad a levegő (beszélgetés Rónai-Balázs Zoltánnal)
95 Böszörményi Zoltán: „A szabadság ízét 56 adta meg” (beszélgetés Kabdebó Tamással)
102 Kabdebó Tamás: Eltorzított identitások (próza)
105 Kántor Zsolt: A közgazdasági líra diszkrét bája (Báger Gusztáv: Mondtam-e?)
111 Evellei Kata: A szegények iránti kötelességből (Borbély Szilárd: Nincstelenek)
117 Boldogh Dezső: Vátszott és kölcsönzött kölykök (Nagypál István: A fiúkról)
122 Szócs Henriette: Panelregény jósnővel és kukkolással (Tallér Edina: Lehetek én is)
125 Csobánka Zsuzsa: Jó étvágyat a barátodhoz! (Csaplár Vilmos: Edd meg a barátodat!)
129 Farkas Daniella: Nem enged a XIX-ből – sajtótörténeti ínyencségek (Justh Zsigmond: Az utazás filozófiája – összegyűjtötte: Dede Franciska)
133 Tóth Tünde: Háromszáznegyven négyzetméteres élet (Barnás
137 Ferenc: Másik halál)

Irodalmi Jelen Könyvek 2013

<http://shop.irodalmijelen.hu>

www.irodalmijelen.hu

500 forint, 6 lej, 1,50 euró

